

värske rõhk

oktoober | 2021

73 | 2.90 €

Sanna Kartau //

Oliver Ämarik //

Nadja Spiegel //

Mikk Tšaškin //

Emma Lotta Lõhmus //

aurumuscaria //

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

Osale Värske Rõhu kriitikakonkursil!

Tähtaeg 31. oktoober 2021

„Kui varem kirjutanud või kuhugi saata julgenud pole, on kriitikakonkurss ülimalt tänuväärne asi – ise nad ju kutsuvad! Ja tagasisidestavad põhjalikult! Mina olin enne konkursil osalemist juba arvustusi avaldanud, nii et seda rõõmu ma tunda ei saanud, aga rõõme on veel. Näiteks on hirmus hea tunne, kui keegi mingis vormis välja ütleb, et su tekst on väärtuslik. Ja neid ütlejaid oli tänu konkursiga saavutatud kõlapinnale kohe päris mitu, siamaani on südames soe tunne.“

Saara Liis Jõerand,
2020. aasta kriitikakonkursi võitja

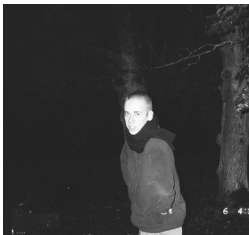
Vaata lähemalt:

www.va.ee/kriitikakonkurss2021

SISUKORD

Sanna Kartau	... 4
Emma Lotta Lõhmus	... 14
Johan Haldna	... 20
Intervjuu Donika Kelly ja Triin Pajaga	... 32
Nele Tiidelepp	... 40
Välgatus: Helo Maria Laatspera	... 44
Sirly-Ann Meriküll	... 52
Riste Lehari päevik	... 56
Kulla Laas	... 68
Nadja Spiegel	... 72
Nicola Karlsson	... 78
Ellen Emilie Laaksonen	... 84
Mikk Tšaškin	... 88
Oliver Ämarik J. G. Ballardist	... 96
Joosep Vesselov Natalja Nekramatnajast	... 104
Morten Made Puändi armastuslugude kogumikust	... 110
Saara Lotta Linno Kaplinski ja Kotjuhi retseptsioonist	... 116
Raamatusoovitused	... 126
Koomiks	... 128

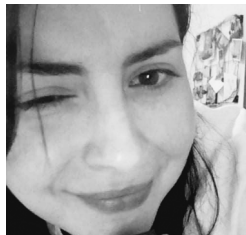
Johan Haldna (22):

„Kui kellelgi on Joel Sanga kontaktid, siis palun saatke johanhaldna@gmail.com.“

Mikk Tšaškin (23)

käib jalutamas ja loeb palju raamatuid, tal on kodus paar kirjutusmasinat ning ta õpib esperanto keelt.

Riste Lehari (32):

„Olen suur kodus kakutaja, aga aeg-ajalt hüppan külma vette, et tasakaalutust saavutada.“

Elsbeth Hanna Aarsalu (27)

tahaks ühes tõlgitud tekstide tegelastega Berliini S-Bahni hüpata ja linnasüdamele üks ring peale teha.

Helo Maria

Laatspera (19):

„Olen noor tartlane ning värske arstitudeng, kes püüab vaikselt ümbritsevat maailma mõista. Mulle meeldib kirjandusmaastikel matkata, loodust jälgida ja kohtuda loominguiliste inimestega. Puhkehetkedel lähen metsa, mängin tšellot või võtan killukese kirsitükkidega šokolaadi ja vaatan elu läbi lapsesilmade.“

Saara Lotta

Linno (22):

„Loen, kirjutan ja püüan mitte muretseda.“

aurumuscaria

lõikab kokku kollaaže ja kureerib sürraalset ajakirja Semioculus.

Sirly-Ann

Meriküll (25):

„Vabal ajal paitan kassi, kirjutan luuletusi, lühijutte ja mõtteid, kaitsen keskkonda ja loomi ning jalutan metsas. Meeldib kõige rohkem sinine värv ja see, kui elus on ka huumorit!“

Morten Made (20):

„Kui on olemas hea luule, siis milleks üldse proosa. Kui on olemas hea proosa, siis milleks üldse luule.“

Nicola Karlsson (47)
kasvas üles toonases
Lääne-Berliinis ja
õppis moedisaini.
Tema debüütromaan
„Tessa“ ilmus 2013.
aastal.

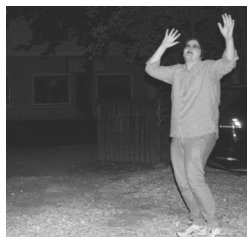
Emma Lotta
Lõhmus (18):
„Loen, mängin pilli ja
tunnen mõnu kumma-
listest olukordadest,
kus võib enda kohta
midagi uut teada
saada.“

Nadja Spiegel (29)
on noor Austria kirja-
nik, kes on aktiivse-
malt kirjutanud alates
2009. aastast. 2008.
aastal osales ta Grazi
linna kirjutamistöö-
kojas ja juba järgmisel
aastal võitis noorte
autorite preemia Meta-
Merz-Preis. Spiegel
esitab oma tekste
meeleldi ka laval ja
raadios. Tõlgitud tekst
pärineb autori esime-
sest lühijutukogust
„manchmal lüge ich
und manchmal lüge
ich nicht“ („vahepeal
valetan, vahepeal
mitte“, 2011).

Sanna Kartau (27),
loe lühiintervjuud lk 12.

Joosep Vesselov (24):
„tolmune karvane
rott sinu voodi all roti
karva pesas suu juustu
tykki täis“

Nele Tiidelepp (23)
on kunstnik, kes tahab
salaja kirjanikuks
saada.

Ellen Emilie
Laaksonen (18):
„Elutööpreemia võiks
anda tulevikutöö
eest.“

Oliver Ämarik (28),
loe lühiintervjuud
lk 102.

Kulla Laas (30)
tuleb visuaalse kunsti
vallast, aga vormib
oma ideid ja iga-
päevaseid pilte sageli
ka kirjasõnasse. Kui
välja arvata keskkoolis
sõprade poolt välja
antud omakirjastuslik
luulekogu, avaldab
ta siin tekste esimest
korda.

issi

issi ärkab

talve rüpes

lumi on tolm

köögilaua vakstuks

tuhmistamas ta

vananevat keha

armid liikunud kõhu alla

ümarad õlad

ujuvad

valus

vesi kallatakse

kohvitolmu

peale

karmilt kukub

sopp

ta soolde

ära

ära

nagu puuris tuvi

varbadest

armistunud jalad

tiibadega

paanikas

kurb kõrbenud

õrn kui

sinikas

issi

riietub

raputab

tolmu

sokkidelt maha

ta

värinad

keerutavad seda

üles

kui kummitusi

õhus issil

on aega ainult asjade

maskideks

tolmu õhuke

vaevakarva kiht

tundub

ta

suutmatuse üle naervat

issi komistab

risti löödud

kohe peale

viljastamise hetke

isegi ta

munn

tolmune

elades

uskumatus õuduses

ja siis

kõik

mida ta pole öelnud

paneab

ta vangi

tolmu koguneb

ta telekal

ta tahavaatepeeglil

ta akutrellil

emaga ühist

laubakortsud laiad õlad
kohmakus elektrivõlad
hingeraskus õlujanu
rõõmu taga jahe valu

nikotiini-zen

Töö juures suitsetame me kõik.
Lapsed, kliendid jalgade vahel siblimas
teenindamist ootavate silmadega,
segaduses silmadega. Nähes mind pausil,
suits näpu vahel, ütlevad nad:
Ära kiirusta,
ja lisavad sarkastiliselt:
Mul ju aega on.

Töö juures suitsetame me kõik.
Me suitsetame vahetustes,
anname laudu üle ja võtame viimaseid makseid,
et istuda, suits meisterliku meeleheitega valmis rullida
ja suhu torgata. Töö juures suitsetame me kõik
ja vaatame tühja vihaga kaugusesse.
Ohetest koosnevaid vestlusi
liigendavad naerupahvakad –
mõni väsimuse väljendus on tragikoomiliselt täpne.

Kustutan koni ja tõusen
kangelase naeratusega, mis ütleb:
Kuid mulle meeldib su eest hoolitseda.
Sa maksad mulle muretuse eest,
ma maksan naeratustes,
mille siiruses sa kahelda ei julge.

Töö juures suitsetame me kõik.
Me suitsetame ja iga mahv tähistab
õhkuhaihtunud puhkusehetke,
seda võimalust istuda,
hetkelist mis-sest-et-halli-subjektsust,
tossumentatsiooni.

kunstformen der natur

betoonist seinad ja rauduks
klaaslaua peal kasvab üksik orhidee roosa õiega

keegi murrab kohe sisse
ma tean, et keegi tuleb kohe
sammudes tundsin ära lõhna haistsin ukse taga oli
janune müdin hirmuhigised tolmuks

ma tegin ukse ise lahti, et raudukse hallile värvikorra-
sissemurdmise jälgi ei jääks
sissetungijal oli kaasas väike jõõrane püstol, millega lahtist ust tulistas
kallas lillele vett ja pühkis hirmuhigi käisega maha
ise naeratas laialt, nagu tal ainult head plaanid oleksidki

kõhus keeras õudne kui huvitav
hing kinni huuled pruntis
tuli ja läks ja samme uksest välja seades hammustas lilleõie kaasa
millest mul kohe kahju ei olnud, sisse ei murtud, aga
kõik võeti kaasa mu hingetoru ikka kinni
lauslakkamatus läbistatuses
õõnsalt hingasin sisse, tõusin

lükkasin verise kleidi tuimalt trumlis-
lisasin valgendit jäin ainult ootama, mil ta uuesti
tuleks

külmad betoonseinad sosistasid vastu
mu oma ootusärevat igavesti kestvat ohet
hõõrusin käsi kokku ja kastsin longus lillevart, naeratasin
keegi murrab kohe sisse *ma tean, et*
keegi tuleb kohe
suu orhideetükke püstol kuule täis las ta
seekord tulistab

Kõige soojem detsember

Külm hakkas, kui „Shawshanki lunastuse“
ainus naine oli peategelast golfistaariga pettev *bitch*.
Külm hakkas, kui „Kaardimaja“ esimene leedi
ütles presidendile, et nad on elanud vales,
et ta ei kujutanud ettegi, kui loomuliku
vägivaldsusega võimuvahekorrad tasakaalutuse poole vajuvad.

Ta jättis presidendi maha ja
ma panin sulle teki peale.

Külm hakkas. Mina lugesin Audre Lorde'i,
sina James Baldwinit.
Mina Doris Lessingut,
sina Roberto Bolañot.
Mina Adrienne Richi,
sina Don DeLillot.

Panin küünla põlema.

Õues. Hoidsin lõuga kõrgel, et niiske hingeõhk
salliserva märjaks ei teeks.
Inimese silmamuna ei saa isegi äärmuslikes temperatuurides
jäätuda, aga ma pole kindel,
kas selleks tuleb silmi kinni hoida.

2006. aastal tangokeerdude maailmarekordi teinud
mehe sõnul on tema õnne ja tänulikkuse allikaks
igapäevane vaesuse praktiseerimine
ja ma laulan kaasa:
sellest piisab,
sellest piisab,
sellest piisab.

Ma armastan, kui
kiiresti temperatuurimuutus hinge
kinni võib lüüa,
eriti silmi lahti hoides.

serenaad kipitavale kurbusele

poollämbumas värtnägemustest ärkvel
nagu karikakar valgusetuse värvi
selle tühikargaja nimi on tabalukk
tal on prillid mis pilgu värvipimedasse lõksu tõmbavad
uttu eksind kõigest-eemal-kasarmus soo keskel karantiinis

täis valmimata seemneid mis sees hüübivad
ta põlved on asfaldile määrimist väärt
nagu näts kummitab selle kleepuv natuur
peatselt ka ümbritsevaid
me lahkusime me paremini me uuesti ükskõik mida
et vältida rahulolematuse nakkavat natuuri
kaenlaaluses kipitav kahtluste kammajaa:

kurbus ma anun sind astu maha kaalukaussilt
mille vastaspoolele kogu mu kannatlikkus hakitud on
olen uperkuudis olen kallerdav olen makseraskustes
olen kuuendat kuud pandimajas olen lohakas
olen sulle seitseteist vastamata kõnet kirjutanud:

arulage sa oled arulage
su seitse arulagedat kombitsat roogivad mind
harutavad lahti mu püsivuse poldid su hää
õitseb nõgesena palun
kingi mulle oma olematus

ja ära tee mind karmiks kurbus
ära karmista mind palun veel

Kui sind vaimusilmas näen,
oled mustade lindude parv
musta augu sulgede ja
taevasiniste žiletikätega,
inimkäte ja inimsõrmedega,
taaskasutuses jumalasilmadega ja
iginõtkestuvate puupingetega,
juurtega, mis maa keset
paigal hoiavad, kujutlen
südamikku parve rada lakkumas,
sellelt söömas, sulatamas selle
avanemist ja sulgemist.

kas me pole mitte kõik hüpnootiseeritud sellest, kui pimedaks ikka minna võib?

teel metsast välja,
peale viina jaoks jõhvivate korjamist
ja kaerahelbepudru otsasaamist märkasid
paljaid puuvõrasid. valgus ei
tundunud peegeldavat.

surevate mullamadude heli
sundis sammalt põgenemisihas kõrgemale kasvama.
tõstsin korvi, et lahkuda,
jalad põlvitamisest kriipel.

kas lahkun enda ja jõhvivate jaoks
või jään, et apokalüpsise laulu kuulda?
kui maa end ümber keerama hakkas,
tõusid juured ja rusikad.
jään. laulsin kaasa,
tume torkiv puukoor põse vastas,
kõiki neid vihaseid ridu peast
keelele kaapides.

laulsin kaasa, kui mandrite lihked
maas musti kaevikuid lahti murdsid,
kui kured ja tihased õhust sukeldusid
ja nende pisikesed koljud märjalt
vastu kanjoneid raksatasid,
kui pilved rähklesid punaselt
surnud poegade, surnud armukeste või
surnud lindude kiljatustes.

ma laulsin kaasa,
metsikutes plahvatustes kurja rõõmu täis,
nii palju mäda! nii palju viha!
nii palju taevast kukkuvaid linde,
puugid murdunud kaeladel verd imemas,
tühikäigul langeva maailma
hulluse rüpes.

Lühidalt:

SANNA KARTAU (27)

Selle numbri luuletused on pärit sinu peagi ilmuvast debüüt-kogust „Vahetus“. Mis ajendas sind tervikteost looma ja avaldama?

Luuletuse ja kogu kui tervikteose vahel ei ole väga palju samme. Olin tekste esitanud, olin neid ajakirjades avaldanud, olin tekste toimetanud ja konstellatsioonidesse asetanud. Kogu tundus nagu loomulik järgmine samm. Kui 2019. aastal Eestis käies Liisi Ojamaa kogu „Myyrid ja wärawad“ leidsin, kõndisin läbi linna seda aina ja aina üle lugedes. Mõned kuud hiljem kuulutati välja Väikese Hipi Fondi käsikirjavõistlus, mis tundus märgiline. Asusin enda tekste läbi töötama ja kogu käsikiri valmiski mõned kuud hiljem. Saatsin selle ära. Paar kuud hiljem sain teada, et see oligi võistluse võitnud.

Oled mitu aastat Berliinis elanud. Mis on seelses loomingulises õhkkonnas teistmoodi kui Eestis?

Erinevusi on palju, aga minu jaoks on olulisimad kaks: Berliin on värvilisem ning rikkam. Miks just need kaks? Värvilisus tähendab, et mu seelses luulekogukonnas on inimesi väga erinevate taustadega, kes, leidmaks ühist keelt, on sunnitud eeldustest ja ootustest loobuma, kuna mitmekesisuses sotsiaalses keskkonnas need enamasti ei päde. See annab inimestele aga palju rohkem võimalusi katsetamiseks ja enese aktiivseks loomiseks. Raha on ehk veider asi, mida mainida, aga kõrgem miinimumpalk ja odavad hinnad tähendavad, et täiskohaga töötamine ei ole kunstikogukondades alati norm ning inimestel on palju enam aega, mida loomingule pühendada, ka katsetustele, mängudele, lollustele ja hullamisele. Eesti loomeinimene peab üsna kiiresti üles kasvama, Berliinis saab kauem laps olla.

Ehk jagad mõne lugemissoovituse, mis su loomingut mõjutanud on ja mille järgi ka „Vahetuses“ näha võib?

Kogus endas mainin palju autoreid, kes mulle olulised on, aga siinkohal tõstaksin oma tööliklassi juurtele truuks jäädes esikohale „madalat“, ebaapretensioonikat kunsti. Esimene meelde jääv luulekogemus oli Danielle Steeli naistekas „Nüüd ja igavesti“, kui olin 15. Mu „Videviku“-hullus sillutas tee hea inglise keeleni, mis aitas teistele tekstidele ligi pääseda. Laulan kodus täiel rinnal Smilersit ja Termikat.

ühe elu ja ühe hommiku sisse mahtuda
ei ole inimese töö.

on sosin tagapool mind
on päike loitsimas vett
ja kuu kutsumas unesrändajat
ja ma tihti üllatun
et päike pole kuu
ja kuu pole päike.

ja minu ema
kes viis mu kuulama tuult
ma tahan talle hüüda
ema
ma ei oska enam luuletada
olgugi et
linnurida kaunistab taevast
ja silmapiir hõõgub
ei anna olevik end teps mitte kätte
ja ehk suudlebki keegi kuud
kui naine läheb vette
ikka nii nagu meres minnakse
ja valgus puudutab teda vaikselt
sest teised enam ei tohi

ja mu hõõguv silmapiir
sulab ühte
muude horisontidega
ja koit tantsib oma tantsu
ikka tantsib
ikka tantsib

tantsib
hommiku pooleks
tantsib
taeva lahti
tantsib ringi täis
kuni päev jälle helisema hakkab
ja pööriöö annab kõigele andeks

ühe elu ja ühe hommiku sisse mahtuda
ei ole inimese töö.

maailm raagub
kui ta seisab kahe toa vahel
kuulumata justkui kumbagi

öö taandub
kui ta tõstab end ühest kingast välja
siis teisest
kui ta
riputab
midagi
kuskile

ning aken õhetab ja toas
toas on külm
kui tema vari
viibib sõrmeotsteni
idamaa kevade
üürikeses haardes
olnud mälestuse
klompis liigenduses
unenäos, mis unustab end käima
ning tema keha
võtab ruumi kohas
kus ta päriselt ei ole
kus võiks olla keegi teine
kui poleks kesta
mis end kardinapuule riputas

ta kuuleb läbi vihma sametist häält:
Boris, kuhu sa küll ennast jätsid?

prrrr, prrr-rrrr põristab
tüdruk tooli peal istudes r-i
prrrrr, ta pole veel rahutuse maitset suhu saand
rauatablette pole võtnud ja
raksus käinud ka mitte.
rasket pilku pole tundnud rusuvat
ja pool kuus hommikul
pole rookind lund vaikselt ahmides
õhku
sidrunkollane taevas pääs kinni.

selle tüdruku r rrrr
mesimagus ja melanhoolne ja nõretav rr
hakkas venima
ja kõik hakkas külge.
hakkasid rusikad
hakkasid raamid piltide ümber
ropud laulud higistes saalides
kõlasid kaugelt ja kaunilt

ja tantsijate kehad
lavadel
gongilöökide vahel
puhta vihma käes
need kleepusid ka külge.

rrrr rr-i peab oskama
et öelda raisk
ja ühtteist veel
ja et pääseda tagasi
hingata jälle päätäis tagumise toa hommikut
tüdruk jäi vait.

joostes proovides pöörata ümber elu
oli silmis vaid too üleni kollane taevas
ja tüdruku rr lennates
lahti
laiali
pudises õhku

mõtles
oh kuidas ma küll armastan raskelt
neid vanu ingleid
kelle kederluud kannavad nad
viimase piirini
ja viimase otsani
lõpuni
välja.

piir me vahel on nii ehe
et tunnen seda lõikumas
oma peopesadesse.
ta vonkleb üles-alla
mässib mind endasse nagu siidirätik
mis meeleheitlikult ihkab kuuluda kellelegi teisele kui
tuulele.

olen äkitselt hoitud.
meri kohiseb mu kõrvus
kui vaikne valu
niidina
külgepidi
(taas) mu pähe rada tallab.

ning kui mu kael lõpuks murdub
raksatab ka aeg
ja miski
nende kahe vahel
pole enam endine
pole enam nii, nagu
oli äsja.

mõtlen:
annan end teile kätte
kui lubate, et üks
käsi alistub teisele
hingeõhk alistub veele
ja loobujat ei karistata.

loksu-loksu, laineke.

...

no mis te passite
muusika kirjandus kunst pühkige kõik laualt
las ma laon oma kaardid laiali

kirjutan kõigi otsaette liimitud
väikestele sildikestele nimed
siis küsite

kes *ma* olen?

aegamisi
küsimus küsimuse haaval
nagu matrjoška
ja no ega röövik ka üleöö liblikaks saa
ikka nii et jätkuks
terveks elueaks

õpite end vaikselt tundma
ja nagu reeglid ikka johhohoo
vastan teile vaid jah või ei.
jah või ei

ütlen
kas oled koit toome või ei
oled andrus ansip või ei
ma ütlen
šahh
ma ütlen
matt
ma ütlen
seda mängu tuleb osata mängida
ei saa nii et
küsid kuidagi liiga palju või
siis lähed mängust välja
jobukakk

kougin keskaaegse emakeelevihiku välja
deklameerin (ja see on nüüd paatos):

per aspera ad astra.

Ma jõudsin, kus sa oled

Johan Haldna

Olgu, ma jõudsin, kus sa oled.

Ma ei arvanud, et te nii suures majas elate, ja üldsegi, et teil kõigil ühesugused toad on. Kuidas te siis kirjutate nii erinevatest asjadest? Aitäh, kas sa kirjutasid selle teksti siin? Arvan, et ma praegu ei loe, sest mul oli väsitav siia sõita. Jah, ma tulin bussiga Jõgevale ning kõndisin sealt. Mul oligi plaanis jalgsi tulla, kuid siis üks auto peatus ning ma ütlesin: „Sul on õigus, ma olen väärt üht autosõitu, mis muudaks mu elu lihtsamaks.“ Nüüd olen kohal. Lähen jalutan veidi.

Mul on vastik näha selliseid hoove, kus muru kasvab sambla vahelt, sest see näeb välja, nagu keegi oleks soolase söögi peale tolmu raputanud. Mu ümbrus peab olema puhas. Koristan meie toa hiljem ära, kui sa sellega nõus oled. Võib-olla kolin mõnda teise tuppa. Siis sa saad öösel kirjutada. Mida ma öösiti tegema hakkan? Viimasel ajal olen olnud väga huvitatud elava valguse mängust seintel ja lael, eriti kui varju heidab mõni surnud objekt, st objekt, mis oli muidu elus, aga suri ühel hetkel ära. Lilled. Laip. Ta on osa mängust. Meie maja on keskküttega, ma eeldan. St ma lähen ostan küünlad, kuigi need ei sobi sellisesse majja. Ehk leian midagi tänavalt või prügikastist, mis teeks teistsuguseks selle ruumi, kus ma magan. Võib-olla on mul mõistlik jalutada külast välja, metsa, vahetusse metsa.

Usun, et leian sealt paremaid asju. Igatahes on mul mõistlik nende mõtete juurde tagasi tulla juba täna õhtul ning näha oma vaimusilmas naeratusi, mida me üksteisega laupäeval vahetame. Asi pole ootamises, sest laupäev on varsti.

Kas sa oled käinud nendes metsades? Ma leidsin ühe raja ning kõndisin mööda seda. See oli tühi. Sa teadsid, et see oli tühi? Kas inimesed siin kardavad tühjust? Ma tean, et sa ei karda, sest sa kirjutad sellest. Ehk sa siis just kardad.

„Tühjuse kohta ei saa tegelikult „tühjus“ öelda, sest see on sõna, see on miski, see on sisu. Mul on vaja negatiivsust, mul on vaja stabiilset vaakumit. See ei pea stabiilne olema.“

Tühjus ei tohiks sind ligi tõmmata, vaid sa võiksid selle poole kõndida kogemata, nii on kõige parem. Kui olin noor, siis inimesed ütlesid mulle: „Küll sa näed, kui vanem oled. Ma olen vanem. Ma ei ole midagi näinud.“ Nii on ka väga hea. Mulle meeldib.

Sa heitsid end põrandale risti ning ütlesid, et siin ei saa öösiti kirjutada, liiga vaikne on. Sain sinust lõplikult aru ning teadsin, et mul peab olema oma ase – et me magame praegu lahus. Ma teadsin, et see on armastuse pärast. Sa olid juba päeval poes käinud ning küünlaid ostnud. Hauaküünlaid. Muid polnud. Kuhu sa kaaned panid? Lähme koos surnuaiale, lähme otsime inimesi.

Millal on siis kõige parem kirjutada? Siis, kui nad õhtust söövad. Sa kuuled nende hääli. Sa kuuled, kuidas nad naeravad ning sa võid igal hetkel lahkuda või tagasi tulla, iga ruum ootab sind ning on täis puhtast õhust tehtud sõpru. Koos on hea hingata. Kui ma kõvasti norskan, kas sa siis saad öösel kirjutada? Sa võtad ära sokid ning asetad need maha. Sa tuled mu juurde.

MA KÖNNIN METSA, SEE POLE KAUGEL, MA NÄEN HERILASI

Sa kirjutad päeval. Seal on nii palav. Sina kirjutad higist või higiga, aga mul pole enda omaga midagi teha. Kui ma lähen, tulevad paljud mulle vastu. Majas ka. Majas kutsusin neid kaasa, aga nad ütlesid sedasama: „Kui ma tulen, kas sa tuleksid minuga?“

Ning ma vastasin: „Sa pead tulema minuga, ma ei tule sinuga.“

Neil on nii keeruline minust aru saada, sest ma ei söö okkaid.

Kui ma lähen, tulevad paljud mulle vastu. Ning ma tean, et nad kõik

on seal enne mind käinud, seega lähen edasi. Nemad seal majas oleksid

keeranud vasakule või paremale, sest tegelikult ei ole asi vastu voolu ujumises. Mõtles. Siis sa lähed sinna, kust teised tulevad. Sa pole ajaloolane. Roni jõest välja, inimene, sul on jalad alles. Mul pole vahet. Olen sind nii palju kuulnud, et saan sinust aru, ning ma oleks ehk varem samamoodi mõtelnud, kuid siis mängisin arvutimänge ning mul polnud aega mõelda.

Leidsin ripp silla. Usun, et nad kõik tulid sellest üle. Teisel pool on piibelehed maha tallatud, nõgesed ära söödud, vaarikad istutatud. Mul on vaja pisut rohkem edasi minna. Ma ei tea, kas nad siiani tulid, siin on herilased, ma võtan taskust porgandi. Teemaksu teile keset päeva, herilased. Üks teist ütles: „Lase puude varju vett.“ Lasen ka.

On kaks asja, mida ma oskan öelda. Esimene on herilaste kohta. Teine mu lapsepõlve. Mitte väga isiklik, pigem umbes: ninakollid, sõrmevered, mullamängud.

Mulle tulid need meelde. Kraabin kätega maad ning teen küünealused mustaks. Nii tunnen end paremini. Tagasi tulles võid sa küsida. Samuti on mustad vaod mu sõrmemustri sees, aga seda pole tavaliselt kauaks. Siiski: see muld siin on elus. Minu moodi.

Ma võin öelda, et olen päriselt elus, sest mul on sõnad, millega seda öelda. Kui olen seda öelnud, siis ma ei või ennast enam uskuda, sest mul on sõnad, millega endalt küsimusi küsida. Ning lõpuks jääb ainult üks küsimus: mida ma tunneks, kui mul poleks sõnu? Poleks neid kunagi olnud? Ma ei saa vastata.

Ma ei kaotanud oma rada, vaid järgin seda asjalikult. Siin pole see raske. Rada on tähistatud tihedasti laotud männiokastega, samas ülejäänud mets on tähistatud muude asjadega, tavaliselt vabalt vohava taimestikuga, vahel ka loomadega. Mul pole nende vastu midagi, kuid nad kardavad mind. Lapsepõlves oleks ema minuga õiendanud.

Jõuan lennuväljale, mul on suur janu, aga vett ei ole näha. Kindlasti on nendes puudes vett, ja selles taimestik, ent kui ma küsin, siis nad ei saa minust aru, ei oska vastata. Pean siit tagasi jõudma, kuid lennujaam on maha jäetud ning maha on jäetud ka majad. Ma näen peenikesi puid, mis kasvavad välja seintest, valged ja hallid, puud ja seinad, tühjad kraanid. Ma ei ole kuigi palju higistanud. Võin siin lamada ning oodata jahedust. Võib-olla ma ei leia oma rada enam üles, kui pisut siin puhkan. Parem on puhata kui liigutada. Mu emal oli selle kohta midagi öelda: loe, loe, loe, loe, loe kõik kõrvad kokku, pane silmad ühte kohta, puhu ninast õhku välja, siis sa oled terve. See poleks isale meeldinud. Võib-olla ta oli ainult minu juures selline ning kuskil nurga taga pehme. Mitte et mul oleks hilja

Sa tead, kui on tühi leht. Kui siin on r
u
u
m
i,
siis ma kirjutan aeglasemalt. Proovi õigesti lugeda, kuna ma kirjutan
õigesti.

Ma lähen. Ma lähen ning olen peaaegu läinud. Siis kutsun end tagasi sinu
häälega, sest ma tean, et sa kutsuksid mind tagasi enda häälega. Ma ei
lähe ial päriselt, aga ma armastan lahkuda. Ma armastan avatud ust ning
tunnet, et võin lahkuda.

On lugu minust mulle omane? On mul õigust endast rääkida? Aga ma
räägin alati endast ning mu küsimus jääb ilma vastuseta.

Ning muidugi jõuan ma lõpuks tagasi. Uks on ometi lahti. Mitte et see
oleks minu sulgeda.

Mu elu on nagu sisselõige väga kõvasse pinda. Olen pigem lõhe kui
nuga, sest ma pole kunagi vestnud. Ma pole terav, kuid mu elu on lõige.
Mitte et ma oleks varjul, kahe seina vahel, vaid ma tunnen, kuidas tuul
läheb üle mu peast. Sõjaväed võivad suurtükkidega sõita üle minu ning
ainus, mis ma sulle ütlesin, oleks, et nad sõitsid ning on nüüdseks päri-
selt lahkunud. Kui nad tagasi tulevad, siis seda on kaugelt kuulda. Kui
nad tagasi tulevad, siis on minu asi sulle öelda: kuuled? See on mälestus
meist.

Su uks oli lahti. Keerasid end ringi, kui ütlesin su nime, ning sa olid
rõõmus. Mind nähes, nii sa ütlesid.

Boris Oleinikov. Tema on su sõber. Sa saad temaga rääkida, siis kui
minust asja ei ole. See on see, mida sa mulle vahel räägid: „Mida sa endast
arvad? Vahel on mul tunne, et sa ei armasta ennast. Loe seda raamatut,
mis ütleb, et esimese asjana sa pead ennast armastama. Vahel ma tunnen,
et sind pole olemas.“

Ning mulle kangastub hetk mu tulevikust, kus seisan sirgete punaste
tänavatega linnas ja noored inimesed mööduvad minust mõlemalt poolt,
aga mulle ei meeldi see. Seega nihutan ennast ääre poole, majade vastu,
ning järgmine mööduja peatub ja ütleb: „Kas see on teie lapsevanker?“

„Vanasti said inimesed tõesti noorelt lapsi. Kas ma olen noor?“

„Meil on uuemad ajad. Sa oled piisavalt noor.“

„Ma ei taha saada lapsi.“

„Kust ma saan osta mandlipiima? Palun juhatage mind lähima poeni, kust ma saan osta mandlipiima.“

„Kõigil on oma mured.“

Kahe silmaga annab ta mulle märku, et on aeg lahkuda. Ma palun talt viimase võimaluse küsida midagi. Ta annab selle mulle.

„Kas see on tõesti minu laps?“ Talle ei meeldi see küsimus, ma näen, kuidas ta käed otsivad tuge ning tagumik tooli ja ma vabastan ta oma küsimusest.

„Mine. Oma koju, ning söö midagi. Söö midagi, palun.“

Temast jääb alles ärev õhkkond, kibe tunne, et mu ümber on midagi edasilükkamatut. Tõmban vankri lähemale. Seal sees on laps. Ta vaatab mind ning ma saan korraga aru, et ta teab minust rohkem, ta seletab mu ära. Vasaku silma nurgast tungib pilku pimedus.

UUS PÄEV

Ma sõin seekord koos teie kõigiga hommikust. Ronja suvikõrvitsad olid meie kõigi keskel laual ning kohv valati ühesugustesse tassidesse, nagu me kõik jagaks midagi, kuid ma ei tundnud lähedust kellegagi peale sinu. Sellest ei ole vaja rääkida. Te olite kõik niigi vaiksed. Ning tihti on suurim ühtsus vaikus.

Mu jalad olid laua all risti ning mu tool oli laua suhtes viltu. Päev oli juba ammu alanud, ent me kõik olime seal. Keegi teist ei tahtnud lahkuda ning ju teile siis meeldis vaikus, mille osa ma ei olnud. Tõusin pärast sind püsti ning kõndisin su juurde. „Kas ma räägin liiga palju?“

Sa võtsid mu käe. Lahkusid üksinda. See oli sinu hetk, aga mitte minu.

„Kas me peame koos lahkuma?“

„Mkm. Sina jää. Kas sa praegu jääd?“

„Ma lähen hiljem. Hiljem on hea.“

„Õues on jahe.“

„Kas sa tuled minuga õhtul ujuma?“

„Tulen.“

Kerin käised üles. Olen nüüd enda eest. Kohv on külm. Jahe. Igaüks naudib seda hommiku pikendust. Igaüks väldib päeva. Ma lahkun, et see ei algaks. Teised hakkasid rääkima asjadest, mis mind ei huvita. Nagu loeks ajalehte, kui olen puhkusel.

„Me lähme õhtul ujuma.“

„Täi või järve?“

„Järve, ma arvan.“

„Tiik on nii soe. Inimsupp.“

„Kas keegi tahab linnast midagi?“

„Sa lähed linna?“

„Tähendab külast. Ma võin sinna minna.“

Nad ei vastanud. Ma käisin ära ning tulin tagasi saabastes. Teodor ütles: „Saapad. Tahad mulle ühe teene teha?“

„Millest on jutt?“

„Sa rääkisid sellest lennujaamast siin lähedal. Mul pole täna aega sinna minna, kuid mul on üks mõte.“

„Mhm.“

„Kõnni sealt randa ning korja rannast kuus tükki – kuus tükki ajupuitu või midagi sellist. Said aru?“

„Neid rannast. On sul paberit?“

„Just. Ning laota nad liivale. Istu seljaga mere poole, kuni nad kõik haihtuvad, kõik peale ühe.“

„Kas ma toon viimase sulle?“ Ma panin selle kõik suure kiiruga kirja.

„Ei. Istuta see kuhugi. Ning kasta.“

„Ma kastan iga päev.“

„Nüüd tule. Sa saad ju tegelikult aru ning me võime koos suitsu teha, kui sa suitsetad.“

„Lähme.“

Maja ees oli kitsas pink, mille keskmine laud oli katki, naelte juurest mäda. Seda pidi istudes vältima. Teodor rääkis mulle, kuidas ta eile Ronja emaga jalutamas käis ning sületäie kõrvitsatega tagasi tuli. Ta soovitas mul sama teha, kuid mitte veel. Ta pidi mulle ütlema, millal. Ning ma sain aru, et see on midagi erilist, mida tasub oodata. Teadsin, et Ronja emal on tedretähnid põskedel. Järjest palavamaks läks, sest pilved eemaldusid päikesest.

Ma ütlesin: „See tundus olevat nagu näidend, mida üksteisele koridoris mängisime.“

„Millal?“

„Just nüüd. Sa andsid mulle ülesande.“

„Jah. Publik ootab. Alustame.“ Ta tõusis ning lahkus. Ta paljad jalad vajutasid mu hinge tekstuuri sügavad vaod ning ma väljendasin oma hämmastust ilma sõnadeta. Tema on Nebukadnetsar, nii ma mõtlesin. Kui tema läheb, siis minu pilk läheb järele ning asi on just tema vales nimes. Ta mängib Babüloonia kuningat, aga too on surnud. Nõnda ma vaatan meie Nebukadnetsarit, nõnda ta tõusis hauast ning kõnnib ringi, elav surnu. Soovin teda puudutada, külm nahk kui paber, habras.

Ta oli läinud. Sära järgnes talle ning ma kogusin ennast lava pimedas nurgas. Mul oli aeg kardina taha astuda. Minust pidi saama munk – seda oli Teodor mulle öelnud.

OLEN LAE ALL. PIILUN

Viimastel päevadel on mu silmad täitunud pisaratega. Nad ei murdu mu silmades, ei täida kunagi mu põski ega lõuga, nad ei tee mind väljastpoolt märjaks, ainult seest. Alati peale hommikusööki, mida süüa nüüd koos teiega. Alati tagasi tulles, siis kui õhtu muutub jahedamaks.

Ma loen su luuletusi. Sa ei kirjuta palju muud, vähemalt ei anna mulle lugeda. Su luuletused ei ütle mulle midagi ja sa ei küsi ka. Ütlesid, et need ei peagi midagi tähendama, ning naeratasid heast südamest ehk kohusetundest.

Ja mul on olnud mu enda asjad. Ma ei tule sind enam kuulama. Sa ütled, et nii kirjutad paremini. Leidsin metsast onni – ma tunnen kõiki metsi siin. Leidsin sealt mõned raamatud, viisin nad välja lagedale, kus päike kallas. Tegin ruumi endale ja raamatutele, neid oli tõesti ainult paar tükki, et miski muu nende ümber ei süttiks. Pistisin raamatud põlema leht lehe haaval ja lugesin igalt lehelt ühe sõna. Need läksid umbes nii: „Loomingu keelest keelde kunagi, keda verd valesti joodi, pane palk lauale, eks on selge sodi. Ma mõistan õhtuid, hommikuid, pärastlõunaid, öö on alati vale. Ma sõidan kosja, kosja, kosja, kuid öösel – öö on alati vale. Nõnda ma ärkan, ärkan, ärkan ja hüüan – pruut, tule välja, ütle oma nimi. Päev ulatab päevale käe.“

Üht neist raamatutest lugesin sõna-sõnalt. Seal oli kirjas, kuidas nad vanasti seda ja teist tegid – kõige rohkem oli süttimisest ja põlema-panemisest ning kuidas kehavedelikke metallide ja kasteveega segada; ühesõnaga alkeemiast. Ma ei osanud neid tõlkeid oodata. Keegi teine oli osanud. Seal onnis oli kahtlemata põnev, sest see haises sita ja kuse järele, võib-olla seepärast neid polnudki enam siin: nad said rikkaks. Seal oli pilte kroonidega kuningatest, kes läksid paljalt vanni ning panid end põlema. Nad karastusid tule läbi. Nüüd on mu raamatute tarkus taevas: võtke, aga ärge tehke lollust, te teate nagunii paremini kui meie.

Mul oli raskusi lahkumisega, sest ma tundsin, et midagi on jäänud maha, kõrv või kõrvarõngas, silm või võtmed. Otsisin neid kõiki heina seest, lükates kõrsi vasakule ja paremale. Viimaks tundsin, et kõik on olemas, ning tulin tagasi sinu juurde, esmalt aga teie kõigi juurde. Te ütlesite kohe, et ma lõhnan nõnda lõkke järele ja et küll on hea, et ma tulin,

„See on...“ ta valas glögi välja ning istus laua äärde. Ma olin eemal, akna all.

Ta küsis: „Kas sa loeksid mu luuletusi?“

„Mul ei ole midagi öelda.“

„Küll ma näen – ma näen nii hästi.“

Seega ma lugessin.

„Nii et ma ei pea midagi ütlema?“

„Ei. Sa juba ütlesid.“

„Olgu.“ Tõusin, ent istusin uuesti: „Kas sa mõtlesid kellelegi, kui kirjutasid?“

„Seda on võimatu teada, Johan. Kõik need inimesed, kes läbivad su elu, nad võivad joosta või roomata – neist jääb ikka jälg. Päkk või pöid su liikmete mudas, looklev rada su silmade liivas. Ning kui õues, mudas ja liivas on nii raske välja mõelda nende jälgede autoreid, siis inimese hinges ei ole seda küsimustki, sest sa ei saa end lahti võtta. Õigemini sa paned end alati kokku ning ütled siis: „See olen mina. Puuduta mind, ma olen päris.““

Pöörasin pilgu eemale ning see tähendas nii hirmu kui austust. Ma teadsin, et ta nägi – ta näeb nii hästi. Teodor tuli ning jäi mu kõrvale seisma. Ta kõrgus üle minu, üle Ronja luuletuste, ning küsis: „Ronja miks sa seda tegid?“

Mu silmad jätsid jumalaga ning kõndisid pimedusse, aga nad olid valesti aru saanud. „Miks sa kasutad siin riimi? Kas ilma poleks parem?“

„Oh, Teodor. Oh, mis me küll sinuga teeme?“ Seda ütles Aleksandra, nad tulid nüüd järjest ning kõikjal välkusid kruusid ja välgumihklid ning hambad, kuid – ja ma olen aus – üksnes naerust. Mu silmad tervitasid kõiki.

Ma ei mäleta, kes tol õhtul süüa tegi. Kui kõik lauda kutsuti, siis tulin üles sinu juurde. Et sinult küsida. Ning ma avasin ukse, sa keerasid end laua juurest eemale, minu poole. Ma ei teadnud, kuhu istuda, ning sa ei tõusnud. Proovisin siis hästi seista. Me ei lausunud ühtegi sõna ning viimaks sa tõusid, tulid lähedale ja toetasid end minu vastu, pea minu õlale. Tundsin su raskust.

„Mis?“

„Väsind lihtsalt.“

„Söök on valmis.“

„Hhmh.“

„Me lähme hiljem ujuma.“

„Ma tulen ka. Aga praegu ma magan. See vihm oli nii vastik, sa ei arva?“

„Olgu, tahad ma äratan sind?“

„Mhm.“

Mis see on, mis on sinu juures nii tähtis? Mina olen sõrme esimene lüli, sina oled sõrme teine lüli ning me osutame raamist välja, me osutame teistele inimestele ning ütleme neile: „Sina, ja sina, ei kumbki teist üksinda ega keegi teist kahekesi koos suuda elada. Te pole ial elanud. Vaadake me jumalikku joogat.“

See on tõsi. Me püsime joogas. Mida vähem sa ütled, seda valjem on vaikus, ning vaikus ütleb: „Huh, Johan, jookse, kuigi kiiret ei ole. Väana ennast puusast, keera oma kaela, kuid ära vaata alla, sellest me ei räägi, mis on all.“

Need on võimsad sõnad ning lähevad mulle alati hinge.

Puudutasin su vihikuid ja pliiatseid laual ning kõndisin vaikselt ringi. Väljusin uksest ringiga. Ju ma tahtsin sulle midagi öelda ning sain sellest vajadusest lahti.

Me kõndisime Teodoriga poodi. Ta jäi välja ootama, ütles, et tahab läbi mõelda need lõhnad, mis praegu õhus on, ning mida need tema jaoks tähendavad. Ta küsis: „Mida sa tunned?“

„Grill, niidetud muru – ei, muruniitja, siin on see bensiin, tunned, high oleks ka, aga mitte täna ...“

„Mitte täna, just. Mis veel?“

„No vihm, see on alati hea lõhn. Nüüd, kui see järele on jäänud.“

„Kas sinu arust A ja O ei lõhna kuidagi spetsiifiliselt omamoodi. Ma mõtlen alati, et see on kusagil kanapallide ja kreemisaiade vahepeal, eksole. Aga mõnikord on õues see lõhn tugevam kui sees. Urin selle täna välja. Jäätis. See võib olla jäätis.“

„Lähme siis.“

„Ma ei tule.“

„Miks?“

„Milleks Jumal sulle käed andis? Et sa õpiksid kirjutama. Mida on sul vaja kirja panna? Jumala sõna.“

„Kui tal on vähe öelda, siis ma jätan selle lihtsalt meelde.“

„Väga hea. Sest see Jumala sõna, mis kirja pandi, on kadunud. Roni mäe otsa, sõber. Miks Jumal pilved tegi?“

Vahepeal oli vihma tulnud. Või vähemalt oli Teodor kuidagi märjaks saanud. Mul polnud vaja selle kohta küsida, sest see oli teiste inimeste asi. See oli miski, mida keegi kolmas nägi ning mille kirja pani. Teodor on selline ja selline, mina olen teistsugune ning me kohtume keskel. Mulle meeldib mõelda, et keskel.

Ütlesin: „Kaks asja: esiteks, taevast poleks näha, teiseks, sa oleks pidand tulema.“

„Jah, jah, jah. Sina oleks pidanud jääma. Kurat. Ja sa tead jah. Ei tea?

No ma räägin. Ära mulle räägi. Järgmine kord oleme targemad. Homme.“

„Homme pole vaja.“

„Hiljem. Kuula: mul oli õigus kedagi kahtlustada. Tähendab. Ma kahtlustasin midagi ning ma ei räägi mingist spetsiifilisest kahtlusest, vaid vahel mul tekib kahtlus. Sa saad aru. Ma olin väike laps kunagi. Me kõik. Ma katsun hoida oma noorust.“

„Mäed ning suurtükid, Teodor ...“

„Ma tean. Kõnnime, mul on nii kergem. Saad mõlemad kotid? Sa tead, ma usun, et sa oled näinud seda meest. Tal on väike maja Ronja kodust veidi edasi, selline uberik või onn, mõlemad nii koledad sõnad, olgu. Väike maja. Varsti põleb maha, midaiganes. Ta tuli siit, või tähendab sealt üle silla, ma nägin, ma vaatasin, kuidas ta tuleb, ning ta toob oma kahe käe vahel niimoodi, nagu sa jooksid vett – hellalt. Ta hoidis – hoidmine on nii intiimne vahel, juba see sõna, eksole? –, tõi marju, kotis, punaseid sõstraid. Ta tõi need mulle.“

„Miks sa seda arvad?“

„Ta ütles.“

„Valetad ka.“

„Ei valeta, vaata.“ Ma ei tea, kust ta selle välja tõmbas, kuid see oli ometi mu silme ees. Valge kilekott täis marju, punaseid sõstraid. Mitte suuri, mitte pehmeid. Pikad rootsud, igäühe küljes kümneid marju ning Teodori kiiskavad silmad.

„Võta. Proovi.“

„Proovi ise.“

„Kulla mees, ma ei ütleks ... aga ma proovin. Need on head, nagunii oleksid. Sest sa tead, et asi on selles, miks ma siin olen. Asi on selles, et vihm peseb puhtaks minu pea, nii nagu väikseid lapsi ristitakse. Asi on selles, et joodikud võivad sõimata oma naisi ning kassipoegi uputada, aga kui üks neist tuleb pisarsilmil, palvehelmeil ning pakub mulle süüa, siis mina olen õndsaks saanud – ei, asi on selles, et pühadus on maailmas olemas. Asi on selles, et mõni tegu on rikkumatu. Valgus tuli pimedusest. Valgus tuli alati pimedusest.“

„Pisarsilmil, palvehelmeil ...“

„Ma tean, ma tean ... aga ikkagi.“

„Ma saan aru. Pühadus. Üks mees ütles, et ta on sellepärast usklik.“

„Mis?“

„Usus on midagi püha. Mujal ei ole.“

„Sina oled püha, sest sa jäid uskuma. Mina olen püha, sest sa usud mind.“

KÕIK ON TEHTUD. KAS ME KOHTUME VEEL?

Kõik võtsid viimast. Sõid ja jõid seda, mis meil veel oli, et homme oleks kergem lahkuda.

Laskusime alla järve äärde. Tiik oli ikka liiga soe. Möödusime poest ning Teodor vaatas mind viltu. Ma nägin, kuna kõndisime kõrvuti. Sain aru, et ta ei kavatse teistele marjadest rääkida. Sain aru, et usk on püha, siis, kui ta on varjatud – siin on need teised, nemad ei tea, ei tunne meie pühadust, nende jaoks see pole varjatud, vaid olematu. Ma püsin joogas.

Veel mõned sammud, vesi juba paistab. Keegi on paadisillale sittunud, kõik kahtlustavad Teodorit ning mina saan aru, kui vaba ta on. St ta pole üldsegi. Ta on vangis. Ehk vangistus lõpeb homme hommikul koos meie kogukonnaga. Vaba on inimene, kes võitleb, ning sinul, Teodor, on mitu lahingut pooleli. Nõnda sulle meeldib olla. Meie keskküttega tempel oli sinu jaoks puhkus. Sa kaklesid minuga, et end vormis hoida. Ma usun, et sa ei kahetse. Nüüd mulle aitab sinust ja ma hakkann ennast uskuma. Kohe, kui olen end järves ristunud.

Olen nüüd end järves ristunud ning ma usun ennast. Teel tagasi me inimesed vajusid pikaks riviks, kus suhtlus oli jalgades. Nad ütlesid midagi sellist: „Meie kogukond hävineb homme hommikul. Trauma. Mu hing lõhestub homme hommikul ning ma ei saa iial tagasi üheks inimeseks. Las aeg külmub. Las ma lähen edasi. Las ma võtan selle trauma ning hoian oma pea kohal nagu saavutust.“

Ma saabusin vahetult enne päikesetõusu hetkeks oma tuppa, et midagi tuua, ning siis ma nägin sind aknast. Üle hoovi, traataia taga oli suur korsten. Mitukümmend meetrit. Redeliga. Sa olid selle otsas. Istusid ja vaatasid mujale. See on sinu elu. Seal mujal. Ma ütlen su elust lahti.

Luule sõrad ja suled annavad jõudu

Intervjuu
Donika Kelly ja
Triin Pajaga,
küsis
Mirjam Parve

*Tugevad kaelad, säravad silmad.
Oleme harulduste näitus.*

Värske Rõhu tõlkesarja esimese raamatuna ilmub 2021. aasta lõpus Triin Paja tõlkes „Bestiaarium“ („Bestiary“, Graywolf Press, 2016), Donika Kelly esikluulekogu, mis on võitnud mitmeid auhindu. Raamatu keskmes on trauma ja transformatsioon, valust väljakasvamise valu, mille ümber moodustub kõikvõimalike müto-, zoo- ja ornitoloogiliste olendite kirju parv. Räägime Donika ja Triinuga „Bestiaariumi“ tiivulistest ja sõralistest olevustest, õrnuse õppimisest, valu kirjutamisest ja tõlkimisest ning käeulatamisest luules.

*Peagi saad sa inimeseks. Kõik
jääb samaks. Sinu keha saab üheks
teiste kehadega: rästa,
unilase, suursuguse baribaliga.
(„Kataloog“)*

Näib, et „Bestiaariumis“ on isiksus killustunud ja projitseeritud erinevatesse inimestesse, elukatesse ja eluta asjadessegi, näiteks ukseesse või jääkamakasse. Oled rääkinud tundest, et „kui mind inimesena ei armastata, ehk ei olegi ma siis inimene. Ehk olen ma hoopis mõni teistsugune loom, asjade ja olevuste hierarhias kuskil madalamal pulgal,“ ning et oled müüte kasutanud „selleks, et teadvustada enda kõige koletislikemaid

ja katkisemaid osi, millel, ma loodan, on samas siiski mingi väärtus”.¹ Kuidas sa selle peale tulid, et endast olevuste kataloog, „harulduste näitus” teha, kuidas kõik need olendid sinuni jõudsid? Ja kuidas sa end pärast inimeseks tagasi kokku oskasid panna?

Donika: See on tore küsimus. Kahtlustan, et ma olen alati mingis mõttes üks olevuste kataloog olnud, ja selle projekti käigus ma mitte niivõrd ei konstrueerinud, kuivõrd õppisin midagi ära tundma. Taipasin, et võin end mõista kui midagi, mis on armastavalt kokku lapitud, kuigi USA kultuuris saadaval olevad narratiivid, mis kirjeldasid, keda võib inimeseks/isikuks pidada, näisid mind välja jätvat. Pöördusin mütoloogiaste ja pärisloomade poole sellepärast, et minu (mõnevõrra kitsendatud) tõlgenduses pakkusid nad erinevaid olemisviise, mis paistsid mulle kutsuvad – niisugusele inimesele, nagu ma olla tahtsin.

¹ Daniel Pieczkolon. Interview with Donika Kelly. – Hobart, 06.02.2017. Vt https://www.hobartpulp.com/web_features/interview-with-nbsp-donika-kelly-nbsp.

*Vajad ülesannet, millesse süveneda,
vajad linnuparve, millega ühineda.
(„Neelatus”)*

Triin: sinugi luulet külastavad tihti mitmesugused linnud-loomad. Kas nad on Donika omadega suguluses? Kas see sind tema luule juurde kutsuski? Kuidas sa üldse tema loominguga leidsid?

Triin: Donika lindude kirevad tiivad viipasid mind lähemale küll. Paelus ka luulekogu mütoloogiline õhkkond, elavus ja ausus. Tekstide keskmeks on trauma, aga luule – ja metamorfoos, mis luules toimub – on vastupanu sellele, mis püüab sind kustutada. Luule sõrad ja suled annavad jõudu, mis kandub ka luulest väljapoole ja jääb kehasse võnkuma. „Bestiaariumi” esimene luge mine natuke kõrvetas ja samas ka kütkestas. Valides teost, mida tõlkida, kandus ta ühe olulise mälestusena taas minuni. Tundsin tungi: see ongi see teos, mille pean tõlke abil meile lähemale tõukama.

*Keeldu vanadest mõõdupuudest.
Usalda hoopis oma olemuse kõmisevat
kõnnumaad. Kuulata.
(„Läände“)*

Luuletus „Läände“ on sisenduslik kirjeldus iseenda järkjärgulisest ülesleidmisest ühelt avaralt maastikult – või ehk on see pigem nõuanne või lausa käsk end leida ja nimetada. Mismoodi sa selleks vajaliku selguse ja julguse leidsid?

Donika: „Läänes“ kajab seesama käsklus ja näpunäide, mida ma tihti iseendale kordan: aega on, või kui aega ei ole, siis pole mul tõenäoliselt selle üle mingit kontrolli. Kinnitades, et aega on, annan endale loa olla aeglane, mõelda kõik rahulikult läbi, uurida, missugused paigad minus peidus on.

„Bestiaarium“ ilmus 2016. aastal. Viie aasta jooksul jõuab inimene vist küllaltki palju muutuda. Oled vahepeal välja andnud ka uue luulekogu, „The Renunciations“² („Lahtiütlemised“). Mis tundeid tekitavad „Bestiaariumi“ tekstid sinus nüüd, kui nad elavad sinu kultuuris ja varsti ka eesti kultuuris oma elu? Ja sellega seoses, mis tundeid tekitab sinus su tekstide tõlkimine üldse – see, et sinu häält/hääli taasluuakse või taasleitakse teistes keeltes ja kultuurides? Kas sul on tõlkijale mingid oma ootused? (Näiteks seoses Amanda Gormani tõlkijate ümber puhkenud poleemikaga: kas sulle tundub, et tõlkijal võiks olla tõlgitava autoriga sarnased kogemused ja ühiskondlik tagapõhi (niivõrd, kui see üldse võimalik on)? See, millistele inimestele silmapaistvaid tõlkevõimalusi üldse pakutakse, ja kui avatud on eri kultuuride ilukirjandustõlke väljad erineva taustaga inimestele, on muidugi veel iseküsimus.)

Donika: On suur privileeg, kui sind loetakse. Olen tänulik, et „Bestiaarium“ on saanud toeka vastuvõtu osaliseks ja asub nüüd elutsema ka väljaspool inglise

² Donika Kelly. „The Renunciations“ – Minneapolis: Graywolf Press, 2021.

keelt. Minu jaoks on luule kirjutamine ise juba teatud mõttes tõlkimine – kogemuse ja tunnete tõlkimine keelde, mis loodetavasti lugejas või kuulajas vastu kõlab. Kuigi need luuletused põhinevad minu konkreetsetel kogemustel mustanahalise naisena, mustanahalise lesbina, mustanahalise ameeriklasena, ei ole tunded, mida ma seal uurin, piiratud ainult nende kategooriate ristumispunktidega. Kujutan ette, et „Bestiaariumist“ pidi miski Triinu kõnetama, ja kuigi ma kahjuks ei oska tema eesti-keelseid tõlkeid lugeda, loodan ikka samamoodi, et need sõnade keelde tõlgitud tunded ja kogemused kajavad lugejates vastu.

Triin, küsin sinult sama küsimuse: kas sulle tundub, et tõlkija peaks olema autoriga mingites olulistes aspektides sarnane, või pole see nii oluline? Tõlkimine on ju iseenesest alati empaatiaharjutus, erinevas sarnase äratundmise ja sarnases erineva austamise harjutus. Milliseid sarnasusi ja erinevusi tõlkimise käigus enda ja Donika lüüriliste häälte ja luulekeelte vahel tajusid? Kas oli midagi, mida sulle tundus eriti oluline edasi anda?

Triin: Donika hääl jättis minusse piisavalt sügava jälje, et tuua ta eesti kultuurile lähemale, ehkki oleme mitmes aspektis erinevad – samas kummalisel, sõnatul viisil tundsin nii mõneski luuletuses ära midagi, mis on oma väädi minugi ümber pununud. Nii väikeses külas nagu Eesti, kus on ainult käputäis luuletõlkijaid, võiks julgelt tõlkida autoreid, kes ei sarnane meiega igas aspektis, kuid kelle hääl on oluline ja kes muidu jääksid võimatult kaugemale sinna teisele poole võõrkeele piiri. Tõlkisin Donika tekste teadmise, et need kuuluvad talle, et neid saab kirjutada vaid tema. Mis veel: olen samuti vaaladest kirjutanud, ja iga luuletaja võiks kirjutada vähemalt ühe vaalaluuletuse.

Tõlkisid „Bestiaariumi“ Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni meistri ja selli projekti raames, sinu meister oli Carolina Pihelgas. Kas kirjeldaksid natuke, milline teie tööprotsess välja nägi? Kuidas end sellirollis tundsid?

Triin: Carolina on pühendunud ja võimekas ning

tema käe all sai luulekogu kenasti toimetatud. Kes teab, kas oleksin teksti temata lahti muukinud – olen talle abi eest tänulik. Projektis puudus suurem ajaline pinge (milline privileeg) ja saime tekstide kallal aegamisi nokitseda, arutlused-mõtted liikusid meilitsi ja ka teekannu taga ning tundsin suuremat julgust esitada küsimusi, mida muidu ehk ei küsiks – olin ikkagi sell! Kogusin teadmisi ja tõlkimise rõõme ning adusin, millist pühendumist suuremahulise teksti tõlkimine õieti nõuab.

*Mõtled, et tahaksid olla väike,
olla laps. Ei. Veel väiksem,
üks lind. Veelgi väiksem,
pisuke lind. Mõtled,
et kellegi hoidmine on kunstivorm,
sellest, et oled kellegi kaisus. See käsi
võib su lõmastada.
(„Kataloog“)*

Mulle jättis sügava mulje „Bestiaariumi“ õrnus. Keeles ja kujundites, selles, kuidas kõneleja kõnetab sina ja väljendab mina ning kirjeldab kõike neid ümbritsevat – isegi kui luuletustes on vahel jõhkraid mälestusi,

tundeid ja kujutluspilte. Õrnus ja haavatavus käib seal imetlusväärses kombinatsioonis vapruse ja jõuga. Kuidas sa sellise õrnuse üles leidsid, sellele ligi pääsesid maailmas, mis ei ole alati sugugi õrn, ja kus oleks mingis mõttes lihtsam klammerduda sellesse, „kuidas sa väikestmoodi / oma südant kinni müürid“ („Kuidas olla üksi“)?

Donika: Sel ajal, kui kirjutasin luuletusi, millest hiljem moodustus „Bestiaarium“, oli õrnus minu elus uus mõiste. Või õigemini oli uus asi õrnus iseenda vastu. Olin suure osa elust oma lapsepõlvetrauma tõttu väga krampis olnud. Teraapia, kus ma sain lihtsalt rääkida, aitas mul harjutada haavatavust ka sõpradega suheldes, kuigi alguses tekitas mõte haavatavusest minus tõrget. Aga kui olin kord õppinud oma kallite sõprade ees haavatav olema, taipasin, et oskan nüüd olla nende vastu pehmem, ja see tähendas omakorda, et sain hakata endas kasvatama mingit õrnust iseenese vastu. Oleme rajanud kogukonna, kus ma saan olla hell, kus hellus on ootuspärane, ja see kaitseb mind maailma sisse kirjutatud julmuse eest.

3 Daniel Pieczkolon. Interview with Donika Kelly. – Hobart, 06.02.2017. Vt https://www.hobart-pulp.com/web_features/interview-with-nbsp-donika-kelly-nbsp.

4 Donika Kelly on her new poetry collection „The Renunciations“. – Talk of Iowa, 27.05.2021. Vt <https://open.spotify.com/episode/0XuRNLL-NHH84BwV66pwSEw>.

*Teraapias sa räägid. Iga lause algab:
ma tunnen, isegi kui mõtled: miks sa mulle haiget teed?
Tahaksid pigem olla mõni lihtsam loom.
(„Väikene karbike“)*

„Bestiaariumist“ rääkides ei saa mööda trauma teemast. Oled öelnud, et selle kogu luuletused ei tegele veel trauma läbitöötamisega, vaid kujutavad endast lihtsalt kirjeldusi, sedastusi,³ et kirjutamine on aidanud sul näha oma tunnete kuju (ent peamiselt töötad oma tunnetega siiski teraapias)⁴. Olen viimasel ajal mõelnud sellest, kuidas trauma kajastus kirjanduses võib lugejat väga erinevalt mõjutada. Mõnikord teevad suurest valust rääkivad tekstid mulle lugedes kuidagi niimoodi haiget, et ma ei oska sellega midagi peale hakata, see jääb lihtsalt sisse roiskuma. Mitte et valu tuleks varjata või sublimeerida või et kirjandus peaks olema nunnu, mugav ja turvaline. Aga mõni kirjanik oskab valust kirjutada väga mõjuvalt ja samas kuidagi

mitte nii destruktiivselt. Sinu luuletusi lugedes ma küll tajun valu (pigem vist selle peegeldust), see puudutab mind ja jääb meelde, aga mul pole tunnet, et keegi on mulle midagi käsitatamatut kaela kallanud. Oled öelnud, et tahad hoolitseda nii oma luuletuste kõneleja kui ka lugeja eest.⁵ Kas seletaksid seda mõtet pisut lahti? Sa õpetad Iowa ülikoolis loovkirjutamist. Kas käsitlete trauma ja enese hoidmise teemat ka tudengitega?

Donika: USAs on väga kesine hoolitsemiskultuur ja vahel on paras katsumus aru saada, kuidas enda eest, oma valutavate osade eest hoolitseda. Selle kirjeldamine, mis juhtus, ja kuidas, on oluline osa paranemisprotsessist. Kui töö aga seal, kirjelduse tasandil, lõppebki, siis võib juhtuda nii, et valu kandub lugejale üle. Minu huvi ei ole niivõrd juhtunud kirjeldada, kuivõrd välja selgitada, kuidas traumaatilised kogemused on mõjutanud minu suhtlust teiste inimestega. Neid narratiive ja harjumusi kriitilise pilguga üle vaadates saan otsustada, millised neist alles jätta ja millel on parem minna lasta.

Õpetades julgustan oma õpilasi harjutama olulist oskust valida, mida nad teistega jagada tahavad. Tuletan neile meelde, et kellelgi pole õigust nõuda, et nad oma traumadest aru annaksid. Nad ei ole seda kellelegi võlgu.

5 Donika Kelly on Leaving Home Behind. – Thresholds, 02.06.2021. Vt <https://www.thisisthresholds.com/episodes/tkn622thwe6d0oo2bpspb05sxpdrw>.

Mida teeb tõlkija autori valuga? Kuidas on tõlkida traumasid käsitlevaid tekste?

Triin: Hoida kellegi teise valu on suurem kohustus ja raskus kui hoida omaenda valu. Kuidas tõlkida valu? Kuidas püüab tõlge kinni selle olulisuse? Alati ei püüagi, ja tõlkimine võib olla püüd teha midagi võimatut. Tõlkija püüab teksti – seejuures ka autori valu – valgustada, süüdata võõrkeelse teksti latern. Enne seda komberdab ta aga teksti pimeduses. Mina küll komberdasin. Aga luulekogu keskmeks olev trauma on nõudlik ja sa ei saa komberdama jääda. Kuna tõlkimine on üks kõige intiimsemaid viise tekstiga koosolemiseks ja tõlkides oled autori traumale väga lähedal, võib siin peituda ka oht, et sinu enda trauma nihutab end lähemale. Kuidas siis käituda? Ehkki autor ja tõlkija tekstis ei kohtu, võiks tõlkija omal moel siis autori käest kinni võtta.

vana väsinud laupäev jahub end
õhtusse vaikselt
mõned inimesed veel restodes
õhtustavad vaikivad üksteise võidu
väsinud

täiesti tumesinine õhtu väljas
paistab veel vaevu eristatav siluett millestki
aga ei ole kindel
(kõik häguneb üheks)
ja me võime seda kõike võtta kui nalja
või mingit mööduvat korrapäratust
millest ei pea enam kunagi rääkima

kahe maja vahel õhk seisab
lumi seisab õhus ühe koha peal
vaikib
vaikib tunnist tundi
päeva õhtuks
esimest korda üle pika aja
lause peatub
jumal mu peas lakkab kõnelemast
mu keha ei karju
on minevik

meenutab inimest
kangesti

ja kui ma leban seal
leban seal
ühe korraga käib läbi poolik mõte
eilsest
aga ka kõikidest teistest inimestest
kes seisavad kõrval
vaatavad üle mu parema õla ja käekiri muutub aina arusaamatumaks
aastatega ikka midagi muutub

suurepärase päev
võiks olla sama hästi
ja kui peaksime midagi tegema
võtame selle olukorra
või lause
mõtte
pooliku
tubase
hetke
pausi
naeru
pulkadeks lahti

öö on päeva
teine pool
ta kaob samamoodi käest ära
läheb ja läheb ja läheb
kuni saab otsa

algab päev
algab öö

oranž taevas meenutab
apelsini söömist rannas
ja ma olen üleni üleni selle sees

oranž taevas meenutab
pohmakaga järgmist õhtut
kui pimedus ei olnudki nii hull

nii sattuda
kokku inimestega
kes on mingil moel
meie summad ja kõikide elatud hetkede ja aegade
paljude paljude paljude pilkude
vahuste mõtete
olmeliste kannatuste
jätk
ja kuidagi midagi (ainult üheks) hetkeks
on kergem
parem
vabam
(aint et seda vabadust uuesti otsides taga ajades paneme end lukku)

natuke sile ja see teadmine, et see on olnud märg, külm, vedel mass
mis on saanud külmaks kõvaks asjaks
milles on see vedelus sees v see vedel olek, mis temas oli ... ja vesine
substants on midagi
mis voolab kõigest üle ja mööda, nt jõevesi ei jää kivide taha kinni, aga
nüüd on see voolanud kindlaks kujuks ja seisma jäänud
kuni mureneb tolmuks
vormis on mälestus elust
nii mõtlen
millegipärast on neid valus vaadata
nagu lõikavad, ehkki nad pole teravad

Helo Maria Laatspera

Retk

luulelingvistika

radadel

Mõeldes luulele ja keelele, ei saa teisiti, kui lasta esmalt peas kumiseda Hasso Krulli sõnadel:

„Luuletus on kingitus, aga mitte ainult kingitud asi. See kingitus on elus: ta on tulnud teiselt poolt, sealt, kust tulid meie esivanemad, kust tuli esivanemate keel. Luuletus on selle keele laps, üks väga arvukatest lastest, ja ta on niisama elus nagu see keelgi. [...] Luuletus on selle keele sees sündinud olevus, ta on ainult näiliselt lõpetatud ja muutub kogu aeg koos keelega. Täpsemalt, luuletus on hajastruktuur, mis võtab korrapärase kuju ainult tänu sellele, et ta „hõljub korrapäratuses.“¹

Keel on natuke nagu universum. Kui maailmaruum koosneb elementaarosakestest, materias, energiast, nende abil moodustunud tähtedest, planeetidest ja galaktikatest ning kõige vahel haigutavatest kosmilistest tühikutest, siis keeleilm koosneb tähtedest, häälikutest, märkidest, silpidest, sõnadest, lausetest, nende taga peituvast mõttest ning kõige vahel lasuvatest pausidest – vaikusest. Lingvistika püüd on uurida ja kirjeldada keeleuniversumi struktuuri ja toimemehhanisme selle täielikkuses. Et poeesia on osa muutuvast keeleuniversumist ning kirjanduse üks vanimatest vormidest, on luule keele- ja kirjandusteadlastele hingelähedane uurimisobjekt, poeetika uurimist võib aga pidada alaks, kus keele- ja kirjandusteadus lõimuvad kõige loomulikumalt.

Inimkeelel arvatakse olevat kuus põhirolli: kontekstilisele sisule keskendub osutav, saatjale väljenduslik ja saajale kõnetav funktsioon; sõnumi vormile poeetiline, kontaktile ühendav ja keelele metakeeleline ehk keeleülene funktsioon.² Suhtluses esinevad need rollid segiläbi ja ühel ajal. Võib oletada, et kui keel 50 000 – 150 000 aastat tagasi kujunes, oli selle esmaseks ülesandeks vahendada infot ning väljendada mõtteid ja kogemusi: „Mammut seal – viis tükki – valus on“ jne. Samaväärselt said keele väljunditeks ka loitsimine, loomine, suhete hoidmine, identiteedi ja kultuuri talletamine. Ja ühel päeval mõtles inimene: „Kui midagi öelda, miks mitte nii, et on täpne, puhas, ilus?“

1 Hasso Krull. „Mis on luule?“ – *Vikerkaar*, nr 7–8, 2011, lk 89.

2 Epp Annus, Arne Merilai, Anneli Saro. „Poeetika: gümnaasiumiõpik“ – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 22.

Luule ehk sõnakunsti kõige olulisem funktsioon on poeetilisus ehk eneseleosutavus: nagu on märkinud inglise kirjanik Michael Roberts, on luule esmajoones keele võimaluste avastamine.³ See tähendab, et mäng keeleliste väljendusvahendite, näiteks rütmi, vormi, kõlaja tähendusvarjunditega, on poeetilise teksti alus, sageli on see olulisem kui mõte või tundmus, mida soovitakse edastada. Arne Merilai on öelnud, et luuletuse peamine mõte on luuletus ise oma poeetilises kompositsioonis. Luuletekst on vormiliselt, stilistiliselt struktuurisidus, tema sisu on määranud väljenduse struktuur: mis viimasega sobib, leiab tee teksti, mis mitte, hüljatakse või asendatakse.⁴ Tundub, et seesama vormiline piiratus mõjub katalüsaatorina, mis tõukab luuletajaid rikkuma kõiki muid reegleid, otsima semantilist ja grammatilist vabadust, väljenduslikku omapära.

Peale selle, et luulekeelele on omane normatiivsest erinev sõnajärg ja vormimoodustus, on ülioluline ka keele komponentide omavaheline harmoonia, olemuslik sobivus. On iseenesestmõistetav, et kui luulet lingvistiliselt analüüsida, on tulemus hoopis teistsugune kui harjumuspärasest keelesüsteemis – luulekeel on metafoorsem, mitmetähenduslikum ja intertekstuaalsem kui kõnekeel. Seetõttu on seda raske ainult keeleteaduslikust vaatepunktist uurida ning tekstianalüüs nõuab samaväärselt kirjandus-, ajaloo- ja semiootikateadlikku käsitlust. Ent ka siis on oht „valesti“ tõlgendada. Tõenäoliselt kasutatakse just neil põhjustel tarbetekstide ja argisuhtluse kõrval luulet keele seisundi uurimiseks võrdlemisi vähe, ehkki luule on osa elavast keelest, mõneti selle elegantseim rakuke. Kuna luulekeel on niivõrd taadeline, mitmetasandiline ja autoriilmeline, on paratamatult keeruline selle põhjal laiema inimhulga keelekasutuse kohta üldistusi teha.

Siiski ei tähenda see, et üldised ajastule omased keeletendentsid luules üldse ei peegeldu. Eriti praegu, kui kunsti ei kammitse tsensuur, raamatu avaldamine on imelihtne ja luuletusi saab lõputult üles laadida ka internetiplatvormidele. Kuidas sellised võimalused luulemaastikku on mõjutanud, on juba omaette küsimus.

3 Khalil Hassan Nofal.
„Syntactic Aspects of
Poetry: A Pragmatic
Perspective“ –
*International Journal
of Business and Social
Science*, kd 2, nr 16,
2011.

4 Arne Merilai.
„Luulekeele olemus“ –
Sirp, 16.09.2011.

Kuigi luules tundub iga sõna arvopärdilikult väljendudes justkui rohujuuretasandilt lilleõie staatusesse tõusnud, ei tasu unustada, et luule kirjutamine on sageli spontaanne protsess ning poeedid on ümbritsevast keeleruumist alateadlikult mõjutatud. Teisisõnu, teadvustatud valikute (enamasti leksikaalse tasandi) kõrval leidub ka peidetud teadvustamata valikuid (lauseehituslikul tasandil, reksioonis jne).

Abituuriümiaastal koostatud uurimistöös⁵ kesken dusin sellele, kuidas ja kuivõrd kasutavad kaasaegsed luuletajad oma loomingus tsitaatsõnu ning võõrkeelseid väljendeid. Võtsin vaatluse alla kirjandusajakirjades Looming, Vikerkaar ja Värske Rõhk kolme viimase aasta jooksul avaldatud algupärase eesti luule. Mind huvitas, kui palju tsitaatsõnu luules leidub ja millises vormis need on; millistest keeltest laenatakse kõige rohkem, kuivõrd järgitakse vormistamisel ortograafiareegleid; milline on väljendite funktsioon või eesmärk luuletuses. Teoreetilisele materjalile ja lugemiskogemusele tuginedes kujunes kaks hüpoteesi: kõige rohkem laenatakse inglise keelest ning nooremad luuletajad kasutavad inglise keelt rohkem kui vanemad.

Kuigi kokku kasutati kahteteist võõrkeelt ning keelendid (sõnad, sõnaühendid ja laused) varieerusid nii tähenduse, tausta kui funktsiooni poolest, tulid andmeanalüüsi tulemusena esile kindlad ja oodatavad seaduspärad. Lisaks sellele, et inglise keel oli kokkuvõttes kõige populaarsem, moodustades üle poole kõigist keelenditest, kasutasid pärast 1990. aastat sündinud autorid inglise keelt tunduvalt rohkem kui eelneva põlvkonna luuletajad. Enim võõrkeelseid väljendeid (4,4 keelendit numbri kohta) leidis Värskes Rõhus, mis avaldab põhiliselt nooremate autorite loomingut, kõige vähem (1,4 keelendit numbri kohta) aga vanemas ja tsitaatsõnade vormistamisel kirjakeele normi järgivas Loomingus. Samasuguses gradatsioonis – Värske Rõhk, Vikerkaar, Looming – langes ka inglise keele mõju. Loomingus avaldatud luuletuste autorid või toimetajad eelistasid võõrkeelseid väljendeid vormistada kirjakeele normi järgi, samal ajal kui Vikerkaares ja Värskes Rõhus suhtuti

5 Helo Maria Laatspera. „Tsitaatsõnad ja võõrkeelsed väljendid ajakirjades Looming, Vikerkaar ja Värske Rõhk avaldatud uuemas eesti luules“ – Tartu: Hugo Treffneri Gümnaasium, 2021.

ortograafiareeglitesse ja keelte sulandamisse vabamalt. Võrdluseks: Loomingus oli normi järgi vormistatud 71 protsenti sõnadest, Vikerkaares 38 ja Värskes Rõhus 28 protsenti. Kuna kõik hüpoteesid leidsid kinnitust, siis võiks sinisilmselt öelda: „Mida oligi tarvis tõestada. Mott.“

Olles andmeanalüüsi lõpetanud, jõudsin tõdemusele, et numbrid, ehkki huvitavad, tõestavad suures plaanis vähe. Heal juhul kinnitavad need, et kaasaegne keele-ruum on tugevate angloameerika mõjudega. Arvud hakkaksid tõsiselt kõnelema siis, kui samal kombel analüüsida põhjalikult ja süstemaatiliselt ka kogu prae-gust eesti luulet, seejärel varasemat ning lõpuks veel vanemat luulet, ning saadud tulemusi võrrelda. Et nii mahuka uurimuse tegemine liigitub juba elutöö alla, oli minu järgmine samm hoopis leitud keelendite funktsiooni, tähenduse ja mõtte uurimine. Intertekstuaalsete viidete tuvastamine. Sujuval keelemängul mõjuda laskmine. Peamurdmine selle üle, miks panevad autorid luuletusele ikka ja jälle ingliskeelse pealkirja, kui tekstiga sobiks ka eestikeelne. Tänu poeetilise keelematerjali kontsentreeritusele peitub luule uurimise võlu just kihtidesse sukeldumise võimalikkuses — peale selle, milliseid vahendeid kasutatakse, tuleb uurida, kuidas ja miks neid kasutatakse.

Nii võib tõdeda, et enamiku tsitaatsõnade eesmärk oli asendada omakeelset vastet või edastada täpselt mõnd võõrkeelset terminit. Ent sõnad võisid kanda ka lisafunktsiooni, näiteks leidus hübriidsõnu nagu *machomeestlane*, *olmeshitlist*, *online-pidu*. Minule üllatuseks kasutati riimimiseks tsitaatsõnu ainult mõnel korral, näiteks Eda Ahi luuletuses: „see pole Petlemm, see on Pelgulinn, [---] aga hall on igal ajal in.“⁶ Fraase ja sõnaühendeid esines kokkuvõttes tunduvalt rohkem ning paljudel juhtudel viidati nendega sujuvalt mõnele teisele tekstile või teosele, kusjuures tihti omakeelse vastega samal ajal. Mirjam Parve kirjutab: „unarusse jäetud sõprused / minu süü minu süü / *mea maxima culpa*“⁷; Lehte Hainsalu aga: „vesi väreleb neid kandes nagu sulnis uni. / La vida es sueño. / Elu on uni, / värviline uni, õnnistatud uni.“⁸ Silma paistsid mõned autorid, kes

6 Eda Ahi. „jeesuskonflikt“ – Looming, nr 10, 2020, lk 1371.

7 Mirjam Parve. „Kevad Tartu peal“ – Värske Rõhk, nr 63, 2020, lk 3.

8 Lehte Hainsalu. „*Ema-jõgi voolab ruttu, ent kiirustamata“ – Looming, nr 1, 2018, lk 26.

süsteemaatiliselt ja intensiivselt keeli sulandasid, näiteks illustreerib Igor Kotjuh eesti ja vene keele segunemist luuletuses „Keeleökonoomsusest“: „острый äär / один töö / в городе будет etendus / есть ли такие страны в которых kiirusepiiranguid ei ole?“⁹ Need on vaid üksikud näited sellest, kuidas võõrkeelega mängimine lisab tekstile elu ja omapära.

Kordan Robertsi mõtet: luule esmane ülesanne on keele võimaluste avastamine. Siurulased olid sisse võetud Aaviku uudissõnadest, Alliksaar stiihilisest sõnaloomest, tänapäeva ühismeediapoeetid armastavad vabavärssi ja vaimukat kalambuuri. Kõik need „avastajad“ näitavad, et keele võimalused ei ole piiratud. Luulet uurides hakkasin mõtlema, miks peaks nende võimaluste avastamine ja kasutamine olema omane üksnes luulele. Lavly Perling on tõestanud, et ka kohtusüüdistuse, ehkki reglementeeritud õiguskeeles, saab ette kanda luulevormis.¹⁰ Armastame sõpradega Keiti Vilmsi lausungit, et kui miski pole grammatiliselt korrektne, on ta poeetiliselt korrektne. Luules näib iga sõna läbimõeldud, eesmärgipärane ja huvitav, kirja- ja argikeeles näib keele „luulelisus“ aga sageli pigem kõrvaline, või ei olda seda infovahetamise tuhinas harjunud märkama. Ka poeetikaõpik, millest uurimistöö teoreetilise osa kirjutamisel palju lähtusin, sõnab, et luuleline keelekasutus ei ole argine, vaid erakordne – see nõuab poeetiliselt korras- tatud, kokkukõlavat, sidusat kõnet.¹¹ Kuigi esmapilgul tundub keelemäng, normide painutamine ja „korrapäratuses hõljuva korrapära“ otsimine olevat vaid poetide hobi, on see tegelikult vähemal või rohkemal määral omane kõigile keelekasutajatele. Keel on elav ja arenev organism, mida ei saa kunagi lõpuni reeglitele allutada. Võiks uljalt väita, et ta ülepea eranditest toitubki ...

Luuleuurimisel ei saa mööda vaadata ka poeesia tugevast seosest kõne ja muusikaga. Arvatakse, et luulekunst sündis enne kirjakunsti. Aeg-ajalt küsitakse, kas luule on mõeldud ettekandmiseks, ning siin arvamused lahknevad. Põhjusega, sest kuigi ettekandmine lisab tekstile teistsuguse dimensiooni, ei pruugi see dimensioon kinkida esteetilist väärtust. On ju luule esitamine keeruline kunst – mõned õpivad seda lavakoolis aastaid, ent

9 Igor Kotjuh. „Keeleökonoomsusest“ – Vikerkaar, nr 4–5, 2020, lk 35.

10 Risto Berendson. „Prokurör, kes luuletab.“ – Postimees, 25.10.2014.

11 „Poeetika: gümnaasiumiõpik“, lk 26.

ei saavuta ikkagi tunnetust, mis teisel võib tulla loomulikult. Ka sama inimene esitab ühte luuletust suurele auditooriumile ja oma armsamale täiesti erinevalt. Mõneti on luule paberil justkui kristalliseerunud vormis, voolama hakkab ta alles siis, kui meie keel või sisemine hääl ta kõlama paneb. Mõni luuletus tahaks jääda kristalliks, mõni lausa nõuab veeks sulatamist. Toon viimase näiteks Liisa Mudisti read: „vull vull vee seest tõusev / michelangelo veenuse lokiide spiraalsus / ma tahan ma tahan ma tahan / ich will ich will / vull vull vull vull / full full on full on ...“¹²

Autor sulandab siin teadlikult ja sujuvalt erinevad koodid (ehk keeled) ning saavutab mõneti isegi hüpnootilise efekti, mis ka helilaineteks muutumata mängib vastuvõtja kuulmistajuga. Olles kuulnud, kuidas autor ise oma luulet loeb, võin siiski vihjata, et elava esitusega kaasnev sünergia, reaalne kuulmisaisting, autorile isikupärane intonatsioon ja miks mitte ka esituse ainukordsust märkivad juhuslikud hingetõmbed muudavad efekti täielikumaks.

Kuigi nähtus ise pole uus, on viimastel aastakümnetel eriti hoogu kogunud uus *performance*-kunsti žanr *spoken word poetry*, mis tähendab, et juba luuletuse kirjutamisel arvestatakse selle esitamise viisiga. Autorid kannavad oma loomingut ette peamiselt spetsiaalsetel üritustel ehk luuleprõmmudel, kus sageli lisandub võistlusmoment. Kontekstivõõrale lugejale võib osa sellistest luuletustest paberil tunduda täiesti arusaamatud ja veidrad, lihtsalt seetõttu, et need ei mõju trükitult terviklikuna. Keele foneetilised omadused võimenduvad veel enam häälutusluules, kus sõnakunstiga põimuvad muusikale omased võtted. Näiteks võib tuua Jaan Malini, kelle häälutusi peetakse kirjanduse ja muusika piirimaile jäämaks:

„GGG-----gent / tahab tulla / mulla / alla
Kalla / allla / lalalalaa / ainigaa Assamallaa
Waterloo / OHOHOO / Gent
tagumatta / palumatta / karumatta / halumatta
kalu vee lee / U-JU-MA / plätj-plätj-plätj
Puff / GHENT
OOOrtsakkker“¹³

12 Liisa Mudist. „*ei sel-
lest ei saa asja“ – Värsk
Rõhk, nr 61, 2019, lk 1.

13 Peeter Helme. „Jaan
Malin teeb hirmsaid
hääli“ – Eesti Ekspress,
13.08.2010.

Kõlaluule on modernse poeesia liik, katse jõuda kõne-eelse suhtluseni, kusjuures sageli ei pruugi häälutatavad segmendid omada mingisugust semantilist tähendust, nagu on märkinud Malin ise.¹⁴ Niisiis ei saa luule lingvistilisel uurimisel alati piirduda ainult tekstianalüüsiga, vaid sageli tuleb arvesse võtta ka selle esitamise omapära.

Kunstilise ja emotsionaalse terviku teeb luuletusest kõigi elementide koosmõju. Kui liiga palju analüüsida, on oht kaotada maagia. Ent see oht ei lükka ümber väidet, et lisaks sisu mõtestamisele on ka keele reeglite, olemuse ja väljendusvahendite avastamine, tundmine ja defineerimine vajalik luule täielikumaks tajumiseks ja mõistmiseks. Ning nagu värvi- ja kompositsiooniteooriat tundes võib kunstiks muutuda igapäevane olmevisuaal, võib keelearnastajale poeesia end kogu erakordsuses ilmutada väljaspool luuleraamatut. Rääpari improviseeritud mõminas, buda munga igirahulikus kõnes, poiss-sõbra armastusavalduses, väikese venna une-eelses häälutuses ... Siis võib ühel hetkel leida end mõtlemast: „Miks mitte öelda nii, et on täpne, puhas, ilus?“ Ja mäng võib alata.

14 Peeter Helme. „Jaan Malin teeb hirmsaid hääli“.

Sirly-Ann Meriküll

taevapiiri mustjassinine
 ja kuldseim kuldne –
 need maaligu kord minu keha
 jooksku alla mööda mu põski
 mürkrohelised triibud
 mille joonistanud mu silmadest
 välja voolanud viimase une pisarad
 katku mu käsivarsi veripunased lindid
 mu kaela ja õlgade ümber
 ilutsegu rubiinlilla siidsall
 mööda mu rinda
 ja mööda mu kõhtu
 jooksku alla pärsia
 mustritega kaunistatud ürp
 ja mu nabast kasvagu välja
 kõige ilusamate õitega hüatsint
 kõige erksamate violetsete värvidega
 ja tema juured katku ja jooksku mööda mu jalgu alla
 pahkluudeni
 seal ümber olgu kõige ehtsamast hõbedast võru
 ja mu jalatallad –
 need puudutagu õrnalt ookeanivett

ja siis laske mul minna
 ja vajuda kogu oma erksuses ja värvides
 et kogu vesi saaks veel viimast korda
 värviliseks
 kõige mustjassinisemaks kuldseimaks kuldseks
 mürkrohelisimaks veriseimaks punaseks
 violetseimaks lillaks ja ehedaimaks hõbedaseks
 selliseks nagu ta veel kunagi oli –
 elu täis

öö

tahan kallata tähistaevast
oma põlleriide kumeruse seest
öiste orgude vahele
panna voolama kuldse ojana

tahan metsohakate maitset
oma huulile pimedas öös
mägikitsede ohete kaja kõrvu
kui magavad nende pojad sügavalt
oma emade kaitsvates süledes

tahan tunda jääkarva tuulte
paitusi oma paljastel õlgadel
kui laskun alla võõraste unenägude mängumaalt

ja sõrmitseda öökandle
hõbedasi keeleniite mis
ämblikuvõrguna keerlevad jahedas õhus

ja lõpuks koju kõndida kaelas
ööhaldjate punutud kee
hinges vaid hingetõmmete kergus
ninasõõrmetes metsikute moonide hingus

aga olen paratamatult hoopis
hommikuinimene

mulle meeldivad
need laupäeva hommikud
kui ärkamise peale kulub rohkem kui tund
ma sinu kaisus nägin und
ja akna taga lõunaunene päike
aga selline sügisene juba teine.
paistab küll nii kutsuvalt ja soojalt
aga kui akna avad
puhub sisse vaid argipäeva raske ohe –
karge.

just selle eest me olemegi põgenenud
sooja pehmesse tuppa voodisse koopasse.

järsku ütled et pead minema
korra ära käima
jätad mind valvama meie salakoobast.

hakkan valmistama suppi
luuleridadest allkriipsudest ja küsimärkidest
ülakomade tärnide ja suurte Õ-tähtedega
maitsestatud natukese soolaga.

juba varsti oledki tagasi
naeratad mulle sest tõid õuest kaasa
natukene puudelt langenud kastaneid
ja semikooloneid mu supi sisse
naeratan vastu.
ja siis me poeme
teineteise kaissu tugitoolis et lugeda
raamatuid ja ajakirju ja teineteise juuksekarvu
silmapilke südametukseid ja
hetki.

vajume põrandale põrandasse teineteisesse
oleme
üksnes meie ja aknatagune maailm
samal ajal kui köögis pliidil
podiseb supp –
luuleread on juba üle potiääre keenud
neid sai suppi liiga palju
pole hullu
ma juba lõpetasin.

Riste Lehari

15. juuni

Nägin unes, et ostsin endale kulka loometöötoetuse eest kirsikividega täidetud raskusteki. Miks mitte? Tõusin vara, J tegi mulle kohvi ja võileibu, et saaksin kohe laua taga tööd alustada. Ööd on nii palavad. Arvuti läks katki umbes pool tundi pärast alustamist. Kohvitass käes, vahtisin niiskete paistes silmadega aknast lehemere lainetust ja ootas. Selline hetk, kus on hästi palju teha, aga mingi minust sõltumatu asjaolu hakkab seda piirama ja see annab omamoodi hetkelise vabaduse kõikidest kohustustest. Väiksena trolliga kooli sõites oli alati nii pingevaba – ma ei saa ju reguleerida, kui kiiresti troll sõidab, mõtlesin lõbustatult, see pole enam minu teha, kas ma jään hiljaks või mitte. Nii kaua kui trollis olin, oli mõnus, rahulik ja tüüne olla, peatuses maha tulles pidi aga hakkama täie auruga jooksmas.

Varasuvine trall on ära väsitanud. Uksed läksid pauguga lahti, kõik asjad hakkasid ühel ajal toimuma ja kehas on nüüd elamuste valus rammestus. Suhtlemise väsimus. Sõidad ringi, istud ühest ilusast olukorrast teise, õunapuuõite alt pirnipuuõite alla, mis sosistavad sulle, et on õige aeg juua üks jahe pokaal valget veini. Räägid, räägid, räägid. Ja üks sigaret? Veel ju võib.

Õhtul lähen spordiklubisse, ma tunnen, et pean seal alati käituma, nagu kuulusin sinna, kuigi ei kuulu. Maskeerin ennast sellise näoga, nagu ma tunneks end mugavalt, nagu oleksin kindel, et mu liigutused ja kostüüm on õiged.

See on päris huvitav, kuidas olevik allutab alati mineviku. Niipea kui tunnen end veidi kurvameelsena, kaasneb tunne, et

olen ju alati selline kurvameelne olnud, mis siin imestada. Kui olen õnnelik, siis sama. Olevikus aktuaalne tunne sähvatab minevikku ja muudab kogu eelneva selle tõestuseks, mida ma parasjagu kogen, tunnen. Olen ju alati selline veinijooja olnud. Olen alati suur tervislik trenniskäija & smuutisõber olnud. Üritan luua mingit loogilist jada, miks ma olen just siin, kus olen, aga tegelikult seda pole olemas. Ma loon selle loo ise ja seejärel hakkab seda vaistlikult taastootma.

See on vist ka põhjus, miks on raske hinnata edu või unistuste täitumist. Kui see on juba kohal, tundub see tagasi vaadates *nii loomulik*. Kõik on ju alati viidanud sellele, et see hea asi ükskord juhtub? Aga ei! Oli hetk, kus ma istusin ihuüksinda oma korteris, tundsin kibestunult, et paarisuhe on kahtlane aegunud formaat, ja kirjutasin öösiti oma ärevusest jutukesi, teadmata, et need peale minu veel kedagi huvitada võiksid. Nüüd mõtlen: sain loometöötoetust – lahe. Loomulik. Ostaks kirsikiviteki?

Järgmised nädal aega saame kodus olla. Õues laulavad lärma-kad linnud, puhub kõva ja puhastav tuul, päike, päike, päike. Mina tahan olla kodus peidus nagu Jaan oma laulus „Juuni“.

16. juuni

Ilma põhjuseta vajub süda saapasäärde. See on vist lihtsalt tehniline rike. Istun hoovis ja loon tunnuslauseid ühe ehitus- ja montaažifirma jaoks. Montaaž, šantaaž, passaaž, massaaž? Riimimine ei ole ikka minu teema.

Rong vilistab taamal *uuu* ja *põõõõp*.

Leidsin hommikul seljakotist kaks poolikut Pinot Grigio pudelit. Need on seal V ja M-i pulmast, mil arvasin, et pidu jätkub marsas, ja püüdsin meid vajalikuga varustada. Tegelikult jäin kohe J-i õla najal magama, aga selleks hetkeks olime pulmapeol olnud ka juba 12 tundi. Läbi unise pilgu paistab hämarusest Aurelia ilus sihvakas varjukuju, kes marsas paar tooli edasi küljega istub ja vahetevahel veinipudeli suule kergitab. Pikad käed ja juuksed, mis aeg-ajalt ettepoole kukuvad. Kui silmad sulen, kuulen, kuidas vein ta pudelis tagasi põhja klõnksatab.

17. juuni

Nägin unes, et vanaema koputas aiaist meie aknaklaasile. Tegin akna lahti, ta karjus mulle: „Mis teil viga on, et te minuga nii harva suhtlete! Kas sa ei saa aru, et mulle piisab niiiii väheest, et mind rõõmsaks teha? Kui ma näen teid vaid paar tundi nädalas, saan sellest nädala jagu rõõmu.“

Uni sai otsa. Ärgates võtsin kohe telefoni ja helistasin vanaemale. Ta ei ole kindlasti selline inimene, kes kunagi karjuks või midagi sellist päriselt nõuaks, aga unenäol oli õigus. Leppisime kokku, et saadan talle Bolti järele ja istume koos natuke meie aias päikse käes.

Ta jõudiski kohale, nägin, et taksosõit ise oli talle suur elamus. Taksojuht oli temaga terve tee (25 minutit) vestelnud. Jõime aias kohvi, tema tossas vahetpidamata. Ta oli mõningaid asju ära unustanud ja küsis, kas J kunagi Metsatöllus ka laulis.

Lõuna lähenedes tellisin meile India toitu, mis sel korral oli nii terav, et kõrvad läksid lukku. Kõhud täis, jätkas vanaema suitsetamist. Jutustasime veidi veel, tegin meist mõned fotod ja printisin toas talle fotopaberile välja, et tal oleks kodus hea tänast meenutada.

Mälu on ikka põnev asi, mis võib küll alt vedada, aga võib ka üht-teist huvitavat tekitada. Kinkisin talle foto endast ja J-ist, kus me oleme roosiaias presidendi vastuvõtul pidulikku poosi tardunud. Ta pani selle kodus nähtavasse kohta. Pärast pikemat karantiiniperioodi ütles ta mulle, et tal on nii selgesti mees, kuidas me seal kolmekesi käisime. Mis ilm oli, milline see aed seal oli jne. Kas pole lahe, et mälu saab sulle tekitada mälestusi olematutest hetkedest, mis on samas nii ilusad ja soojendavad südant?

19. juuni

Istun aias. Vaid mina, suured rähnid, muusträstad, sipelgad ja tuul. J on viimast päeva salvestamas. Enne võrkkiiges lugedes nägin, kuidas heledasse rietatud naabrinaine istus, kott õlal ja süvine naeratus näol, kellegi autosse. Maja on tühi. Kraade 27.

Rutiin toetab häid harjumusi – kui on ainult kindel ajaline aken, millal midagi teha saad, jääb vähem aega kõhklusteks. Kui aga võin iga päev ise otsustada ja kõhelda, millal ma tööd teen, millal kokkan, loen, koristan ja trenni lähen, nõuab see kõik suuremat pingutust. Otsustamine on pingutus. Mõnusa vabaduse hind on pidevad heitlused iseendaga, vaidlused oma laiskusega.

Lugesin võrkkiiges Heneliis Nottoni esseed¹. Et kellele ja miks siis päevikut kirjutatakse. Miks mina seda teen? Enamjaolt selleks, et mäletada, perspektiivi tekitada ja elamusi maha laadida. Nüüdseks on see juba harjumus. Elamused kogunevad minusse nagu värviline vesi, ilma kirjutamiseta muutun raskeks. Olen nagu švamm, mida peab aeg-ajalt tühjaks pigistama.

Järjepideval kirjutamisel on oma võlud.

Olustikukirjeldused paistavad ajaproovile paremini vastu pidavat. Hetkeolukorra üle filosoferimised ja suhte probleemid aeguvad kiiresti. Eriti igav on lugeda pikki jahuvaid kirjeldusi suhte probleemidest kellegagi, keda sa pidasid mingil hetkel oluliseks, aga nüüd tead, et tema roll sinu elus jäi täiesti tühiseks, episoodiliseks.

30. juuni 1996 Muhumaal (vanus: 7)

EILE LEITSIN RISTIKHEINA LEHE NELJA LEHEGA.

1 Heneliis
Notton. „Peaks
päevikut?“ –
Värske Rõhk,
nr 71, 2021, lk
54–60.

19. juuni 2001 Muhumaal (vanus: 12)

Eile tegin jälle ühe lolluse. Ma kirjutasin mõtete lugemise loitsu. Sinna juurde käis ka tee joomine peale loitsu lugemist. Tee koosnes: lilladest ja valgetest sirelitest, teelehtedest, anemooni kroonlehtedest, koldheina õitest ja meelespeadest. Sa võid umbes arvata, kui vastik see oli. Pidin seda jooma ühe suure kruusitäie. Pärast oli ainult iiveldustunne. Mõtete lugemisest oli asi kaugel!

Memme ja vanaema tõrelevad kogu aeg omavahel. Memm tahab näidata, et ta pole vana ja väeti ja tahab kogu aeg toimetada – küll puid lõhkuda ja vikatiga niita. Hea küll, rohkem sellest ei räägi. Lähme nüüd hoopis sohu kotkaid vaatama.

Käisime ära. Kotkaid ei näinud, aga pesa nägime. Veel nägime kitse.

19. juuni 2010 Soomes (vanus: 21)

Kella neljast üles, kella viiest põllule. Korjame, korjame, korjame. Õhtuks on nahk parkunud ja aju sodi. Käed on nii punased, nagu oleks looma veristanud. Vahel valutavad põlved, vahel selg. Lebame nüüd kõik murul oma hipimajakese ees. Väsimus.

Muhumaal 1

Siin toas on kaks ovaalset pilti mu esivanematest, kes kohe sulle karmil ilmel otsa vaatavad, kui siin kühmulisel madratsil ärgata. Veel on toas vanaaegne kummut, tumepruun postament,

pendliga kell, korv puhaste padjapüüridega, seinavaip. Siin lõhnab kopituse järele, aga mulle meeldib see lõhn. Miks ma seda kirjutasin? Võib-olla sellepärast, et olen Muhumaal ja see koht siin paneb mind alateadlikult mõtisklema, nagu Mudlumitki, oma eelkäijatest ja nende asjadest, mis meid siin ümbritsevad.

Mul ei ole nende esivanematega mitte midagi ühist, ma ei tea, miks nad mind niimoodi vaatavad. Vahin vastu.

Vanaemal, kellega mul on midagi ühist, on mälu kiiresti halvenenud. Poole ajast on ta hämaruses. See ei paista teda sugugi häirivat, pigem näib ta iseenesest just kergem selle mälukoormata, millega ta enne kogu aeg ringi käis. Ta on siin Muhus saanud kaks päeva järjest esimest korda minu viimast Vikerkaares ilmunud lugu lugeda. Mõlemal korral talle meeldis.

Alates teisest eluaastast peale olen veetnud suure osa suvekuudest Muhumaal vanaemaga. Elektrit ei ole siin metsas siiani, internetti pole mõtet mainidagi, kui räägime 90ndate algusest. Suhtlemine ema-isaga käis tigupostikirjade kaudu, millel tuli külas postkastis järel käia. Vanaema pidas siin kroonikat, mina hakkasin tema eeskujul sama tegema, ja sellest kujunes mu eluaegne päevikupidamise harjumus. Tema õpetas mind looduses olema, putukaid ja taimi määrama, linde kuulama, maasikal käima, loomi märkama, seeni puhastama, mõtisklema, ja ka suitsetama. Mõtisklemine ja suitsetamine on (tema) lahutamatud osad.

Päevikut kirjutatakse ju ka selleks, et ei peaks ise mäletama. Et saaks lahti oma koormavatest mälestustest, aga samal ajal ei kaoks need täielikult. Mudlum.

Muhumaal 2

Kolisime, ärkame J-ga seekord aidas, lehelind laulab. Panin endale äratuskella, et tööd teha, aga see ei helisenud. Aidas jätkub und igaks ööks 10–12 tundi, varbad kokku punutud. Parajalt tühi ja pime ruum, võrgu tagant paistab roheline, voogab sisse värske õhk, puude kohin ja erinevad linnulaulud.

Olen pununud pärga, süüdnud muulukaid, metsmaasikaid, vikatiga niitnud, võrkkiiges kiikunud, vahtinud metsseakujulisi ronte lõkkes, jalutanud patareis ja Pädastes, joonud veini ja pesnud väävliahisuse külma pumbavee all nõusid. Tuhandeid sääski, viis puuki ja kaks pohhuistlikku kährikut, kes igal õhtul hoovi jalutavad. Kiilid maanduvad nina peale. Rammusad

parnud hammustavad lausa tüki välja, toas löön nad jõhkral
eelmise aasta ristsõnadega maha.

See on minu maastik.

Päevikut teisesilmadele kirjutades võib tunduda, et kaldud kiiresti äärmusesse. Iga väike mõte hakkab kirja panduna tunduma jube põhjanev. Kirjutad asjadest, mis häirivad – vingud. Kirjutad asjadest, mille eest tänulik oled – imetled oma elu. Püüad olla aus, aga kukub välja jubeda avameelitsemisena. Püüad oma ausust kergemini seeditavaks riietada – lood fassaadi. Püüad lugeja meelt lahutada – esined. Need on need hirmumõtted, mis mind saadavad, kui kirjutades tean, et lugevaid silmapaare on rohkem. Hirm võtta poseerides liiga groteskseid asendeid.

*

tsilk tsilk tsilk öök

30. juuni

Maasikalõhn. Soid maasikaid? küsis J, kui ta suudlusega ärata-sin. See on vist kõige ilusam kompliment, mis mulle tehtud on, sest olin kaks päeva pesemata ega olnud mitte midagi maasika-laadset sünnud.

31. juuni

Kodus on soe voolav vesi, röster ja pesumasin. Aias on rukkililled õitsema hakanud. Vahepeal on saabunud küünlapakk, patareidega laualambid ja uus sisu vanaema õmmeldud lapitekil. Muu jaoks.

2. juuli

Rääkimine ja suu on nagu eraldi süsteem, mis hoo sisse saades ühel hetkel lööb mõistusest lahti ja jahvatab end oma mootoriga lihtsalt sinna suunda, kuhu parasjagu minna saab. Hiljem meenutad palavas öös, mis huvitavaid lauseid sai öeldud, mida sa tegelikult üldse ei mõtle.

Ma ei ole kunagi väga palju rääkinud, ei ole eriti julgenud. Sellepärast on see tunne mulle pigem uudne. Vaikides saad ka palju targemaks, see sunnib sind olema ümbritseva suhtes tähelepanelikum. Aga suure osa jutu mõte polegi üldse info edastamine, vaid usalduse näitamine, meelelahutus, suhtekorralduslik tegevus. Kas jutul on mingi mõte või mitte, ei ole oluline, kui

selles on midagi, mille abil õnnestub luua kellegagi usalduslik side.

Gümnaasiumis olin huvitatud budismist ja meelde on jäänud see, et mõttetu jutt on üks asi, millest tuleks hoiduda. Õilis Kaheksaosaline Tee. Muidugi, sellises vanuses on pilk eriti terav ja kriitiline, nüüd on sellest naiivsest teravusest järel riismed.

Aga mis see minu jutt siingi üles kirjutatuna muud on kui lihtsalt üks valla päästetud lainevaht otse mu peast?

5. juuli

Aju on palavusest klompis, ainult üks lihtne mõte korraga. Keha lohiseb mõttel järel nagu vaim, mingit soovi ise liigutada pole.

Tiksusime õhtupooliku lihtsalt kahekesi lõpuni, mitte midagi erilist ei teinud. Jõime teed ja ohkasime kannatamatult, millal tuleb juba kätte see õhtutund, mil on sobilik magama minna.

6. juuli

Paljuräägitud alfalainetest, mida aju lõõgastumishetkedel tekitab, on palju huvitavamad neist aeglasemad teetalained, millega kaasnevad eredad mälestused, vaba assotsiatsioon, kirkad arusaamishetked, loominguiline inspiratsioon, rahu ning ühtsustunne universumiga. Tegemist on salapärase ja kirjeldamatu seisundiga, mis võib olla väga produktiivne ja valgustav; samas on seda olnud väga keeruline uurida, kuna inimesed kipuvad magama jääma hetkel, mil nende aju hakkab teetalaineid genereerima.

Käisin 60 minutit pimedas ja vaikses soolavannis hõljumas. Esimene füüsiline *floating'*u-kogemus, mis kindlasti ainsaks ei jää. Riietest, aistingutest ja gravitatsioonist vaba. Sellel seisundil on potentsiaali.

Gravitatsioon [---] on tõenäoliselt üks suurimaid tervisehädade põhjuseid – seljavalu, lõdvad kõhulihased, jala- ja liigesevalud ning lihaspinge tulenevad kõik volest kehahoiakust. Seega, kui vabastada aju ja luustik gravitatsioonist, vabaneb suur kogus energiat, mistõttu hakkab enamik ajast tegelema meelte ja vaimuga ning kõrgeneb teadlikkus sisemistest seisunditest.

Enamik inimesi käib seal korra, ja siis rohkem ei kunagi. See on elamus, kuigi võiks olla teraapia. Inimesed teevad ju kõige halvemaid otsuseid, kui nad on väsinud või neil on kiire. Kuigi sellest kogu aeg räägitakse, on kiirustamine millegipärast siiani

uhkuse asi. See on eksistentsialistlik. Minu olemasolu on õigustatud. Maailm nõuab minult seda ja toda, olen nii väärtuslik!!! Kurjus on harva iseseisev jõud, see on lihtsalt hooletus, hoolimatus. Mis tulebki väsimusest ja kiirustamisest. Jne jne.

Tellisin raamatu „Floating – exploring your private sea“. Tahan teada, mis nad kirjutavad.

9. juuli

Kell oli umbes 2 öösel, istusime J-iga Tartu kesklinna bussipeatuses, jõime Proseccot ja jälgisime imetleva huviga, kuidas 15 meest ja 3 teerulli asfaldi maha panevad. Tundus kuidagi võimas ja asjalik, nii kauge meie endi meeleseisundist. Õhk oli endiselt paks, käisin vahepeal käega värske asfaldi kuuma auru katsumas, teerullijuht lasi mulle sõbralikult (vist?) ja hoiatavalt signaali.

Olen Tartust nii võõrandunud ja mul on selle üle hea meel. Alati on tore sinna minna ja tead, kus kõik asub, aga kodulinn see enam ei ole. Elades kohas, kus kõik üksteist teavad, tekib mu meelest mingi umbne hierarhia. Nüüd kõrvalt vaadates tundub see mulle nii võõras ja ebaoluline, süsteem, milles ma elasin, on minu jaoks lagunenenud. Teater, mis oli varem minu jaoks kõige olulisem koht, teater, mis mind alla neelas, paistab mulle nüüd väikese täpikesena. Kunagi oli see terve mu maailm, nüüd on see minu maailmas pisike, armas, kauge täpike.

Võib-olla on ka lihtsalt hea tunda magusat ükskõiksust kõige suhtes, mis kunagi dikteeris kogu su olemist.

Miks inimesed hakkavad arvama, et just see, mida nemad teevad, on maailmas kõige olulisem? Kõige tähtsam!!! Pole isegi aega teistele tähelepanu pöörata, see, mis MINA teen, on kõige olulisem. Kas see ongi tegelikult õige ja tõeline pühendumine? Ei usu.

Sarnane tunne, nagu loeks vanu kirglikke päevikupostitusi, olles ise juba olukorra elususest täielikult võõrandunud – kas tõesti oli vaja KÕIKE nii südamesse võtta? Sellepärast ongi parem kirjutada linnulaulust, puudest, maasikatest ja sääskedest, nemad ei aegu kunagi. Ja võib-olla on ka parem nendes elada.

Teater pole maailma kõige olulisem, kunstiajalugu ei ole, kirjandus ei ole, festivalid ei ole, töödaja brändimine ei ole, muusika ei ole, minu töö *copywriter*'ina ka ei ole. Planeedid ei

tiirle sinu eriala ümber, sinu elu ümber, maailm on ümmargune ja suur, me kõik oleme ajalikud väiksed kübemekesed.

On meeldivalt sombune ilm, väike paus kuumalainest.

14. juuli

Suviste nägude virvarr, naiste kirjud suvekleidid, elevus, koerad, keda tuleb korrale kutsuda, naeruturtsatused, vales kohas paterdavad lapsed, kogemata pealt kuulnud dialoogid, mõni liiga julge ja purjus tüüp, rõõmus korraldajatädi, suvaline tagaruum, ilus tagaruum, vasakule-paremale õõtsuvad suvised päikesest põlenud inimkujud, käepaelad, järjekorrad, palavus. Parmuparved Võrtsjärve ääres. Lõputud parmunaljad parmudelt ja mitteparmudelt.

Käin J-iga kontsertidel kaasas, kui mul parasjagu väga palju kohustusi pole või kui on minek mõnda huvitavasse kohta. Enamasti jälgin inimesi ja kirjutan mõttes. Viimati olime Noarootsis. Loojangul jõudsime Österby sadamasse ja sõime õhtust koos V-ga (kellel oli samal ajal seal teine kontsert olnud). V pidi koju tagasi sõitma, meie saime ööbimiseks tema toa. Istusime J-iga mere ääres pimedaima ajani välja; alguses lahkusid meie ümbert need, kes olid lihtsalt sööma tulnud, seejärel need, kes tahtsid pikemalt istuda, seejärel lahkus kogu personal ning olimegi kahekesi hämara mere ja soola lõhna käes. Soe öö.

18. juuli

Puhur undab, on pühapäev ja õues on värske vihma lõhn. J loeb mu kõrval Jungi. Olen oma kirjanikupalga ära kulutanud. Nii kiiresti see käiski.

Oleme igal õhtul kausitäie kirsse ära söönud. Poole teki materjal oleks kindlasti juba koos.

ikkagi

mittemiski jaapanipärane tasakaal
vaid lihtne ebaselge igapäev
või siiski eksituslik teinekord
sügav kaev kinnises hoovis
vahel madala pilve serval
peegeldub kuldse kala külg

basseinipäevikud

ujukid moodustavad saari.
pelgalt nende pinnalt võiks arvata
et elul on jätku.

242,5 cm
sulpsatus ilma kehata
hüpates mitte küll
üle oma varju
aga edasi sellegipoolest

edasi ja edasi ja edasi
otsa ja tagasi
olen eksootiline
mereelukas
veetlev veeloom

siin põhjas sinab ületundide valgus
igas hommikus ärkan samasse paika
tühjaks tõmmatud tubadesse

kinnikasvand meri

Sa oled teispool kallast, oledki teine
kallas ja koht. Sääsed ja vihm on samad.
Sama võitlus.

Hea, kui endas on valitsust,

kuid oja kuivab.

Siis kes enam näeb määrata piiri
ja kuidas saab vesi tagasi
raamima üht ja teist.

niidinäljased käed
saamistahtjad ahelad
sajast ohkest sokid
paar pisikest päevatäidet

ring peegeldusi
kummut täis heegeldusi
mitme põlve ketid kokku liidetud
augulised läbi aja
rippus üle teravate servade

metsaaluste hoidjad
haralised sõnajalalehed
pahvak trükimusti juukseid perealbumis

lumi, lange must läbi
teen märkmeid
lumi, lange must läbi
lange must läbi

saateks

kui sa seal sedasi tukud
aeg tikib end päevapealt ümber
rāti nurgad maani
pea räästast tilkuva purika tipp

keda sa ootad tihniku varjus
kuskilt peab tegema teed
ees minekuks valatud jäljed
turgata, haruta need

pole ilm, et lubada viga
kaotada kinnas või kevadeusk

minekusõnad on rasked
kui kiri kiviga sisse visatud
toas nii talumatult kohal
vajun keskaegse tornina
suurlinna idajõkke
vägev sinine
tume vaikne vesi
matab endasse
ja ma isegi ei ärka üles.

võimalikkus viskuda

päevadel, mis lähenevad varjule
kaasas palavikud
korduvad hoovused
on sul mu pihud
hoida, haarata
ootel pesaks seatud
lindude lõputu kannatlikkusega

asjade hetkeseis

Nadja Spiegel

saksa keelest Elsbeth Hanna Aarsalu

Öö, mis end ümber maja mässib, on antratsiidi värvi ja vaid üks tasane kahin.

kuule, ütleb ta, istub voodiäärele ja tõmbab teki jalgadele, ta varbad on külmad.

kuuled või. panen lambi põlema, silmadel hakkab valus; ta kissitab silmi, kell on neli hommikul.

mis on? mu hääle kõla meenutab kasekoort, on toores; kui koort kaapima asun, kostab see nagu: *mine ära*.

nad ütlesid, et peaksin kandideerima, tead, nad ütlesid, et mul võib täitsa õnnestuda, päriselt ka ütlesid, siis ma kandideeringi, juba eile.

ta lükkab juuksed kõrva taha, ta sõnadel on läppunud kõla, need sööstavad läbi õhu ja muudavad selle nii hõredaks, et pean läbi suu hingama.

ahsoo, ütlen, kuna ma ei oska muud öelda. *ahsoo*, ja seejärel *mine magama*. ta naerab, tõuseb püsti, ta sammud põrandal on väiksed ja tasased, mulle näib, justkui tuvi sammuks. uksel vaatab ta uuesti mu poole, naeratab vabandavalt, samamoodi, nagu peale etendust publikule kummardades; *kuidas sulle tundub?* kehitan õlgu, pööran näo seina poole.

uks vajub vaikselt kinni, vaid üks tasane klõpsatus, ma lausun: *muidugi võtavad nad su vastu*. mis ma ütlemata jätan: *ma tahaks, et nad ei võtaks sind*

laval olen õde näinud kaks korda. ühe esimese ja ühe viimase korra. esimesel korral olime koos emaga. kui õde lõpus kummardas, krimpsutas ema suud, ei plaksutanud, ka polnud tal ühtegi lille kaasas, ei ühtegi šokolaadi ega õnnitluskaarti, kus oleks pidanud kirjas olema: *olen su üle väga uhke*. minu ema pole uhke naine. õe sõnul on ta kamandav, kibestunud ja labane.

viimasel korral ema kaasas polnud. *me ei saa seda endale lubada*, ütles ema, ta ütles seda mulle, kuigi ma polnud isegi ema ega sinu jaoks pileteid küsinud, öö oli külm, elutoa aken oli lahti, telekast tuli „tatort“¹, mul on meeles ainult peaosataitjate näod. *me ei saa seda endale lubada, tead ju, muidugi tead*. jah, tean, aga tean ka seda, et pereliikmed saavad priipääsme, õde kinkis mulle kaks, ta ei öelnud, et emale ja sulle, ütles: *sulle*.

läksin reedeõhtusele etendusele, kaasas kaks piletit, mõlemad mulle endale. mängiti schilleri „röövleid“, ma ei mäleta, mis tegelast mu õde mängis, laval käis ta kolm korda ja kolm korda külvas ta publikusse oma vabandavaid viisakaid naeratusi, selliseid pabernaeratusi, mille võiks puruks rebida, nii nagu mina tolle teise pileti.

kas sulle meeldis? küsis õde, ta tuli kell viis öösel minu tuppa, tema juuksed lõhnasid suitsu, suu alkoholi ja kael odava meeste lõhnaõli järgi. ütlesin *jah* ja tükist ei olnudki mul enam midagi meeles, ainult *ei*.

mu õde on näitleja.

ainult mina ütlen nii. ema ei ütle üldse midagi, ema ei räägi näitlemisest ega sellest, et tal on kaks tütart.

ma tahaksin näitlemist õppida, ütleb õde. ja seda tuleb tal teha välismaal, *sest seal on koolid paremad*, lausub ta.

ema kehitab õlgu ja kui me õhtul „tatort“ vaatame ning õde kodus pole, siis ütleb ema, et *on alles pläräjutt, ta pole selleks üldse piisavalt hea*.

mu ema pole õnnelik naine. seda ütleb ta ise. mu ema on naine, kes on otsustanud olla õnnetu, ja mu ema kannab oma õnnetust sellise jonnakusega, mis meenutab juba alandlikkust.

ennelõunati töötab ema müüjannana nurgapealses pagariäris, kust ostetud saiad saab kaasa kollastes kotikestes. kohv ja kakao tuuakse lauda valgetes portselantassides, millel on kõigil mõni kild väljas ja sangad murdunud.

pühapäeviti söön hommikust ema juures pagariäris, meile ei maksa see midagi; ema paneb puidust kandikule, millel on seebi- ja kohvilõhn, alati ühe lisaportsu võid. ma vaatan, kuidas ta klientidega räägib, ta suu on kitsaks tõmmatud, sõnad samuti napid, ja kui ta kohvid lauda viib, siis ta käsi värisneb, ta unustab enamasti piima ja suhkru lisada, vähemalt

1 „Tatort“ („Kuriteopaik“) on üks saksakeelse kultuuriruumi populaarseimad krimiseriaale, milles lahendatakse igal pühapäeval erinevas linnas ning erinevate näitlejate ja võtetiimiga uut juhtumit. Sari on teles jooksnud 1970. aastast.

klientide sõnul. nad nõjatuvad letile, naeratavad vaoshoitult, justkui peaks naeratust teesklema, ja ütlevad: *palun natuke piima ja suhkrut, kui ikka saab, te unustasite need lisada*. ema pole piima ja suhkrut kordagi unustanud, ema lihtsalt ei mõista, et on inimesi, kes ei soovi kohvi mustalt juua.

mõnikord laupäeviti ja pühapäeviti asendan ema kohvikus, siis, kui tal on seljavalud või migreen. neid esineb kolmel laupäeval neljast; tõmban selga tema punase töövesti, mis on rinnalt liiga kitsas ja talje ümbert lotakas, naeratan oma õe naeratust, mida olen hommikul peegli ees harjutanud, ning viin kohvid lauda alati suhkru ja piimaga, isegi siis, kui kliendid tellisid musta.

mõni päev astub õde pagariärist läbi, siis, kui teab, et ema kodus voodis lamab, magab ja vannub ega ütle kunagi *aitäh*, kui ta vahetuse üle võtan. õde istub alati samas lauas akna juures nurgas, tellib ühe *cappuccino* ja ootab, et istuksin tema juurde, piisaks ainult viiest minutist; ja ainult viis minutit istumegi vastamisi, ta pilk rändab mu juustelt silmadele, kätele ja tagasi, ta soovitab mul kanda soojemaid ja tumedamaid toone, näiteks veinipunast, ja pakub, et võiksime õhtuti peale teatriproove välja minna.

mõnikord tahab ta enne väljakutsumist teada, mis ma edasi teha tahaks, enamasti tuleb aga küsimus peale kutset, ja kui ma siis õlgu kehitan, asub ta ema kiruma, ütleb, et kolib varsti niikuinii minema ja et ma saaksin siis tema juurde kolida, ning samal hetkel toetab ta lõua kätele, küsib, kas ma ei tahaks siiski lõpueksameid uuesti teha, ikkagi õppima minna. kuid vastamiseks ei anna ta mulle aega, haagib iga küsimuse järele omaenda unistused, plaanid, tuleviku. mõnikord pean endalt küsima, kas ta üldse tahab, et oleksin nagu tema, kas ta üldse tahab, et suudaksin vastata tema küsimusele, mis ma teha tahaksin, kas ta soovib, et mul oleks lõpueksamid tehtud ja ma läheksin ülikooli, kuhugi välismaale, emast kaugele eemale.

ülejäänud tööpäevadel, esmaspäevast reedeni, töötan sonne hotelliköögis. sonne asub mägedes, ümber on mets, terrassi toolidel koorub punane värv käetugedelt maha, taldrikutel on kuldne äär. emale ütlesin: *mulle meeldib seal väga*. ta raputas pead, öeldes: *töö ei saa väga meeldida, töö on töö ja töö pole tore*.

õele ütlesin: *mulle meeldib seal*. ta pani väikese magusa võiküpsise, mis *cappuccino*ga kaasa antakse, hammaste vahele ja sõi selle mõmisedes ära:

sulle meeldib sellises kohas? ja nii ongi?

ma ei tea, kas mulle meeldib seal väga või lihtsalt meeldib, ma ei tea isegi, kas mulle sonnes üldse meeldib.

sonnes pakutav toit on söödav, aga ei midagi enamat, inimesed on talutavad, aga samuti ei midagi enamat, sonne on kahetärnihotell, aga justnimelt kahe, mitte enama.

lõunapaus kestab iga päev pool tundi, siis istume teistega maja taga puupinkidel, laudu pole, aga polegi vaja. enamik ei söö niikuinii midagi, suitsetavad ja vaatavad, aga ei näe, ja need, kes peavad siiski midagi sööma, hoiavad taldrikut põlvedel ettevaatlikult tasakaalus, lükkavad kahvli aegluubis suhu ja mäluvad aegluubis.

ütlesin emale: *igatahes on seal rahulik*. ta vaatas mind poolhullu pilguga, pisut paremale kõõrdi, justkui ei vaataks ta tegelikult minu poole, ning ütles: *ja miks see sind ärritab? ole õnnelik, et rahulik on*.

õele ütlesin: *mulle meeldib kõige rohkem sealne rahu*. ta vaatas mulle otse silma ning ma ei teadnud, kuhu oma pilku suunata, jõllitasin ta silmi, nina, huuli, siis ütles ta: *ja see sulle meeldibki? rahu?*

sonnes tõmbuvad seinad koomale, nende vahel valitsev rahu matab köögikära. kui tööga valmis saan, pean sõnu esmalt paar korda suus valmis ette ütleva, nad keelega kuulideks veeretama ning hammastega lihvimiseks, enne kui nad võib ruumi paisata. *sain tööga valmis. mis nüüd edasi*.

kui ma sonnesse kandideerisin, siis ütlesin: *ma ei oska süüa teha*, proua gretel naeratas ja ütles: *või nii*, ja järgmisel hommikul kell seitse helises telefon. proua gretel ei öelnud oma nime, ma tundsin ta hääle järgi ära, selline hääl, mille kõla jätab mulje, nagu seda oleks pisut sidrunimahlas marineeritud, *viid neljapäevast pihta hakata, kaheksast kuueni, esmaspäevast reedeni, ületundide eest ei maksta*.

esimesel tööpäeval sain aru, et sonnes ei otsita praktikante, kes oskavad süüa teha. hommikul kella kaheksast õhtul kuueni koorin ma kartuleid, pesen salatilehti, keedan vutimune, lõikan toorsalati jaoks paprika- ja porgandiviile, segan kastmepulbrist kastmeid, lüdin aedube ja puhastan kukeseeni. ülejäänud kaks tundi kuuest kaheksani, mil buss sõidab tagasi orgu, ootan bussi, mis sõidab tagasi orgu.

olen vaid paar korda kolleegidega väljas käinud, need korrad saab kahel, võib-olla ka ühel käel kokku lugeda. ma ei räägi rääkimise pärast.

täna jäi buss kümme minutit hiljaks. bussipeatusest koduni on ainult paar sammu. kui koju jõuan, on ema juba ees. on tunda kõrbenud piima ja suhkru lõhna. *kartulid on valmis*, ütleb ema. laud on juba kaetud, nuga ja kahvel on vahetusse läinud, panen kingad üksteise kõrvale garderoobi,

ema jalanõud on põrandal laokil üksteise otsas, jagan need paarideks ja istun siis köögilauda. kartulid on jäänud tooreks. magustoiduks tehtud pudingul on suhkrut, kõrbenud piima ja vähekesest nõudepesuvahendit maitse.

noh, kas maitseb, küsib ema. ta pilk uuristab end mu naha alla ja jääb sinna kindlalt paigale.

kehitan õlgu, ütlen *jah*.

sa võiks ju ka millalgi süüa teha, miks sa muidu seal hotellis praktikant oled, onju nii?

pärast vaatame üle-eelmise nädala „tatori“, ema lükkab linti võetud kasseti mängijasse, laskub selleks põlvedele, ma aitan tal püsti tõusta, ta ei naerata, asetab käed seljale, ta alahuul väriseb. *kas ma näen tõesti nii vana välja, et mind peab aitama.* ma raputan pead.

telefon heliseb ja ema võtab vastu, ütleb *elisabeth gartner* ja siis ei ütle enam midagi, noogutab. *sulle on*. ta topib mulle telefoni kätte, läheb toast välja. kõne pole mitte mulle, vaid mu õelt.

mis sa vastaksid, kui ütleksin, et sain ameerikas ülikooli sisse ja mul on elamine olemas, ja kui ma pakuks, et võiksid ka minu juurde kolida. ta häälest kostub naeratust ja naeru, lasen pea küljele vajuda, käin keelega üle hammaste.

sa said sisse.

jah, täna tuli teade, ma ootasin juba eelmisel nädalal, mõtlesin, et ei saa, aga täna – jah, nüüd tuli lõplik kinnitus, et sain.

tundub nii, jajah. hammustan keelde ja krutin telefonijuhet ümber sõrme.

kas sa ei rõõmustagi?

ema sammud elutoa ukse ees, ukse kriuksatus, ema aeglased lohisevad sammud. ta istub mu kõrvale, ei vaata mulle otsa, jälgib telekat.

jah ... muidugi, muidugi. õnnesoovid.

aitäh.

tema aitähile järgnev paus meenutab sonnes valitsevat seisakut või siis seda ärevat tunnet kõhus, kui õde tahab teada, mis ma edasi, praegu ja üldse teha tahaks. ema ohatab kuuldavalt, ta ohatab alati nii, kui oma hingetõmmetele mõtleb; vaatan silmanurgast ta poole, ta tõstab käe puldi järele.

aga me tegelikult vaatame „tatortit“, ema tahaks nüüd edasi vaadata. panen toru ära, enne kui õde jõuab midagi öelda.

ta läheb ameerikasse õppima, ütlen. ema pöörab pea mu poole, ütleb *ahsoo* ja seda ta ju tahtiski.

siis paneme teleka uuesti tööle. olen unustanud, mis juhtumiga

üle-eelmise nädala „tatortis“ tegeleti, ei saagi lõpuks aru, kes on mõrvar, lähen magama.

mu õde on näitleja.

ainult mina ütlen nii. ema ei ütle üldse midagi, ema ei räägi näitlemisest ega sellest, et tal on kaks tütart.

õde on õnnelik naine.

ma õpin näitlejaks, ütleb õde.

mis sa vastaks, kui ütleksin, et sain ameerikas ülikooli sisse ja mul on elamine olemas, ja kui ma pakuks, et võiksid ka minu juurde kolida, seda ütleb ta ka.

on laupäev, ta istub akna juures nurgalauas, mõõdab välja kaks teelusikat suhkrut, segab need kohvisse, istume vastamisi, ainult viis minutit.

noh, mis sa siis vastaksid.

lülkan juuksed kõrva taha ega tea, kuhu vaadata, vaatan välja ja ütlen: *siis ütleksin, et see on sinust väga armas.*

mmm ja mis see tähendab, kas tähendab, et tuleksid kaasa.

vaatan talle otsa, kehitin õlgu.

väljas vitriini ees vaatab ta korra veel tagasi, naeratab naeratust, mida ma ta repertuaarist veel ei tunne, mina naeratan tema vabandavat naeratust, sedasama, mida ta peale etendust publiku poole kummardades naeratab, mida ma olen peegli ees harjutanud, klientidele mõeldud naeratust.

ei, vastasin talle. ei, ma ei taha.

katkend romaanist

„Valgus Weddingu kohal“

© Piper Verlag GmbH, München 2019

Nicola Karlsson
saksa keelest Elsbeth Hanna Aarsalu

27

Wolf ootas S-Bahni, käes plastiktuutusse mähitud tulbikimp, mille ta oli ostnud platvormil olevast kioskist ühest rõveligasest mustast ämbrist. Ta oli teel Nicole'i poole. Ikka veel kaine. See, kuidas ta oli suutnud restorani *grappa*'t joomata lahkuda, oli talle siiani mõistatus. Ta oli Markusele sõnumi saatnud, et võtab abilise koha vastu. Markus polnud vastanud. Wolfil oli selle üle hea meel.

Ka sel hommikul oli ta vara ärganud. Unetuse tõttu polnud raske voodist üles saada. Ta tegi pannkooke, need olid Agnese lemmikud. Eelmisel õhtul koju jõudes oli tütar tere ütlemata oma tuppa haihtunud. Kui Wolf ta uksele koputada tahtis, et tüdrukuga rääkida, nägi ta, et tuli oli just ära kustutatud. Ta proovib veel. Aga ta teadis, et Agnest ei saa sundida. Tüdruk oli alati vajanud aega omaette olla. Nii ei jäänud Wolfil üle muud kui oodata.

Hääletuks pandud telefon värises ammu jahtunud pannkoogitaldriku kõrval. Nicole'i kähisev hääl päästis mehe enesehaletsushoost. Ja Wolf jäi nõusse, kui Nicole teda enda poole kutsus. Võib-olla tulebki Agnes alles siis toast välja, kui ta on lahkunud.

Rong sõitis mürinal jaama sisse ja katkestas ta mõttelõnga. Sel laupäeva pärastlõunal oli Ringbahn tühi. Ta istus maha.

Veerandtunni pärast möödus temast juba kolmas ajakirja müüv kodutu. Wolf kõõritas läbi kriimulise aknaklaasi tööstusmaastikku, mille kohal säras sinine taevaskõõks. Ükskõikselt tuhises rong suure kaarega läbi linna.

Vaguniuksed läksid pahinal lahti ning sisse astus üks ema, käe otsas väike poiss ja kaks jagelevat tüdrukut. Just nagu ta oli kartnud, pressis seltskond end tema juurde. Ema lükkas lapsed Wolfi vastas olevale pingile ja istus ise mehe kõrvale. Naine tõmbas kootud jaki tihedasti ümber keha. Noorem tüdruk siputas jalgu, mis olid põrandani ulatumiseks liiga lühikesed. Wolf sai vopsu vastu sääreluud. Poiss vaatas talle kriitilise pilguga otsa ja sikutas siis jakiäärest ema, kes just tema poole kummardus.

Poiss sosistas talle kõrva: „Kas see on kuri onu?“

„Tššš, Jacob.“

Wolf valmistas nägu naeratuseks ette, samal ajal kui laste ema naaldus tagasi seljatoele ja püüdis mitte mehe poole vaadata, ise käekotis närviliselt tuhnides.

„Kas te küpsist tahate?“

„Jaa,“ kisasid tüdrukud vaimustunult, juba oli omavaheline tüli unustatud, poiss aga ei lasknud ikka veel Wolfi silmist.

Ema ulatas tüdrukutele paar küpsist, sõnagi lausumata haaras ka nende väikevend ühe. Tüdrukud näitasid näpuga aknast välja, kiljusid ja naersid. Kohe pidi rong jõudma Südkreuzi peatusesse. Wolfil oli vaja püsti tõusta ja laste ema litsus püüdlikult põlved vastu pinki. Väikemees tõmbas aeglaselt käe jopetaskust välja, tegi nimetissõrmest püstolitoru, vormis huuled hääletuks piuhiks ning näitas sõrmega lae poole. Wolf hoidis kätt südamel. Põnni näole tekkis rahulolev helk.

Platvormil marssis Wolf esimese ettejuhtuva prügikastini ning virutas lillekimbu muu prahi sekka. Eskalaator kandis ta üles maapinnale.

Ta asus telefoni otsima. Sandy, kes oli lasknud endale kunstrinnad panna, oli paar piltsõnumit saatnud. Tihedalt marlisse mähitud rinnakorv, marli all peidus kaks liiga suurt silikoonrinda. Wolf muigas.

Siis otsis ta välja Nicole'i saadetud teejuhised. Lõpuks seisis ta värava ees. Selle tagant algas kruusatee, täis sügavaid auke, kuhu oli kogunenud viimaste päevade vihmavesi. Raudteerööpad jooksid teega paralleelselt, neid eraldas kõrge aed. Üks rong pani raginal mööda. Siis linnusirin, vali ja hele. Paremal pool teed põõsad. Tema ees õhus tiirles üks tühi krõpsupakk. Kitsast ülesmäge viivat teerada ääristasid puud. Suurel tühjal parkimispplatsil seisis kiviplakkidel ainult ühe Mercedese õõnes rümp, justkui Saksa sügise¹ aegadest, firmatäht kandiliselt koonult ammu kadunud.

Rõõmsad tere-tulemast-sildid aialappe ümbritsevatel taradel. Hekipõõsaid kaunistasid õrnad pungad. Wolf märkas Nicole'i. Mees seisatas ja jälgis naist viivu. Nicole nägi haavatav, aga samas otsusekindel välja, kui ta kummargil innukalt oksi kärpis. Üks juuksesalk oli krunnist valla pääsenud. Kas ta juuksed olid tumedamad kui varem?

Pikemad?

Paakil aiavärav kriuksatas hingedel, kui Wolf selle ettevaatlikult lahti lükkas. Nicole pani hekikäärid maha, pühkis käed seelikusse puhtaks ja kõndis mehe poole.

„Wolf,“ hüüdis ta. „Nii tore, et kohale jõudsid.“

Mees vaatas aias ringi ja nägi puidust aiamaa. Lakk oli maha koorunud, üks akendest sisse löödud ja hädakorras kilega kinni kleebitud.

„Tule aga sisse. Laud on juba kaetud, tegin kohvi.“

Ta järgnes naisele. Väikestest akendest tuli ruumi vähe valgust. Seinad olid puidust, akende ees asus diivan, mis oli kaetud punase linaga, ka oli ruumis üks hoolikalt sidrunkollasesse päevatekki mähitud tugitool. Hiiglaslikul laual seisis mürkroheline termoskann.

„Istu maha. Istu-istu,“ ütles Nicole elevil häälega ja istus ise diivanile. Wolf valis välja tugitooli diivani vastas.

„Kas sa elad siin?“

„Ei. See on mu vanemate maja. Ma pean seda lihtsalt korras hoidma. Kohvi?“

Wolf noogutas.

„Piima?“

Ta raputas pead.

„Suhkrut? Ah, ma unustasin suhkruasendaja,“ ütles Nicole ja haihtus kardina taha nurka. Enne kui kardinat jälle tõmmati, oli Wolf taas tuvastanud ühe lastevoodi. Ta vaatas veel kord ringi. Seinal rippus üks vana van Goghi päevalillemotiiviga kalender. Seejärel tõmbas ta tugitooli käetoelt katte maha, heledal pinnal eristusid ähmased sinised laigud. Raudpolt, et punane vein. Wolf pani katte kähku tagasi. Nicole istus uuesti maha, vajutas suhkruasendaja nupukest nii kaua, kui ta pihk oli väikeseid ümmargusi pille täis. Vähemalt tosin, luges Wolf hämminguga kaasa ja jälgis, kuidas naine segab suhkruasendaja oma kohvisse.

„Käid sa siin tihti?“

„Siin on nii palju teha,“ ohkas naine.

„Ja vanemad?“

„Nad on liiga vanad. Olen hiline laps.“

„Endal on lapsi?“

„Ei,“ vastas ta kähku.

Mõttesse süüvinult põrnitses Nicole laual olevaid tulpe. Ja Wolf kahetseas, et oli ostetud lillekimbu ära visanud. Selle oleks pidanud Nicole'ile tooma, pole õige, et naine peab seda ise tegema, mõtles ta kurvalt.

„Wolf, kas sul on lapsi?“

„Jah, tütar.“

Naise nägu lõi särama. „Kas sul temast pilti on?“

Wolf võttis rahakotist pildi välja ja ulatas selle talle.

„Nii ilus,“ ütles Nicole. „Kena neiu. Nii ju öeldakse, eks ole?“

Wolf vaatas Nicole'ile ärritunult otsa ja võttis tal foto käest. Ta käis õrnalt sõrmega üle selle pealispinna. Kaamerasse naeratas särasilmne kümneaastane tütarlaps. Ta pilk liiga pika tuka all oli nipsakas.

„Ja kui vana ta on?“

„Viisteist.“

„Ah soo, siis on vanem pilt. Saan aru.“

Nicole laotas salvrätiku sülle.

„Ja ema?“

„Tõmbas uttu.“

Wolf võttis lonksu kohvi, mis oli jahmatavalt kange. Filtrikohv. See meeldis talle kõige rohkem.

„On ta tore laps?“

„Ta on isepäine. Ei lase endale midagi ette kirjutada.“

„Ja mis ta nimi on?“

„Agnes.“

„Agnes. Ahsoo.“

Vali mürin pani seinad värisema.

„Kohe maja tagant jooksevad rööpad. Tule, ma näitan sulle.“

Nicole juhatas ta läbi maja ja avas järgmise ukse, mida Wolf polnud varem märganud. Kõvaks kuivanud pinnas, selle taga kõrge tara ja rongirööpad.

„Mis siit üldse mööda sõidab?“

„Väga paljud Berliini S-Bahni liinid. Seda osa aiast ei saagi tegelikult kasutada. Kui just raudteefriik pole.“ Nicole naeris.

Selja taga eemal kostis teinegi energiline naerupahvak.

Ta pööras ringi.

„See oli minu mees. Herbert. Tulge, ma teen teid tuttavaks,“ ütles aia tagant neile vastu vaatav naine. „Tulge meile.“

Wolf vaatas küsivalt Nicole'i poole.

Too kehtis õlgu.

„No tulge ometi. Teeme ühed õlled,“ ütles vanem naine.

Plastikust laua kohal, mille ümber Wolf ja Nicole veidra abielupaariga istusid, rippusid surnud ploomipuu viltuse ja jändriku oksteräsu küljest värvilised lambipirnid. Mehe kulunud nahkjakki kattis teksavest. Tal oli täishabe, millest võis leida laua peal olevast vetsupaberirullist pärit valgeid tükke, mis pude-nesid sinna pidevast ühtlases rütmis ninanuuskamisest. Mehe kõrval seisis ta abikaasa, kelle kõht oli nii suur, nagu oleks ta rase. Hallid juuksed olid puhevil. Ta käsi puhkas kaasa õlal. Herberti ees oli karahvin. Naisel õllepudel käes.

„Soovite ka õlut? Võtke ise.“ Ta näitas käega puu varjus seisva kasti poole, mille kõrval paistis rohtu kasvanud rööbastega mudelraudtee. Ümber

kukkunud veduri katusel seadsid samme sipelgad.

Vaikust katkestasid vaid raginal mööda sõitvad S-Bahni rongid. Vahed jäid pikemaks.

„Mis te nüüd nii tagasihoidlikud olete.“

Nicole vaatas mehele otsa, too naeratas vastu. Õrn side.

Videvik seadis end sisse, valgust jäi vähemaks. Värvilised tulukesed tantsisid tuules.

Wolf silmas okste vahel pehkinud risti. Ta tajus endal Herberti pilku.

„Miks see rist seal ripub?“

„Otsis oma kohta ja lõpuks leidis kah.“

Wolf põrnitses maas kastis olevaid õllesid. Ta küsis endalt, kuidas õhtu alkoholi joomata mööda saata. Alkoholi tegi maailmast koha, kus ta tahtis olla.

Talle jäi arusaamatuks, mis ta peaks sellises ilmas peale hakkama, kus pole enam lubatud juua. Kuidas siis elu taluda? Kõigist inimestest eraldatuna. Alkoholi ju ühendab. Kui sõnad seda ei suuda.

Õhtune õhk oli lämbe ja sääskedel janu. Üks sääsk oli Wolfi äsja õlast hammustanud. Kratsimisest olid järel punased kriimud. Nicole oli vahepeal salli õlgadele asetanud, ta näis rahulik. Üks oksajupp oli naise juustesse kinni jäänud, Wolf tahtis tema juurde minna ja oksa välja võtta. Ja korraga tundis ta, kui väga ta sooviks naist puudutada.

„Kus te tuttavaks saite?“ küsis naabriproua.

„Ega me üksteist kaua tunnegi.“

„Internetis?“

„Midagi sinnapoole.“

„Miks sa alati nii uudishimulik pead olema.“

„Küsida ju võib. Eks, kullake?“ küsis naine ja patsutas Nicole'i põlve.

„Anonüümsetes Alkohoolikutes,“ purskas Nicole vastuseks.

Mees hakkas naerma. Nad vahetasid abikaasaga pilke. Mööduv rong summutas naeru. Nicole hakkas aiatoolil nihelema.

„Teie avameelsus on värskendav,“ ütles Herbert. Ja pühkis pisara silmist. Siis tõstis ta klaasi. „Sama värskendav kui see jäätee siin klaasis. Tere tulemast, sõbrad. Ma olen juba kolmkümmend kaks aastat karske olnud.“

Wolf pidi meest imetlusega vaatama.

„Palju teil kogunenud on?“ küsis mees.

„Ma pole kolm päeva joonud,“ ütles Wolf, seekord valetamata.

Kolm päeva. Terve igavik.

„Need olid küll natuke imelikud,“ ütles Nicole hiljem, kui nad tema aeda naasid.

Wolf noogutas.

„Sõidame kesklinna tagasi?“ küsis ta, kui nad aedmurakapõõsa kõrval

värava ees seisatasid.

Nad peaaegu puutusid teineteist.

Nicole vältis mehe pilku. „Ma pean siin veel koristama.“

Wolf pidi kusele minema. Ta tegi majale pimedas tiiru peale. Teed märkisid tumedad varjud. Ta kobas käsikaudu piki maja puidust fassaadi edasi.

Tasase sorinaga voolas uriinijuga mööda majaseina allapoole.

„Maja palun mitte täis kusta,“ hüüdis Nicole.

Wolf lasi öövaikusesse ühe naeru tee. Ümber pöörates komistas ta millegi otsa. Vandudes hõõrus ta äralöödud jalga.

Siis pimestas ta silmi taskulambi valgusjuga.

„Kurat küll.“ Ta pani käe kaitseks silmade ette. „Ära näita silma.“

„Kas kõik on korras?“

Wolf haaras Nicole'ilt taskulambi. Valgustas maapinda.

„No mis see siis on?“

Rohust paistis üks Vespa.

„Kelle oma?“

„Mis?“

„Roller, noh.“

„See on vana. Kasutasin kunagi. Pole enam terve igavik sellega sõitnud.“

Wolf kummardus ja lükkas raske masina püsti.

„Kas töötab veel? Võtit on?“

„Pole aimu ka. Äkki on kimbu küljes. Lähen vaatan?“

Wolf noogutas ja andis lambi tagasi. Valguskiired tantsisid murul.

Ta nügis ettevaatlikult rollerit. Aegamisi harjusid mehe silmad pimedusega. Aiamaja ees upitas ta masina püsti. Nicole jõudis kiliseva võtme-kimbuga tagasi.

„On seal õige?“

Wolf vajutas pedaalile. Masin kiunatas. Aga ei läinud käima.

Kümme minutit hiljem mootor mürises.

Ta kutsus Nicole'i. „Tule. Tõmbame uttu.“

„Kuhu?“

„Öösse.“

Nicole tuli jooksupärga, kiiver peas. Naine istus Wolfi taha. Kohanes sujuvalt uue olukorraga. Lõdvestunud tundis Wolf nahkistet enda all ja Nicole'i soojust selja taga.

Sõidutuul sasis mehe juukseid. Vabadus. Tänavalaternate väljavenitatud valgusvihud lendasid paremalt ja vasakult mööda. Wolf lükkas pea kuklasse ja tundis midagi õnnetaolist. Nende kohal paistis täiskuu.

sisetunnetus

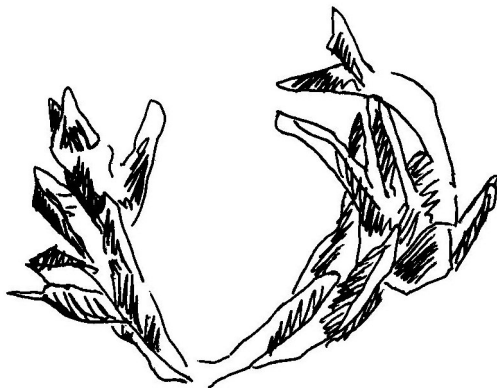
nägemisandurite ette laskuvad kardinad.
 ähmane kaamel tervitab mind.
 ja kaob.
 kardinad pöörlevad.
 keegi vaatab mind.

paradoks

ultramariinsinise heledamast varjundist karvad.
 sillerselged koonud.
 taikonautidest jänesed rivistuvad.
 kimplevate kaelkirjanike laumad
 mesimummu nähes kivistuvad.
 enesealgatuseks kujunenud kurrud.
 nende seinas on auk.
 viirukisuitsu eritav vesi voolab sisse.

seintel kasvavad vurrud.
 patjade kogumikest tekkinud parved
 võistlevad prygisaarega golfis.
 meelelise keelena eksisteeriv tee
 voolab ajudest välja kõrbe.
 tagurpidimaailma sarved
 torkavad järve auke.

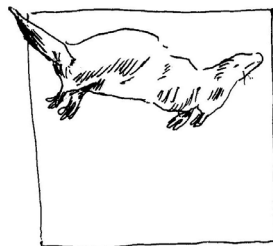
ja mina olen
 ennastsalgav
 ametyst.

paradiisilind

söömata jäänud õun,
õlivärvidega võõbatud lagi
ja neljadirimensiooniline vaip.

paradiisiaias saavad kõik
mõttepagenikest karusloomad
lennata nagu laip.

peegel

seina peal tiksud tagurpidimaailma uks.
visiiditasuks roosa kaisukaru kabi.
sisseostmine omal vastutusel.

teisel pool laiub perpendikulaarsus.
peegeldus.
ja tiksumine.

rikas minusus

surmaootusest pakatav karvane arbuus
ootab sabas
oma ootust.
sisemaailma viljakehad
tahavad teda ära osta.

siledat greipi otsitakse allveelaeval taga,
sest ta tahab olla otsitu.
sisemaailma viljakehad
tahavad teda ära osta.

ahelais auklik banaan
kallab ennast täis
ja yhtlustub.
sisemaailma viljakehad
tahavad teda ära osta.
iseennast endale myya pole kuritegu.

ilu peitub muttides

heleroosaks vööbatud musliin
kõlab õhtupäikese kakofooniana.
krookusõielised tervitavad rohtliblesid.

haltuuralt on nad tagasi jõudnud.
istuvad ringis
ja lobisevad.
parmutid.*

* naisparmud

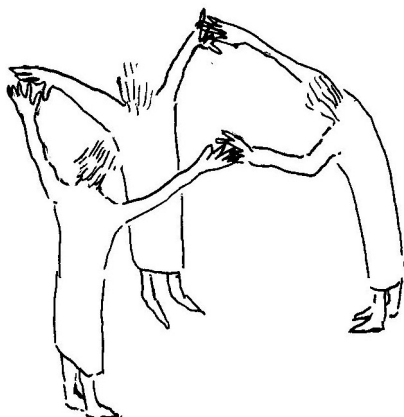
puudutus

ymberringlus on erksalt hall.
keha on kangastus.
massist ei saa ma välja kooruda.

mul puudub nokk.

Kašmiirad

teederistamise riistapuud otsides
satun tihtipeale
usutava udu peale.
ta pyrgib
mu sisimatesse Kašmiiradesse.
aga nad asetavad käed otstesse
ja laulavad.

tähtsad kriipsud

tromboonist õhkub potivärskendit.
kastan pea sisse
ning imen.
joonistan vaid tildesid
või näitan palatalisatsioon.

Teesklejad

Mikk Tšaškin

1.

Ma panen pöidlad su suunurkadesse ja tõstan need yles, sest vaid nii saad sa naeratada. Su suunurgad ei tõuse ju muidu. Panen ka käe su rinnale, sest ainult nii tunnen su sydamelööke, ainult nii tean, et oled veel elus. Need sydamelöögid on nõrgad ja tuleksid justkui vee alt, sest sa oled uppunud ja mina olen kaldal ega teagi, et oled seal põhjas. Siis võtan jalast saapad ja sokid ning lähen katsun, kas vesi on veel soe, ja tunnen järsku tundmatuid sydamelööke oma jalgadel, miski võõras justkui tuksuks neis. Tahan sukelduda ja päästa su, kuid vesi ei lase mind endast läbi. See on paks kui pigi ja sygavsinine. Ma tahan ja pyyan, ent ei suuda sellest vetepõrandast läbi tungida, et langeda alumisele korrusele, kus oled sina. Proovin vehkida käte ja jalgadega, aga need ei liigu. Liiga paks on vesi. Ja kogu selle aja tunnen ikka veel su sydamelööke oma kehal. Need on kui väikesed kylmavärinad, mis ei taha lõppeda. Ning ma vähkren, justkui oleksin kõrges palavikus, kuid vesi naerab mu yle ega lase mind endast läbi, et saaksin sind päästa.

Avan akna, et lasta oma unenäosse veidi värsket kevadist õhku, selleks et saaksid seal sygaval merepõhjas hingata. Vee alt tulevad mullid. Veel üks elumärk. Koos värske õhuga tungib tuppa ka linnamyra, see kutsu-mata kylaline. Kuskil kaugel hauguvad koerad. Need hääled on justkui pärit unenäost või kaugetest lapsepõlvemälestustest. Siis sulen akna ja me korter on taas haudvaikne.

Palju aastaid enne seda käisime kõrgel pangal taeva all ning lasku-sime siis mööda kitsast ja järsku rada mere äärde, kus ma polnud kunagi käinud. Seal oli liiv, ja kellegi jäljed selles. Sa ei teadnud, kelle jäljed need olid. Seal oli meri, meri, meri. Sa ytlesid, et oled merega ammu juba tuttav, su isa oli meremees ja nii edasi. Teadsin, et sa armastasid merd enam kui mind. Kuid siiski haarasin su käest, see viis kuhugi. Rannas oli hämar. Sa ytlesid, et oled pimedusega tuttav, et sa tead kõiki radu siin mere ääres, kõiki kive, millest yle ronida, yle kõndida. Läksime mööda liiva ning kui liiv lõppes, hoidsime panga varju, hiilides vargsi edasi, jalad väikestel libedatel kividel. Ning kui see oli möödas, tulid suured merre langenud kaljutykid. Nende pind oli sile, aga kaldu nagu viltu vajunud maja põrand või tormisel merel igaveseks lainetesse tardunud kalapaadi tekk. Hoidsin su käest ning me ei rääkinud just palju. Siis hämardus veelgi. Keegi oleks justkui kuskilt nupust pimedust juurde keeranud. Sa teadsid teed, su jalg ei vääranud mitte ainsatki korda. Ja siis, kauguses seilas üksik purje-kas, see viimane ruttaja rongile, üksik hiljaksjääja bussipeatuses. See oli seal kuidagi võõras, kuigi oli sinna loodud. Kaljurahnude põrand läks aina järsemaks ning me pidime peatuma aina tihemini ja liikuma veelgi aeglasemalt. Olime kusagil all, ronimas ylespoole ning meri laius meie ymber oma ilus. Tõusime aina kõrgemale, kuni olimegi panga peal. Me olime hiilinud ja roninud mööda mereranda vaikselt sygisõhtus ja kaugu-ses hakkas paistma väike ähmane tuli. Aga see näitas siiski kuhugi teed. Ja me teadsime kuhu. Ning hoides kätest kinni, hakkasime mööda hilis-sygist heinamaad kõndima sinu kodu poole.

See oli aastate eest. Nyyd oled sa voodis ja magad, suu on veidi praakil, kuid ma ei näe su hambaid. Naeratusest pole aimugi. Mul on tunne, et kui sa naerataksid, siis hakkaks sadama tugevat kevadvihma, mis leevendaks seda põuda. Ent sul pole mõtteski seda teha. Su suunurgad on hoopis vajunud alla- ja mitte ylespoole. Siis katsun igaks juhuks su pulssi, et tunda, kas elu ikka voolab sinus veel, ning loen mõttes sekundeid, üks ... kaks ... kolm ... sekundit enne raputust – seda, kui sa silmad avad.

Nende kurb tyhjus paneb mind ahastama. Su suured sinised silmad oleksid justkui naha peale kleebitud või sinna maalitud, neis pole mingit sygavust ega sisu. Need on nagu nukusilmad. Ja sa oledki justkui nukk.

Nii elutu. Valge portselanist nahk ja sama kõva, kui hoian sul randmest kinni. Nii õrnalt, kartes su kätt liialt pigistada ja sulle valu teha. Siis libiseb mu käsi alla su peopessa ja ma tunnen, et su käed on nii kylmad. Sa vaid vaatad mulle otsa ega liigutagi end. Siis suled taas silmad ja mul on tunne, et see hetk, kui su silmad olid avatud, on nyd igaveseks kadunud. Ma lähen teise tuppa, leian endale tegevust, samal ajal taga nuttes su yhtainsat elusat hetke.

Kuid ei, sa järgned mulle. Könnid hääletult ja ehmatad mind, kui suled ukse, olles märkamatult mu selja taga tuppa tulnud. Sul on jalas sinised sussid ja seljas valge särk, mis meenutab meeste triiksärki, ent siiski pole seda. Kell on viis õhtul ja sa aina vaatad mulle otsa ega tee midagi. Võtad riulist yhe raamatu ning loed paar rida, siis sulged selle ja lähed toast välja, niisama hääletult kui olid tulnud.

Pyhapäeval näen aknast pulmarongi. Ja see loob tunde, justkui oleksin millestki tähtsast ilma jäänud, olles samal ajal siin koos sinuga. Kõik on kusagil ära ja siis tulevad tagasi ning kuulutavad signaali andes seda kõigile. See pulmarong on väga pikk ja teeb kõva häält. Ma sulen akna, et sina seda ei kuuleks, et säästa sind süytundest. Siis hakkamoonistama. Tahan midagi joonistada, kuigi ma pole juba aastaid pliiatsit kätte võtnud. Tahan joonistada. Sind. Ma tulen su magamistuppa ja võtan tooli, panen selle su ette ning istun. Mu põlvedel on kõva alus ning selle peal paber. Alustan otsimist. Vean paar joont. Yhe õrna ringi. Aga siis keerad end diivani seljatoe poole ning ma ei näe enam su nägu. Nii palju siis sellest joonistamisest.

Pyyan mälu järgi kokku panna su nägu, justkui maailma kõige ilusamat puslet. Siis kannan selle näo yle paberile, kuid see ei tule päris täpne. Siis, kui sa polnud veel haige, joonistasime kordamööda paberile teineteise nägusid, erinevaid näoilmeid. Sa oskasid nii hästi joonistada. Nyd jooksevad need sinu joonistatud pildid mu silme ees justkui kaadrid mustvalgest filmist ja nii näen enda nägu veidras kõverpeeglis. Kuid selle vahega, et näen ka oma vananemist, sest me joonistasime teineteise nägusid aastaid, igal nädalal pyhapäeva pärastlõunal. Kogu aja, kuni selle päevani, mil sind viidi sinna haiglasse, ära mu juurest.

Ma lähen jälle akna juurde. Linn pole magama jäänud, see on kui unetu imik. Kuulen, kuidas autod sõidavad ja lennuk lendab yle taeva ning koerad ikka veel hauguvad. Siin, viiendal korrusel, tundub see heli veelgi valjem. Me korter on yhes vanas paneelmajas suure magistraali ääres. Kumbki meist pole siin kasvanud. Aga see on ikkagi me kodu. Sa jäid magama. Nii palju siis täna joonistamisest.

Kohesuhaga alguses olin tunnistajaks yhele episoodile, mis muutis

Oled mu jaoks nii kurb, kuid samas nii jumalik. Yks koorem, aga ka õnnistus. Ma ei tea, mida sinuga peale hakata. Tahaksin su maha jätta ja lahustuda taas soolaterana maailma sumisevasse ookeani, aga samas ma ei taha ka sind yksi jätta. Mida ma ometi peaksin tegema, kui sa ei naerata?

Päevad mööduvad ja ma olen alla andmas. Murdun selle sinu eest hoolitsemise ja su armastamise surve all. Pakin tasakesi kohvrid, siis, kui sa magad. Panen neisse kõik me yhised mälestused, ent mitte yhtegi fotot sinust. Otsustan veel korra veenduda, et sa ikka magad. Hiilin su tuppa ja järsku hakkab midagi seal mulle silma. See sinu kollane päevik! See lebab sinu kirjutuslaua peal, ju olid selle sinna unustanud, kuid sisimas teadsin, et sa ei teeks kunagi sellist viga. Lähen tasakesi su kirjutuslaua juurde ja võtan kätte su päeviku ning ainus, mida sealt lugeda suudan, on minu nimi. Minu nimi igas lauses, peaaegu igas käändes, selliste sõnade keskel nagu „armastan“ ja „hoolin“. Tahtmatult voolavad pisarad. Siis äratan su yles, sest ma ei jõua ära oodata, millal saan sult andeks paluda selle seatembu pärast, mille oleksin äärepealt sooritanud ...

Sosistan sulle (siis, kui olen veendunud, et oled ärkvel): „Kõik saab korda, kuuled, kõik saab korda, kõik saab korda ... kõik saab ...“ ja nii lõpmatuseni ja lõpmatuseni, justkui oleksin katkine vinyylplaat, ja samal ajal voolavad ikka pisarad mööda mu nägu alla. Aina voolavad ja voolavad, kuni kukuvad sinu kahvatutele põskedele. Su kohkunud ilmes on veidi surma värvi (ja korra ongi mul hirm), aga siis ilmub su valgesse näkku lai naeratus ja ma olen kindel, et vähemalt sellel hetkel tundsid end lõpuks armastatuna.

2.

Sa topid oma vastikud põidlad mu allavajunud suunurkadesse ja tõstad need yles. Ma ei hakka nägu seekord ära keerama, vaid lasen sul seda sadistlikku lõbu nautida. See on su ainus viga. Vahel lihtsalt mängid minuga neid mängu. Ja ma lasen sellel kõigel syndida, olen justkui nukk mõne mängiva lapse käes. Ja siis topid sa käe mu rinnale ja ma tean, et see on selleks, et katsuda mu sydant. Sa tahad teada, kui kõvasti see lööb. Mu sydamelöögid on alati nõrgad olnud. Vahel on endalgi selline tunne, et olen justkui surnud, sest ma ei tunne midagi, kui panen käe pluusi peale sydame kohale. Siis lähed sa akna juurde, avad selle, ja mul hakkab nii kole kylm. Ma lausa värisen. Tekk on seekord kapis peidus, sul pole mõtteski seda välja tuua. Ja ise ma ka sellele järele ei saa minna, jalad ei kannan mind. Need vastikud jalad pole mind lapsest saati õieti kandnud.

Vaikus. Ainult koerad hauguvad kuskil kaugel. Mulle meeldib see heli. Mulle on alati koerad meeldinud. Jään tasapisi magama, nähes und koertest ja inimestest, keda need koerad ryndavad.

Kui ärkan, katsud sa jälle mu kätt. Su vastik käsi on mu randme kohal, seal, kus peaks olema käekell (sa oled selle ära võtnud, sest mis ma sellega ikka teen siin toas, kus on igal pool kellad seintel). Su käsi libiseb mu peopessa. Ytled, et mul on kylmad käed. Need on mul alati kylmad olnud. See tuleb halvast vereringest. Ja nyyd sulen uuesti silmad ning teesklen magamist. Ja sa lähed teise tuppa ning ma ei tea, mis sa seal teed. See hakkab mind kangesti huvitama, järgnen sulle. Sa ehmatad veidi, kui sulen ukse, sa oled kirjutuslaua taga ja joonistad. Lasen pilgul toas ringi käia. Selline see tuba siis nyyd ongi. Ma pole söandanud siia tykk aega jalga tõsta ja pealegi pole sa mind siia lasknud. Sa lukustad alati ukse, et ma ei näeks su saladusi.

Laupäev möödub samamoodi igavledes. Kirjutan päevikut ja luuletusi, paar tykki sinnasamasse. Vahel lihtsalt tuleb inspiratsioon, kuigi enamik ajast seda pole. Õhtul on tunne, et olen millestki tähtsast ilma jäänud. Või et keegi on mind maha jätnud. Mul tulebki lihtsalt selline tuju vahel peale.

Tuleb meelde üks su äraoleku päev. Sa lähed lõuna paiku kuhugi ja tuled koju alles vastu järgmist hommikut. Ma kardan väga, et oled mõne tydruku juures. Olen ärkvel, kui sa tuled, ja kysin, kus sa käisid. Ja sa vastad, et laulmas. Mis laulmas, kysin mina ja sina vastad, et noh, Eestimaa Laulul. Ma ei taha sind ikka väga uskuda. Ja siis hakkad seletama, et see on MEIE võimalus ja et EESTI saab kord jälle vabaks ja et see on ainult päevade kysimus. Aga mina ei usu seda, see kõik oleks liiga hullumeelne ja nii ebatõenäoline. Võib-olla oleme juba homme Siberi poole teel? Mul on sellest kama, kõik teed viivad nagunii ainult surnuaeda. Pole vahet, kas sured siin või Siberis.

Pyhapäeval laman jälle diivanil, siin, oma toas, ja korraga kostub aknast valju tuututamist. Mõtlen kaua selle yle, kas seal on mingi ummik või midagi, ja siis sa hyiadki: „Pulmarong!“ ja tõttad akna juurde. Ma ei viitsi sulle järgneda. Kõigest on korraga suva. Sa tood oma joonistusploki ja pliiatsid ja ma tean, mis sellele järgneb. Sa tahad mind jälle joonistada. Aga sa valisid selleks just sellise hetke, kui mul on syda paha. Tahan lihtsalt rahulikult olla ja mitte joonistatud saada. Nii keeran end näoga diivani seljatoe poole ja teesklen jälle magamist, seni, kuni päriselt uinungi. Õhtul ärgates on tunne, et pean su juurest ära minema. Lihtsalt pean. Kuidas keegi saakski sellist inimest armastada kui mina? See peab olema teesk-

armastamist. Iga sinu suudlus, iga sinu hoolitsus mõjub mulle vastikult. Tulin ka mõttele hakata pidama päevikut, kuhu kirjutangi peamiselt sellest, kuidas ma sind armastan. Kasutangi seal sinu nime nii palju kui võimalik. Iga lause, iga mõte on sinunäoline ja -lõhnaline. Täna teadsin, et miskit toimub, nii jätsin selle kollase päeviku meelega laua peale, ja mina ise teesklen magamist. Sa lähed alati selle õnge.

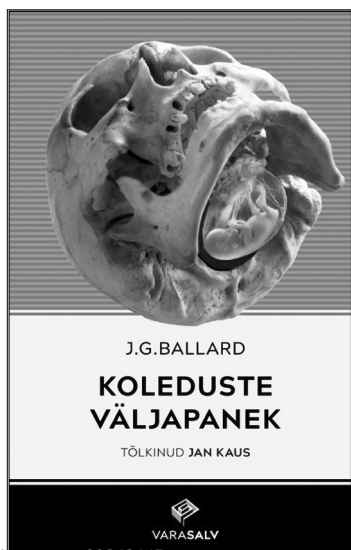
Siis tuled sina, sul on uhked riided seljas, nagu oleksid mõnele peole minemas. Kuulen sinu samme ja hingeõhku nii teravalt. Need riivavad mind ja mul tekib ebameeldiv ja vastik tunne. Sa märkadki mu päevikut ja võtad selle kätte, piilun sind pooleldi avatud silmadega, aga sa ei märkagi mind. Siis tuled mu juurde, raputad mind, ja ma näen, et sa nutad. Ning sa aina kordad: „Kõik saab korda.“ Tunnen, et su käed värisuvad. Sa hoiad ikka mu õlgadest kinni ja ma proovin lahti rabeleda. Sa kordad ikka veel „Kõik saab korda“ ja nii möödubki see psühhootiline õhtu. Ja ma annan alla ning irvitangi sulle näkku yhe laia naeratus, sest see tundub nii-nii tobe.

Hommikul teen oma plaani teoks. Sa veel magad, millegipärast magad sa nyd nii kaua, kuigi oled tavaliselt enne seitset yleva. Aga see siin ongi mu võimalus. Pakin kohvri. Võtan kaasa paar vajalikku asja ja mõned riided. Kohver tuleb kuidagi harjumatult kerge. Siis võtan millegipärast elutoast veel triikraua kaasa (kättemaksuks või nii) ja lähen esikusse ning panen jalanõud jalga ja astun välja.

Õues on tihe udu. Huvitav, et ma polnud seda aknast märganud. Ahjaa, mul olid ju kardinad ees. Vaatan nyd vaid maha. Kardan, et näen kedagi tuttavat ja ta kysib mult, kuhu ma selle suure kohvriga lähen. Mul on vastus juba valmis mõeldud. Ytlen, et lähen vanemaid vaatama. Mis on muidugi tõsi, aga ma ei hakka ytlema, et plaanengi nende juurde jääda. Vanemad esitavad kindlasti kysimusi, eriti ema, aga mind see ei koti. Mul on vaja lihtsalt kuskil elada ja sinna tagasi ma minna ei taha. Olen jõudnud juba Narva maanteele. Udu pole hajunud. Vaatan neid valgesse mähitatud tulesid. Kollaseid. Punaseid. Rohelisi. Kõik on valge. Valge. Valge. Majad on hirmuäratavad. Aknad on pimedad. Siis hakkann teed yletama. Maapind on libe. Paaegu kukun. Ma pole enam kindel, kas fooris oli ikka roheline tuli. Ma libastungi. Kohver veereb käest. Ja korraga syttib mu ees udu sees trammi suur ymmargune esituli ...

Ballardi kontseptuaalse inimgeomeetria ABC

Oliver Ämarik

J. G. Ballard
„Koleduste väljapanek“
Kirjastus Salv, 2021
Tõlkinud Jan Kaus

Miski on valesti. Sellel pildil asetsevat kujutist on keeruline tabada. Tunnen, et mul on käes binokkel ja üritan sellega vaadelda lähedalasuvat objekti, et näha üldpilti. See ebaõnnestub. Jääb vaid üle otsustada, kas (a) nihutada uuritav kujutis binoklist kaugemale, et läbi okulaari joonistuks silma vikerkestale üheselt tajutav terviklik kujutis; või (b) jätta kujutis oma kohale ning loobuda binoklist lootuses, et kujutis pole liiga kaugel, et sellest aru saada. „Koleduste väljapanekut“ lugedes tunnen, et mu fookus on suunatud Ballardi maalitud üksikutele objektidele; et ma kaon nendesse ära; et geomeetriamerelained löövad üle pea kokku ja ma ei suuda pinnal püsida. Sean hüpoteesi, et asi võib olla lugemise kiiruses. Katsetan tempovaheldustega. Aeglaselt lugedes on (mõtte)liigutused liialt loiud, et pinnal püsida, ning ma upun. Tõstan tempot. Kas äkki on see *flip-book* ning pean geomeetrilistest illusioonidest üle ujuma mõõduka kiirusega, et püsida pinnal ning tabada Ballardi kineograafilist animatsiooni? Hetkeks näikse toimivat, ent siiski mitte täielikult.

Õige võti avab ukse. Ühtäkki mõistan, et olin terve aja üritanud ballardlikku lukku avada vale võtmega. Kirjanik ei soovigi mulle kirjeldada seda, mis juhtub, vaid seda, kuidas see juhtub. Tema jaoks ei ole oluline edasi anda mitte tegevust, vaid suhestumist.

Reaalsusesulam. „Koleduste väljapanek“ on kõige visuaalsem kirjatükk, mis mulle tükil ajal kätte on sattunud. Ballard on teinud sõnaga seda, mille jaoks kasutas pintsli ning lõuendit Salvador Dalí. Kui peaksin üritama silme ette manada Ballardi vormi (ning mitte sisu), siis sobiks selleks kenasti näiteks Dalí maal „Mälu püsivus“. Inimene ning teda ümbritsev olustik sulavad ning kohati lausa vajuva laiali, kaotades algse vormi, eesmärgiga läbida mingit laadi metamorfoos. Ballard teeb oma laboratooriumis kliinilise operatsiooni, eraldades inimkehast taju- ja närvisüsteemi ning asendades selle välisilmas toimuvaga nii, et sisemisest saab välimine ja vastupidi. Nii kriiskavad „sireeni huilgel Trabertist mööda valgete

Iga kordus rüüstab

ustega patrullautod, neuronaalsed ikoonid seljaaju kiirteel“ (lk 71) ja „laskuvad helikopterid Talboti nähtamatule maandumisplatsile tema teadvuse äärealal“ (lk 24). Operatsioon on sellega lõpule viidud – mõtte liikumine läbi kesknärvisüsteemi mööda ühe neuroni aksoni ning teise neuroni dendriidi ühendust on inimkehast eemaldatud. Seda asendab helikopter, mille last on retseptorites tekkiv reaktsioon, mida transporditakse mööda kiirteid edasi logistikakeskusesse, kust omakorda toimub vajalik sünapside distributsioon.

Kontseptuaalne inimgeomeetria. Teoses kasutatavad kujundid ei ole tähenduslikud iseenesest – need saavad tähenduse läbi suhestumiste. Ballard ei huvitu mitte niivõrd sellest, kuidas suhestub üks inimene teise, vaid sellest, millises vahekorras on ta ümbritsevaga (tõsi, ka see näitab suhestumist teise inimesega). Selle tulipunkti keskmes kirjeldab autor matemaatikule iseloomulikult aegruumis leiduvate objektide ruumilist vahekorda ning vorme. Välisilmas leiduvat geomeetrilist tõde on võimalik importida sisemaailma nii, et „platsi perspektiivides, valli ja tunneli ühenduskohtades tundis Talbot lõpuks ära suhte, mida oli võimalik paljundada tema teadvuse maastikule. Väljaku laskuv kolmnurk kordus noore naise näo geomeetrias.“ (lk 29)

Ballardliku tõeotsingu kvintessents on tabada inimese ja maailma vahekorra mingi sümmeetria – midagi, mis aitaks elamise ebaloogilisusse luua korrapära. Ajendatuna korraulmast ning äratundmisihast kurnavad teksti ohtred kordused, seda nii situatsioonides kui kujundites. Näiteks tundub ühele tegelastest, et „suuresti juhuslik aatomite konfiguratsioon universumis ükskõik millisel ajamomendil; miski mis kunagi enam ei kordu, on oma unikaalse eneseidentsuse tõttu täiesti absurdne“ (lk 49). Seepeale seisatas tegelane päikesevalguses, „kergitades ja langetades käsi ja jalgu, ning kordas seda privaatset gümnaastilist vaatepilti üha uuesti (kõigi eelduste kohaselt oli tegu katsega kurnata dubleerimise

momendi originaalsust.

abil ajast ja sündmustest välja kogu tähendust?)“ (lk 50). Ka korduseid kasutab Ballard selleks, et tegelastele tundmatut maailma äratuntavamaks muuta, nentides samal ajal, et iga kordus rüüstab momendi originaalsust.

Korra loomist takistavad seevastu absurdsuse meistriklassi küündivad barjäärid, mis päädivad umbteedega, kust pole võimalik edasi saada. Kuidas näiteks mõista tegelase, kelle „ema oli 65-aastane Broadmooris elav terminaalses faasis psühhopaat, tema isa ikka veel sündimata laps Dallase sünnituskliinikus“ (lk 133) tausta ning sugupuud? Tupik. Muuhulgas käib Ballard terve teose vältel ajagara ringi küllaltki fantaasiaküllaselt, voolides seda nagu plastiliini. Mõnel puhul kasutab ta ajaliste koordinaatide hajutamiseks suisa kustukummi ning seda üpris vägivaldselt. Nii leiab teosest näiteks mitmeid aastaarve (nt lk 135), mille viimane number on asendatud kolme punktiga, markeerimaks unustamist ning ükskõiksust, et mitte seda järele uurida. Samasugust ignorantsust heidab ta hiljem pilkavalt ette ka massimeediale.

Ajalised iseärasused. Kuigi „Koleduste väljapanek“ nägi esimest korda ilmavalgust 1970. aastal ega püüa tulevikumaailma sellises terviklikkuses hoomata nagu Orwell või Bradbury, leiab teosest huvitaval kombel mitmeidki hiromantlikke diagnoose – selliseid, mis on muutunud tõeliselt aktuaalseks alles möödunud kümnendi lõppakordide kontekstis. Noist kõige põletavamalt uurib Ballard meedia mõju inimpsüühikale. Raamatu peategelased veedavad arvestatava koguse ajast reklaamplakate džunglis, millest väljapääsemiseks tuleb matšeetega teed rajada: „Saigoni tänavahukkamist kujutava kompositsiooni vastas seisis reklaamfoto paneelidest kokku seatud labürint“ (lk 48). Klantspiltidele jäädvustatud sireenide käest võib tegelasi päästa üksnes Ariadne lõng.

Ballard näeb terve teose vältel vaeva kõiksuguste kompositsioonide koostamisega, millega soovib taas kord anda ninanipsu massimeedia salakavalusele. Reklaamfotode või -filmide montaažilaul saavad kokku

Madame Ky, Jeanne Moreau ja Jacqueline Kennedy nägu, mille „stroboskoopilise efekti kasutamine [...] kulmineerus psühhomotoorsete häiretega“ (lk 143). Võibolla just massimeedias levivate väärastunud inimkollaažide tõttu on peategelane (koos oma kõikide alateadvuses elavate kulleritega, kes end aina sagedamini ilmutavad) olukorras, kus ta peab mahajäetud barakis endale mingisuguse eksistentsi kokku keevitama. Kuigi esmapilgul jääb mulje, et teoses esinevad tegelased on näotud ning iseloomutud, on see üksnes illusioon – nende näod on kombineeritud mitmetest reklaamplakattitelt nähtud lõustadest ja iseloomud filmides kohatud karakteritest, kusjuures need näod ja iseloomud on üksteise peale asetatud lohakalt. Seetõttu on võimatu aru saada, kust algab suu ning kus lõpeb kõrv. Kust algab Jacqueline Kennedy ning kus lõpeb Elizabeth Taylor. Üks Ballardi frankensteinidest loob endale barakis vedelevate psühholoogiliste testide komplekti abil eksistentsi. Pärast iseloomugeneesi läheb tegelane pahaaimamatult toidumooni koguma. Barakki naaseb ta kokakoolapudeliga. Kuigi tegelane oleks barakki võinud naasta ka veepudeliga, ei võimaldanud tema massimeedia labürinti lukustatud tarbimisharjumused seda teha.

Iroonilisel toonil käib kirjanik ringi ka massimeedia vastutustunde problemaatikaga. Kirjanik ühendab vägivalda- ning sõjakoledused meediaprisma kaudu maksimaalseks seksuaalseks erutuseks. Massimeedia ei tegele ballardlikus universumis tõe vahendamisega, vaid vastutustundetult ning kõrgilt „õige“ maailmapildi eksportimisega paganlikesse perifeeriatesse. *C'est moi la vérité*.¹ Massimeedia naeruvääristamise kulminatsiooni kannab selles üha valjenevas šaržis ette doktor Nathan, sõnades: „[F]akt, et juhtum leidis aset, ei tõesta mingil juhul juhtunu tegelikku toimumist“ (lk 50).

Finišilipp. Ballard kasutab „Koleduste väljapanekus“ mitmeid võtteid, mis muudavad teose lugemise keeruliseks. Tegelaste nimed vahetuvad ilma ühegi selgitava põhjenduseta suvalistel ajahetkedel, nad saavad surma ning tulevad hiljem uuesti elavana tagasi (kuid võibolla

¹ Tõde, see olen mina (pr).

teise nimega). Olukorrad korduvad, ent Ballard kirjeldab neid üha uuesti. Olgugi et erinevate rakursside alt, on nende kogemine ikka ja jälle äärmiselt väsitav. Peale kõige muu ilmestavad teksti perversioonide ja transgressioonide hordid, mis teevad lugemise tõeliselt emotsionaalseks. Ometi olen ka kokkuvõtte kirjutamise ajal endiselt seisukohal, et see on üks omanäolisemaid kirjatükke, mis minu raamaturiiulil koha on leidnud. Kas mul on hea meel, et seda lugesin? Jah, aga pean nüüd ennast sellest korralikult välja puhkama.

Lühidalt:

OLIVER ÄMARIK (28)

Oled õppinud õigusteadust ning töötad praegugi õigusnõustajana, aga sul on ka raamatublogi In Libris Libertas, mille eesmärk on populariseerida kirjandust ja lugemisharjumusi. Milline oli sinu tee kirjanduse mõtestamise juurde? Kas ja kuidas sinu igapäevatöö ja kirjanduslikud huvid üksteist mõjutavad?

Minu huvi kirjanduse mõtestamise vastu sai alguse peaasjalikult tänu heale sõbrale, kellega me loetu üle lihtsalt jutustasime ning ühel hetkel jõudsime selgusele, et mõtted loetust võiks talletada ka püsivamasse vormi kui inimese mälu.

Praktiseeriva juristi roll ei erine kirjanduse mõtestaja omast nii palju, kui esmapilgul tunduda võib. Mõlemad huvituvad eelkõige kirjasõnast, tegelevad kirja pandud tekstide tõlgendamisega. Mõlema jaoks on oluline tabada uuritava teksti tegelik sisu. Kuna mu peamine huvi on ilukirjandus, siis praegu annab see mulle vaheldust tööst tihti väga tehniliste ning kantseliitlike tekstidega (tõsi, mille mõjud esinevad sageli ka mu enda kirjutistes).

Kuidas näeb sul välja teosega tutvumise ja selle arvustamise protsess?

Kui ma tegelen autoriga, kellega mul varasem kokkupuude puudub, siis lugemise vältel sõbrunen temaga ka. Ikka nii, et töötan läbi temast kirjutet pikemad lood. Kuigi see ei pruugi alati peegeldada täielikku tõde, siis mulle meeldib teada kasvõi ligikaudu, kust autor tuleb ja milline on tema elukäik – võngete kalibreerimine.

Teiseks otsustan kohe alguses ära, kas joonin raamatus olulised kohad alla või kirjutan need märkmikusse. Viimasel ajal pigem teist. Puhtalt aja kokkuhoiu mõttes pean seda märkmikku elektrooniliselt ning mul on teoste kohta failid, kus on väljavõtted intervjuudest autoriga, tsitaadid teosest ning skemaatilised tunde- ja mõttearendused seoses tekstiga. Viimastest kasvab tihti välja ka kogu arvustuse enda luustik.

Üks raamatusoovitus peagi algavaks pooleaastaseks kaamoseks?

Pooleaastane periood nõuab triloogiat. Selleks on hiina ulmekirjaniku Cixin Liu kolmikteos „Mälestus Maa minevikust“, mis ilmus hiljuti eestikeelses tõlkes, aga millega ma veel tutvunud ei ole, ehkki selle ingliskeelseid – eriti Ken Liu – tõlkeid julgen

Nekramatnajat ei ole olemas

natalja nekramatnaja
sinine pojeng

Joosep Vesselov

Natalja Nekramatnaja
„Sinine pojeng“
Tuum, 2021

meiegi oleme mõistetud / salajasse

Salapärase Natalja Nekramatnaja ilmus luulelugejate huvisfääri möödunud aastal perioodikas avaldatud tekstidega. Ning juba tänavu ilmus tema samavõrd salapärase debüütikogu „Sinine pojeng“, mille tutvustuski esitab needsamad küsimused, mis on ilmselt olnud nii mõnegi lugeja huulil: „Kes on Natalja Nekramatnaja? Kus ta elab? Kui palju on tal seost vene kultuuriga?“

Muu info puudumisel on ilmselt parim viis Nekramatnajaga tutvumiseks lugeda tema luulekogu. Paraku jääb autori biograafia ka siis saladuseks, kuid omal moel saab „Sinise pojengi“ kaudu Nekramatnajaga tutvavaks küll. Müsteeriumile lisab hoogu luulekogu maitsekalt minimalistlik kujundus, mis oma monokromaatilisuses meenutab muuseas Kalju Kruusa raamatute kaasi.

Vormi poolest on „Sinine pojeng“ enamjaolt vabavärsiline ja stiilselt kirjavahemärgi- ning suurtähehõre. Selle tõttu paistavad eriliselt silma erinevad kõrvalepõiked, näiteks tekstis „KUIDAS ÖELDA POJALE ET MÖTLESIN TA VÄLJA“ (lk 50) pööratakse lugeja tähelepanu „komale keset karjeid“. Ühtlase vabavärsi vahel säravad ka naisriimiline „kerberose huuled tihkelt vastu rinda“ (lk 75), peadpööritavalt tihe poemike „kui eluks hakkas minema seisin keset põgenikevoogu“ (lk 77) ning käputäis proosaluuletusi. Taoline vormiline varieeruvus reedab küll debüütikogu katsetuslikkust (mitte segi ajada amatöörlikkusega!), ent selle toel paistab eriliselt hästi silma autori peen stiilitunnetus ja armastus luulekunsti vastu.

Erilist tunnustust väärib Nekramatnaja keelekasutus, mis püsib oma vahelduvas tiheduses-hõreduses ja argisuses-krüptilisuses ühtlaselt tõhusa ja tabavana. Elliptilisusele ja katkendlikkusele vaatamata on tekst meisterlikult voolav ning meelde jäävate ja leidlike ridadega ei ole „Sinises pojengis“ sugugi koonerdatud – „lapsi kiidetakse / nende olemasolemise eest / tõepoolest nad on olemas“ (lk 56).

sinine pojeng keset lauda närtsinud

Aga „Sinine pojeng“ ei ole siiski just eriti mõnus lugemine. Luulekogu toon on läbivalt ja sügavalt traagiline: Nekramatnaja luulemina on tohutu trauma üle elanud naine ning see kajastub paratamatult ka tekstides. Raske elukäigu mõjul on jutustaja ellusuhtumine kibe ja ükskõikne. Nõnda on „Sinist pojengi“ lugeda raske, aga ühtlasi on morbiidse huvi ja siira kaastunde mõjul raske raamatut ka käest panna.

Pühendus „pojale / kelle ma tapsin“ peegeldab abordijärgset süütunnet ning too kadunud (või olemata jäänud) poeg kummitab jutustajat terve luulekogu vältel. Juba avatekstis tutvustab Nekramatnaja: „umbisikuline laps joonistab õhku / perekonna / kõikvõimalikud olekud“ (lk 13). Omapärane on ka sõnavalik „umbisikuline“. See on grammatiline mõiste, mille puhul väljendatakse olukorda,

1 Vt ka lühiintervjuud Nekramatnaja (Värske Rõhk, nr 66, august 2020, lk 7).

Nekramatnaja teab,

kus tegevussubjekt jääb ebaselgeks. Kadunud lapse kättesaamatus ja tundmatus leiavad siin umbisikulisuse kujul kehatu kehtsuse, mille kaudu on laps jutustajale küll tajutav, aga siiski eemal, nähtamatu ja võõras. Korrad, mil viirastuslik laps end jutustajale ilmutab, näivad seda mõtet toetavat: „umbisikuline laps / hüüab midagi / viipekeeles / [---] ma ei saa temast aru / ta hüüaks / justkui appi“ (lk 56) – suhtlus jääb ebaselgeks ja abstraktseks.

Luulekogu esimene osa keskendubki suuresti Nekramatnaja keerulisele loole, nii isiklikule kui ka poliitilisele. Valusate lapsepõlvemälestuste kõrval on jutustaja esivanemate kannatused – „kuidas küll me üle elame / veel nelikümmend aastat nõukogude okupatsiooni“ (lk 18) – ja nende pärandatud vaimuhaigus¹ (lk 16). Nekramatnaja trauma näib nõnda ületavat põlvkondadevahelisi piire, mis teeb tema vaimse pagasi eriti raskeks. Mineviku julmadest varjudest põgeneda ei aita ka kaunitesse kunstidesse sukeldumine – õndsalt ja süvenenult Klassikaraadiot kuulates tungivad teadvusse järsku „kosmilised piiksud //

päevauudised / aktsiisi / tõstetakse / viirused / plahvatused" (lk 65). Nõnda pealetükkivas ja julmas maailmas ei jäägi muud üle kui põgeneda omailma.

Lisaks umbisikulisele pojale mõtleb jutustaja luulekogu teises osas endale välja armastatu „võib-olla igavusest võib-olla niisama / ei jäänud lihtsalt midagi muud üle“ (lk 42). Tekstid, milles Nekramatnaja oma nime tamata armastatu poole pöördub, on ehk luulekogu helgeima tooniga, jutustaja hääles on tunda isegi lootust. Siiski säilib neiski sügavalt nukker alatoon: „kas üldse on veel olemas midagi / mis ei ole sina“ (lk 44).

võib-olla oleme kõik siin väljamõeldud

Proosaluuletuses „kell 8.15“ kirjeldab Nekramatnaja terroriakti ja plahvatust koolimajas, misjärel kinnitab ta peaaegu kohe, et „PLAHVATUS oli muidugi kujund

et ta on ise luulemina.

ma kordan plahvatust tegelikult ei olnud“ (lk 57). Võib tunduda, et plahvatuse tunnistatud fiktiivsus võiks mõjuda antiklimaatiliselt, kuid tegelikult ilmnebki siin Nekramatnajat tõukav konflikt. Tekib põnev küsimus teksti fiktiivsuse kohta. Kui tutvustuski kinnitab: „Uemate kirjandusteooriate valguses pole need [biograafilised] küsimused kuigi olulised, tähtis on kirjutatud tekst ise“, milleks siis rõhutab luulemina nõnda järeleandmatult, et plahvatust tegelikult ei toimunud? Kas ei oleks mõistlik suhtuda tervesse luulekogusse kui üheväärselt ja eranditult ilukirjanduslikku teksti? Aga ongi!

Tekst jätkub kogu muu kirjeldatu olematuse paljastamisega: „ei olnud ka surnukehasid ei olnud lapsi ei olnud hirmu .. sinagi võisid olla puhas fiktsioon“ (lk 57). Nõnda saab luuletekstist justkui teksti fiktiivsuse paaniline ülestunnistus. Erilist tähelepanu vääriavad tekstis sõnad „kujund“ ja „fiktsioon“, mis on puhtalt kirjandusteoreetilised mõisted ning justkui viitaksid jutustaja

teadlikkusele oma rollist. Ühesõnaga – Nekramatnaja teab, et ta on ise luulemina ning ühtlasi omaenda luulemina autor. Või vähemalt aimab seda.

Selle leiu toel asetuvad ka ülal uuritud tekstid teise valgusse. Kui psühhoanalüütiliselt võib „väljamõeldud“ armastatud ja „umbisikulist“ last tõlgendada Nekramatnaja traumajärgsete toimetulekumehhanismidena, siis ilmneb nüüd charliekaufmanlik metakonflikt – luulekogu teises osas heitlebki Nekramatnaja omaenda ja oma maailma tekstilisusega. Oma täiusliku armastatugi mõtleb ta välja, kasutades „kõiki tuntud armastuslugusid kõige / hinnalisemaid materjale peenemaid kujundeid“ (lk 42), kuid armastusele tuleb piir ette justnimelt seetõttu, et Nekramatnaja on armastatu fiktiivsusest teadlik.

Nende küsimustega tegeledes saab luuletusest „kell 8.15“ seega mõnes mõttes „Sinise pojengi“ võtmetekst, mis pöörab lugeja tähelepanu teksti sisult tekstile endale ning välistab igasuguse autobiograafilisuse võimalikkuse. Kuigi sarnaseid viiteid leidub ka teistes tekstides, toimub siin kindel nihe, mis mõjutab nii lugeja kui ka jutustaja positsiooni ning teeb heast (kuigi pisut raskevõitu) luulekogust vapustava tervikteose.

lugu ise pole oluline / ma ei hakka seda ära rääkima

Pean tunnistama, et süngeid raamatuid ei ole tore lugeda, aga mingil põhjusel nad siiski järjest minu ostukotti või postkasti satuvad ning mingil põhjusel saavad nad ka rutemini loetud. Masenduses ja kibeduses on midagi väga magusat ja sõltuvusttekitavat. Ka „Sinine pojeng“ on üks selline üdini sünge ja raske luulekogu, mida lugeda ei ole sugugi meeldiv, ent tal on teatav külgetõmbejõud, mis ei lase rahulikult olla ka siis, kui raamat juba ammu loetud on. Kuigi jutustaja saatus on täiesti uskumatult traagiline, on tema kibedas anhedoonias ja lootusetuses midagi väga siirast ja äratuntavat. Kuid eriti põnev on viis, kuidas Nekramatnaja oma luulekogu paratamatu ilukirjanduslikkusega tegelevat näib ning uuskriitilise tasandi otse teksti sisse toob.

Natalja Nekramatnaja isikut katavad veel tumedad ja tihedad saladuse varjud, aga „Sinise pojengi“ kujul on autor igal juhul hakkama saanud vägagi küpse, tervikliku ja põneva debüütkoguga. Huvitav oleks teada, kas Nekramatnaja saab enda luulet armastada, olles teadlik, et ta selle välja mõtles?

Mõõdukalt veider armastus

License no. 00242445 - e

Morten Made

„Armastus pärast
ja teisi lugusid“

Puänt, 2021

Selle aasta mais ilmus raamatusarjale „Eesti novell“ otsekui vennaks-õeks raamatupoe Puänt kirjastuselt novellikogu „Armastus pärast ja teisi lugusid“. Puändi eestvedajaid Elisa-Johanna Liivi ja Triinu Kööbat innustas Loomingu Raamatukogu kuldsarjas ilmunud Milan Kundera „Veidrad armastuslood“ korraldama konkursi „Minu veider armastuslugu“, mille tugevaimad tööd koondati kaante vahele. Tekste on kogus 13, mõned autorid on staažikamad, teised jälle debütandid või on avaldanud mõne kirjandusajakirja veergudel üksikuid tekste.

1.

Alustuseks laenan tsitaadi Kundera „Veidratest armastuslugudest“: „Tõelise armastuse lõpus on surm, ja ainult see armastus, mis lõpeb surmaga, on armastus.“¹ Ka novellikogu autorid järgivad laias laastus seda teesi – surm on kohal lausa kaheksas novellis kolmeteistkümnest. Surma ja armastuse seotus on üsna kulunud võte ning nõuab hästi toimimiseks originaalsemat käsitlust kui Kundera pateetiline tsitaat, ning Art Lukase novell „Kiri kallimale“ saab sellega kahtlemata hakkama. Minategelase kallim hukkub traagilises autoõnnetuses ning mees otsustab surnud partnerile kirja kirjutada. Leidlike kujunditega võrtsitatud kirjeldused jõhkra õnnetusest vahetuvad mälestustega erootilisest fotosessioonist. „Kiri kallimale“ on kummastav ja igapidi konkursi kriteeriumitele vastav armastuslugu, oodati lugusid, „mis on päriselt juhtunud, mis oleksid võinud juhtuda, olgu siis unes või ilmsi“, nagu on märgitud raamatu tagakaanel. Seesugused laiaplaanilised suunised andsid autoritele üpris vabad käed, kuid Lukase novell tabab tõeliselt märki. Kirjavormis tekst kondab kusagil une ja reaalsuse piirimail, kus reaalne lein ja surm kohtuvad kummastavalt sürreaalse lõpplahendusega. See lugu täidab ka novelližanri tingimused: tihe tekst, mitu üllatavat pööret, piiratud tegelaste arv.

Sama tugevasti kompab surma-armastuse klišeelike piire Janne Liase novell „Peaaegu armastuslugu“, kus elus pettunud kunstnikule, kelle töid näitustele ei

1 Milan Kundera. „Veidrad armastuslood“ – Loomingu Raamatukogu kuldsari, nr 4, 2020, lk 89.

puudub kogus täielikult.

kes kirjeldab ühe kolmekümnendates naise armumist oma sõbranna surnud isa teisikusse. Empiirilise autori ja minategelase soo samasusele astub lisaks mainitud Kausile vastu Aliis Aalmann, kes kirjeldab novellis „Kuu peale“ lihtsa külamehe koomilist käitumist, kui ihaldatu ta kuu peale saadab. Kahte vaatepunkti vahetuse kaudu loodud tegelast on aga keeruline kõrvutada, sest Kausi novelli keelekasutus on väga meisterlik ja loos peitub sügavust, Aalmanni tekst on sellega võrreldes lihtne pilalugu. Seega tuleks hoopis mõlema autori puhul kiita mugavustsoonist väljaastumist ning sellega kogu domineerivasse naisautorite loodud naisvaatepunkti vahelduse toomist.

Ka kujutatud suhete tüübid on olulised, nimelt kesken-duvad pea kõik novellid heterosuhetele. Ehkki kahes tekstis kirjutatakse kahe naise vastastikusest intiimsusest, puudub meestevaheline armastus kogus täielikult. See pole oluline mitte ainult seepärast, et novellikogu ühiskondlikku relevantst tõsta (või talle seda üldse omistada), vaid pigem looksid seksuaalsuse variatsioonid narratiivseid üllatusi, muutes sellega raamatu haaramaks. Novellikogu, mille ühisnimetajaks on veidrus, võiks lugemiskogemuselt sarnaneda Ameerika mägede, kust lisaks klassikalisele mehe ja naise armastusele leiaks ka midagi hoopis teisest, vahetevahel ehmatavast äärmusest. Näiteks Kõomäe „Perifeeria kangelaste“ novellis „Instinkt“⁵ kiindub minategelane oma soolestikus elutsevasse paelussi, mis on ju narratiivi poolest ideaalne „veider“ armastuslugu. Justnimelt narratiivsest eriilmelisusest jääb selle kogu autoritel puudu. Miks see nii on, ei saa kindlalt öelda. Võib-olla on asi autorite elukogemuses – ehk puuduvad oodatud ekstreemsused, mille põhjal tekste luua? Samas ei saa öelda, et variatsioonid täielikult puuduksid. Katrin Tegova novell „Armastus pärast“ (mis on nii mitmetahuline, et nõuaks eraldi arvustust) räägib nii karile jooksnud abielust, isa surmast kui sellele eelnenud mentaalsest madalseisust.

5 Armin Kõomägi. „Perifeeria kangelased“ – Loomingu Raamatukogu, nr 27–28, 2020, lk 30.

Isa ja tütre armastus lisab raamatu narratiivsele tasandile melanhoolset värskust: „Armastus tuleb pärast. Kõik muu, millest sa arvad, et see on armastus, on madal karge sügisene päike määrdunud majaseintel.“ (lk 101)

3.

Novellikogu arvustades on paratamatu, et kõikidest tekstidest ei jõuagi kirjutada. Siiski tahan tähelepanu pöörata kõige kunderalikumaks novelliks tituleeritud Paul Vasingu „Halastusseksile“, milles domineerivad⁶ steriilsed kirjeldused ja muidu selles kogus mitte nii tugevalt esindatud transgressiivsus. Lugeja kohtub Tartu tudengi Oliveriga, kes oma head välimust ja kultuuriteadlikkust seksuaalsuhete loomiseks ära kasutab. Vasingu infotihedad pikad laused maalivad Oliverist kirka pildi, mis peaksid igal endisel või praegusel Tartu tudengil Oliverist mingisugusegi kujutluspildi looma: „Ainus, mis naise tema juurest eemale peletas, oli oma konkurentsipositsiooni tajumisest tingitud lootusetusetunne, mis võis haarata iga tütarlast, kui ta nägi Oliveri Pirogovi platsil end kitarri saatel poolsuletud silmadega õõtsutamas“ (lk 55). Noormehe idüllilise purjutamist ja üheöösuhteid täis tudengielu keerab pea peale „inetu“ Mareti ilmumine, kellega Oliveril suhe tekib. Ehkki novelli narratiiv ei paista olevat midagi erilist, muudab autori analüütilisus lugemiskogemuse ääretult nauditavaks. Oliveri mandumist kirjeldav lause „Kiirelt oli ta „maitsnud elu tülgestuvuseni“ ja võitlus spliini ja tähendusetusega andis üha harvemini lahinguvõite, sõja enese perspektiiv oli tume“ (lk 58) annab aimu keelt väga oskuslikult kasutavast autorist.

Vasingu trump on aga seksuaalsuse tehniline kujutamine: „Pealegi – mõistuslikult ta tunnistas arusaama, et naise ja mehe seksuaalne suhe pole päris sümmeetriline, et naine annab rohkem, et mees peaks *a priori* tänulik olema, et munaraku ja seemneraku evolutsiooniline hinnaerinevus peegeldub vähemalt mingil määral soolises psühholoogias“ (lk 66). Oliver suhtub seksi kenderlikult kalgilt ja nii on seksuaalvahekorra kirjeldused novelli kõige süngemad kohad, sest neis on näha

6 Vt <https://kultuur.err.ee/1215958/selgusid-novellikonkurssi-minu-veider-armastuslugu-parimad>.

noormehe osavõtmatust ja iha puudumist, teda pole kohal, kõik toimub sisseharjutatult ja motoorselt. Just see on transgressiivsuse musternäide, sest vastandid (kiretus-iha) tekitavad lugejas mõjusaid vastakaid tundeid. Vasingu transgressiivsus sobib hästi Georges Bataille'i mõttega, et transgressioon „ühendab iha alati õudusega ja intensiivse naudinguga ängistusega“.⁷ Lubades lugeja vahekorra ajal peategelase pähe, kus terve akti vältel käib tohutu mõttelend, omandab metafooritult ja elulähedast kirja pandud tekst dokumentaalse ilme, hägustades nõnda reaalse ja kirjandusliku maailma piire. Kliiniliselt analüütiliste seksuaalvahekorra või alkoholismi kirjelduste kaudu mõtestab Vasing keha ja vaimu mandumist. Nii võib „Halastusseksi“ pidada selle kogumiku kõige tugevamaks tekstiks. Muide, Vasingu detailirohkeid transgressiivseid kirjeldusi võib leida ka 2016. aastal Värskes Rõhus ilmunud novellist „Puuri rottides“⁸. Loeksin ka tulevikus meeleldi mõnd sarnase võttestikuga romaani.

*

Viskan lõppu mõtte, et Puändi kirjastus võiks „Eesti novellile“ vennaks-õeks olemise päriselt plaani võtta ja regulaarselt novellikonkursse korraldada, aga igal aastal eri teemaga. Nii selles kui ka tulevastes kogumikes tuleks kasuks suurem narratiivne ja žanriline varieeruvus. „Armastus pärast ja teisi lugusid“ jäi tervikuna igavaks – seda viga saaks tulevikus vältida.

7 Georges Bataille. „Erotism: Death and Sensuality“ – San Francisco: City Lights Books, 1986, lk 39.

8 Paul Vasing. „Puuri rottides“ – Värske Rõhk, nr 46, 2016, lk 76–87.

**Teiskeelsete
luuletajate
retseptsioon
Jaan Kaplinski ja
Igor
Kotjuhi näitel**

Saara Lotta Linno

„[I]ga Eestis sündinud inimene sai hulgikeelsuse kogemuse ammu enne globaliseerumispohhi algust.“¹ Nii kirjeldab Ljubov Kisseljova oma monograafia „Eesti-vene kultuuriruum“ sissejuhatuses Eesti ajaloolist keelilis-kultuurilist olukorda. Kirjandust on siinmail alati loodud korraga erinevates keeltes, ehkki puhuti on ükskeelset loomingut rahvusliku vastupanumehhanismina rohkem väärtustatud. Igor Kotjuh on märkinud, et Eesti kirjandusteadus on pikalt näinud eesti kirjandust eestikeelsena,² kuigi praegu avaldatakse palju ka teistes keeltes kirjutatud – ning mõnel juhul on just eesti keel teine keel, mitte esimene. Praeguses Eestis nõuavad tasakaalustamist globaliseerunud maailma mitmekeelne õhustik ning eestikeelse ja siinsete vähemusrahvuste erikeelse kultuuri samaaegne edenemine ja säilimine. Nende keerukate suundumuste taustal tasub vaadelda, kuidas mõtestatakse kirjandusvälja järjest raskemini eiratavat mitmekeelsust. Essees tuleb juttu kahe luulekogu retseptsioonist ja sellest, millised hoiakud ja hinnangud kerkivad esile Eesti kriitikas, kui see seisab silmitsi tekstidega, mis pole kirjutatud luuletaja emakeeles.

Teoreetilised kangasteljed

Valisin välja just need teiskeelsed teosed, mis on enim kriitilist tähelepanu pälvinud: Igor Kotjuhi „Teises keeles“ (2007) ja Jan Kaplinski „Белые бабочки ночи“ (2014, ilmus eesti keeles kogumikus „Valged ööliblikad. Wegeneri naeratus“, 2018). Analüüsin ennekõike teoste järelsõnu ning ajakirjanduses ilmunud arvustusi, sest need hõlmavad ühtaegu vahetut ja samas läbimõeldud vastukaja, kus toore esmamulje põhjal arendatakse välja pikemad arutlused.

Otsin vastuseid kahele uurimisküsimusele. Kuidas mõtestatakse luulekogu teiskeelsust? Kuidas teiskeelset luulekogu kontekstualiseeritakse?

Näib, et nendele küsimustele on mõttekas vastata mõnevõrra konkreetsemas raamistikus. Kriitikatekstide kangajuppidest mitmekeelsusmuustrilise kaltsuvaiba kudumiseks on esmalt vaja kangastelgi. Olles kangajupid üle vaadanud, ehitasin asjakohase teljestiku: teiskeelsust mõtestatakse

1 Ljubov Kisseljova. „Eesti-vene kultuuriruum“ – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017, lk 8.

2 Vt Igor Kotjuh. „Eesti venekeelse kirjanduse nuldinate põlvkond: vastuvõtt ja tõrked omaks tunnistamisel“ – Methis, nr 11, 2013, lk 71.

Retseptsioonis leidub

enamjaolt empiirilise autori, teksti või vastuvõtja tasandil ning sealjuures võib arvustuse modaalsus olla poliitiline, kultuuriline või individualistlik. Teiskeelsete luulekogude kontekstualiseerimine toimib kahel teljel, millest üks on kirjanduslik kontekst (rahvuskirjandus või maailmakirjandus), teine aga kaugus arvustaja enese lähtekultuurist (arvustuse hoiak on omaksvõttev või distantseeritud). Selline teoreetiline raamistik on suhteliselt visandlik ning välja kootud uurimismaterjali põhjal, mistõttu selgitan lühidalt ka essees kasutatavaid mõisteid.

Teiskeelne luulekogu – kogu, mille autor avaldab oma teises keeles (mitte emakeel(t)es).

Poliitiline modaalsus – kriitikateksti rõhuasetus on luuletaja/luulekogu ühiskondlik-poliitilisel rollil (nt tõlgendatakse tekste empiirilise autori rahvusest lähtudes).

Kultuuriline modaalsus – kriitikateksti rõhuasetus on luuletaja/luulekogu suhetel laiemal kunsti ja kultuuriga (nt otsitakse kirjanduslikke võrdkujusid).

Individualistlik modaalsus – rõhuasetus on luulekogu/luuletaja eripäradel, eraldiseisvusel poliitikast ja/või muust kirjandusest.

Omaksvõttev hoiak – vastuvõtja tunnustab teiskeelset luuletajat selle keele rahvuskirjanduse osana.

Distantseeritud hoiak – teiskeelset luuletajat ei võeta vastu ega tõugata ära, nt paigutatakse rahvuskirjanduse äärealadele või maailmakirjanduse hulka.

Muuhulgas pööran eritähelepanu sellele, kas retseptsioonis räägitakse Eesti kirjandusest või eesti kirjandusest. Esimesega peetakse silmas Eesti riigis ilmunud/loodud või Eesti maiskondliku mõistega seotud kirjandust, teisel juhul käib jutt rahvusest ja keelest.

Igor Kotjuh teises keeles

Igor Kotjuhi esimeses eestikeelses luulekogus „Teises keeles“ ilmus selline luuletus: „Inimene võib vallata / teist keelt // elus või luules, // kas sünnist saadik / või selle järel. // Ikkagi on see keel / talle alatiseks teine.“³

3 Igor Kotjuh.
„Teises keeles.
Essee, luuletused
ja esseemid 2000–
2007“ – Tallinn:
Tuum, lk 33.

märgatavaid ühisjooni.

Üks „Teise keele“ arvustus kannab pealkirja „Teine keel ja teised mõtted“, teine ütleb – „Teises keeles, aga mitte teises meeles“. Nagu Kotjuhi looming lipsab mitmesse eri keelde-keelsusesse, jaotub ka retseptsioon mitmesse meelde-meelsusesse. Mõni rõhutab, et teos on eesti keeles kirjutatud, teine, et eesti keelde tõlgitud. Ehkki luulekogu koondab tõesti juba varem vene keeles ilmunud tekstide tõlkeid, on teoses viidatud autori enese otsusele avaldada see just eesti keeles ning astuda üle keelepiiri. Näiteks sisukorras eristatakse Kotjuhi tõlgitud tekstid, mis moodustavad mahust üle kahe kolmandiku, Aare Pilve tõlgitud tekstidest, mis on ära märgitud tärniga.

Retseptsioonis leidub siiski märgatavaid ühisjooni. Kotjuhi luulekogu teiskeelsust mõtestatakse peamiselt autori ja teksti tasandil. Need tasandid on retseptsioonis läbi põimunud, kuna luuletusi tõlgendatakse autori otse-sõnaliste enesemääratlustena. Nii nagu alustas Kotjuh oma luulekogu reflektiivse esseega „Ühe eesti venelase lugu“, alustavad ka viis kriitikut kuuest arvustust autori keelelise ja kultuurilise identiteedi määratlemisega. See jutustatakse suurel määral luulekogu avaesseele ümber (Eesti venelane; vene keel on emakeel, kasvanud üles vene-eesti-võrukeelses keskkonnas jne).

Identiteeti käsitletakse poliitiliselt: Kotjuhis nähakse justkui päästvat õlekõrt, head eeskujut, kes vastandus eestivenelaste (tolleaegsele) halvale kuvandile. 2007. aastal, kui luulekogu ilmus, plahvatas juba ammu vindunud eesti-vene-eestivene pinged kajastuvad tugevasti ka kriitikas. Ent kui Andra Teede, Rasmus Miller ja Ivar Sild seovad oma teksti pronksiööga, siis teised väljenduvad kaudsemalt: näiteks Peeter Helme vastandab Kotjuhit „tavalisele Eesti vene noorele“⁴. Selle poliitilise eelhäälestuse järel muutub arvustuste modaalsus individualistlikumaks ja ka kultuurilisemaks, rõhutades luulekogu inimlikkust või mõttemängulisust. See näib olevat vastutulek luuletaja vastumeelsusele olla „lepitusettur“, nagu kirjutab Jürgen Rooste,⁵ ent rahvuspoliitikast pole siiski pääsu: Rooste kehtestab oma arvustuses läbivalt Kotjuhi

4 Peeter Helme.
„Teine keel ja teised mõtted“ – Sirp, 30.11.2007.

5 Jürgen Rooste.
„Missioonitundega poeet eesti luule serval“ – Looming, nr 12, 2007, lk 1891.

Arvustused mõtestavad

kuvandi „aristokraatliku vene euroopluse“⁶ prisma, Sild ütleb otse, et autori sotsiaalne roll on eestikeelsele lugejale „väga intrigeeriv ja huvitav“⁷. Niisiis käsitletakse luulekogu teiskeelsust peamiselt autoritasandit poliitiliselt esile tõstes. Hoolimata kriitikute ponnistustest rahvusproblemaatikat kõrvale jätta, joonistatakse Kotjuhist omamoodi lohutav kuvand konfliktse ühiskondliku olukorra taustal.

Ent arvustused mõtestavad teiskeelsust ka tekstitasandil. Esile tuuakse näiteks luule tõlkimise eripärasid: Sild paistab käsitlevat luuletõlget uute tekstide loomisena, paigutades seega implitsiitselt Kotjuhi eestikeelsete luuletajate hulka. Ent Helme ja Miller toovad esile luuletõlgete problemaatika: esimene räägib tõlkelisusest kui (segavast?) filtrist lugeja ning autori vahel, teine viitab tõsiasjale, et eestikeelsetesse tõlgetesse pole kaasa võetud venekeelsete tekstide riimi ja rütmi. Epp Annus aga mõtestab kakskeelset identiteeti tekstitasandi kaudu, jättes kõrvale autoritasandi. Annuse lähtepunkt vastandub pea otseselt neile, kes alustavad autori identiteedist: kui Ivar Sild kirjutab, et „[p]ole tarvis vahest meeletut empaatiavõimet, et mõista [Kotjuhi] segaseid tundeid Eesti venelasena Vene venelaste juures“,⁸ siis Annus ütleb: „„Tuleb olla lihtsalt inimene,“ ütleb autor, sest ei jõua ju kogu aeg keeltega võidelda. Kas seda mõistetakse? Ei mõisteta. Või kui mõistetakse, siis laiskusest.“⁹

Tekstis esinevaid konflikte analüüsides kajastab Annus empaatilist kimbatust, viies arvustuse nõnda ka vastuvõtjale lähemale. Ta toob esile teoses väljenduva keeruka identiteedi, mille vastuolulisus tuleb ühest küljest välja tugevalt kehtestatud autoripositsioonist, teisalt vahepealsust otsivast ja sedastavast luulest. Seda vahepealsust on „väljaspoolseisjana“ raske, peaaegu võimatu mõista, ja nõnda kutsub Annus Eesti venelasi üles oma ühiskondlikku ja keelelist kogemust sõnastama ning analüüsima. Erinevalt teistest ei näe Annus Kotjuhi positsiooni ainulaadsena, vaid ühe näitena eestivene identiteedi sõnastamisest. Hoolimata selle üleskutse poliitilisusest on Annuse

6 Jürgen Rooste. „Missioonitundega poeet eesti luule serval“.

7 Ivar Sild. „Lükkumine üksikult üldisele“ – Sirp, 14.09.2007.

8 Ivar Sild. „Lükkumine üksikult üldisele“.

9 Epp Annus. „Keelest ja moosist“ – Vikerraar, nr 12, 2007, lk 109.

teiskeelsust ka tekstitasandil.

arvustus peamiselt kultuurilise modaalsusega, sest ta võrdleb Kotjuhi mõtteid prantsuse filosoofidega ning analüüsib luulekogu kirjanduslikku mängulisust.

Kotjuhile eesti luules sobiva koha leidmisega suuremaid probleeme ei teki, tema luuletusi võrreldakse kõige rohkem Aare Pilve, fs-i ja Jaan Kaplinskiga. Kotjuh võetakse enamasti omaks, ehkki Rooste jaoks paikneb ta siiski eesti luule serval: sarnaneb, suhestub, aga ei samastu läbinisti. Samasugust ambivalentset segu omaksvõtust ja distantsist väljendab ka Annus: ühelt poolt empaatiline püüd identiteeti mõista, teisalt enda ja Kotjuhi positsioonide kattumatus kehtestamine. Distantseeruvamalt positsioonilt kirjutab Helme. On huvitav, et kui Helme näeb Kotjuhi kuuluvat „Eesti kirjanduspildi noorema põlve kirjanike sekka“,¹⁰ siis Sild paigutab Kotjuhi „noorema põlve eesti luule konteksti“¹¹.

Jaan Kaplinskist sai Ян Каплинский, eesti kirjanikust vene kirjanik?

„Thus I feel I have been an Estonian writer for half of a century, but I am no more an Estonian writer.“¹² Nõnda kirjutas Jaan Kaplinski 2010. aastal blogipostituses „Goodbye my Estonian“. Kaks aastat hiljem avaldas Kaplinski lõunaestikeelse luulekogu „Taivahe heidet tsirk“. Ja veel kahe aasta möödudes pani kaante vahele oma esimese täielikult venekeelse luulekogu „Белые бабочки ночи“. Ometi ei olnud kriitikud kuni Kaplinski lahkumiseni valmis uskuma, et luuletaja tõesti loobub eesti keeles kirjutamisest: kui 2018. aastal ilmus Kaplinski venekeelse loominguga eesti tõlkekogu „Valged ööliblikad. Wegeneri naeratus“, avaldasid kriitikud lootust, et ehk hakkab klassik taas ka eesti keeles kirjutama.

Blogipostituses avaldas Kaplinski muret, et eesti keelt normeeritakse liiga autoritaarselt. Tema arvates tuleb keelt uuendada selle ajaloost ja keelekasutajatest lähtudes. Grupp spetsialiste ei tohiks keelereegleid ette kirjutada, keel peaks olema hoopis kollektiivne, demokraatlik.

10 Peeter Helme. „Teine keel ja teised mõtted“.

11 Minu rõhutus.

12 „Nii ma tunnengi, et pool sajandit olen olnud eesti kirjanik, aga praegu ma enam eesti kirjanik ei ole.“ Vt <http://jaankapliniski.blogspot.com/2010/12/goodbye-my-estonian.html>.

Olles väsinud pikaajalisest võitlusest nende suundumuste vastu, lubas Kaplinski loobuda eesti keelest ja hakata kirjutama võru, inglise ja vene keeles. Näib, et Kaplinski mõtestab teiskeelsust poliitiliselt: keelekorralduse rõhuva võimustruktuuri eest pääsemiseks tuleb põgeneda keelepagulusse. Eespool tsiteeritud ingliskeelse fraasi *Estonian writer* mitmetimõistetavus (eestikeelne või eesti rahvusest kirjanik) annab võimaluse tõlgendada teksti sammuna üle rahvuskirjanduse läve – maailmakirjandusse.¹³ Huvastijätuepisoodi on oluline mainida, kuna ilmselt just selle sündmuse pärast tõlgendatakse eestikeelses retseptsioonis Kaplinski uuemate luulekogude teiskeelsust tahtliku otsusena. Siinsetes väljaannetes vahendatud Vene kriitika seevastu teiskeelsuse aspekti kuigi palju ei mõtesta – suuremat tähelepanu pööratakse Kaplinski luule temaatilistele ja vormilistele omadustele ning nende suhtele vene ja maailmakirjandusega.

Kaplinski luulekogu kajastati Eesti retseptsioonis kahe lainena. Esimene algas luulekogu ilmumisega ning koosnes Sergei Zavjalovi kirjutatud järelsõnast ning seitsmest arvustusest. Eestikeelne oli neist vaid Mihhail Trunini arvustus Sirbis, ülejäänud kuus ilmusid vene keeles. Esimesele lainele pani mõttelise punkti Alvar Loogi märkus Loomingu 2014. aasta luuleülevaates: „Erinevatel põhjustel ei käsitle ma siin ka eesti autorite kogusid teistes keeltes.“¹⁴ Eestikeelne kriitika pööras niisiis venekeelsele Kaplinskile selja ning vaatas üle öla alles siis, kui Katrin Väli ja Aare Pilv tõlkisid teose ka eesti keelde. Teine laine sai alguse kogumiku „Valged ööliblikad. Wegeneri naeratus“ ilmumisega ning koondas Aare Pilve järelsõna ja neli eestikeelset arvustust.

Kaplinski luulekogu teiskeelsust käsitletakse enamasti kultuurilises modaalsuses, ehkki leidub paar märkimisväärselt erandit. Näiteks Zavjalovi järelsõna on pigem individualistliku modaalsusega, sest selles omistatakse luulekogule erandlik, kosmopoliitne kallak, mis ei suhestu eriti vene kirjandustraditsiooniga, eristudes seekaudu nüüdisaegsest vene luulest.¹⁵ Aarne Rubeni arvustus on aga tugeva poliitilise noodiga, sest kriitik leiab luulekogust „poliitpropagandat Krõm-naš-stiilis“.¹⁶ Mõlemale

13 Ehkki nagu hiljem jutuks tuleb, polnud tegu täiesti üheseltmõistetava sündmusega, sest Kaplinski jätkas eestikeelse proosa avaldamist, loobudes üksnes eestikeelsest luuleloomest.

14 Alvar Loog. „Eesti luuleaasta 2014. 62 lühiarvustust“ – Looming, nr 3, 2015, lk 393.

15 Сергей Завялов. „Русские стихи Яна Каплинского: возможно ли такое?“ – „Белые бабочки ночи“, Tallinn: Kite, 2014, lk 87–91.

16 Aarne Ruben. „Hüvasti ja tere, eesti keel!“ – Postimees, 13.04.2018.

käsitlusele vaieldakse mujal kriitikas vastu. Zavjalovi väide, nagu ei seostaks Kaplinski tekstid end vene kirjan-
dusega, satub kahtluse alla, kuna suur osa teistest arvus-
tajatest märkab just väga aktiivset suhestumist vene
traditsiooniga, ning Aare Pilvgi ütleb tõlke järelsõnas
Venemaa kriitikat reflekteerides, „et vene luule konteks-
tis tajutuna on Kaplinski tekstidel rohkem „korruseid“ kui
eesti kontekstis, ta aktualiseerib vene kultuuriruumis elava
lugeja kogemuses rohkem tähenduslikke kihte, on rohke-
mal määral markeeritud.“¹⁷ Rubeni poliitilist lähenemist
arvustab Julius Ürt, vastates sellele lakooniliselt: „Me ei
oska enam vene keelt ja metafoore lugeda.“¹⁸ Eesti kriitika
balansseerib kultuurilise ja poliitilise modaalsuse vahel.
Lähtutakse rohkem autoritasandist: mainitakse Kaplinski
kurikuulsat blogipostitust või räägitakse kaplinskilikku-
sest, samas on ka tekst ise esil. Kõige süvenenumalt mõtes-
tab luulekogu teiskeelsust Mihhail Trunin, kelle seisukoht
on järgmine: Kaplinski keelevelik ei ole poliitiline, vaid
poeetiline otsus. Kriitik peab otsust „hea kultuuri mitme-
keelsuse“ tunnuseks: Kaplinski otsib vene keelest uut
poeetilis, mitte esseistlikku või proosalist väljendusva-
hendit. Trunin tuletab ka meelde, et keelevahetuse järel
on Kaplinski avaldanud palju eestikeelset publitsistikat
ja proosat.¹⁹ Kuid juba sellise seisukoha sõnastamisega
viidatakse kriitika kalduvusele ja niisiis ka võimalusele
näha Kaplinski luule teiskeelsust poliitilisena. Ning sama
problemaatikat on näha ka eespool mainitud Rubeni-Ürdi
pinges.

Kaplinskit paigutatakse eri kontekstidesse. Esiteks
kerkib esile variant paigutada ta kosmopoliidina vene-
keelsesesse maailmakirjandusse, näha teda Euroopa poee-
dina. See suundumus iseloomustab Pilve sõnul kogu
vene retseptiooni. Kosmopoliitilisus väljendub ka eesti-
keelsete kriitikute võrdlustes teiste teiskeelsete poeeti-
dega: Väljataga võrdleb Kaplinskit Jossif Brodskiga, Ürt
Gennadi Aigiga, Trunin Igor Kotjuhiga. Teine võimalus on
paigutada Kaplinski eesti luule konteksti: Kaplinski kohta
öeldakse vene kriitikas eesti luule klassik, „eesti kirjanik,
kes kirjutab muuhulgas ka vene keeles“²⁰, „eesti luule
patriarh“²¹. Kolmandaks paigutatakse ta vene kirjandusse:

17 Aare Pilo. „Saatesõna“ – „Valged ööliblikad. Wegeneri naeratus“ – Luige: Verb, 2018, lk 139.

18 Julius Ürt. „Tõeluse servake-
sel“ – Looming, nr
6, 2018, lk 880.

19 Mihhail Trunin.
„Mõned mõtted
Jaan Kaplinski
venekeelse luule-
raamatu kohta“ –
Sirp, 09.07.2014.

20 Юлия
Подлубнова.
„Между нулем и
бесконечностью.
Рецензия на
книгу: Ян
Каплинский
„Белые бабочки
ночи““ – Новые
облака, nr 3–4,
2014.

21 Наталия
Черных. „О книге
Я. Каплинского
„Белые бабочки
ночи““ – Новые
облака, nr 1–2,
2015.

näiteks Väljataga näeb Kaplinski venekeelses luules püüdu „ennast tänapäeva vene luulesse sisse kirjutada“²². Nagu näha, ühendab kõiki arvustusi distantseeritus: justkui ei suudaks eesti ega vene kirjandusvälja esindajad Kaplinski „omade“ sekka lugeda.

Aare Pilv pakub välja, et kirjaniku kuuluvust võiks määratleda lugejaskonna järgi: „Üks autor saab eestivene kirjanikuks päriselt mu meelest juhul, kui tema retsept-sioonikogukond koosneb nii vene- kui eestikeelsetest lugejatest.“²³ Ka Julius Ürt mainib, et kuna venekeelse kirjanduse lugemise harjumust Eesti praegusel lugejaskonnal ei ole, saab sinne publik alles „tagasitõlke“ (!) kaudu osa Kaplinski „venekeelsest maailmast“²⁴. Selline määratlus toob selgesti välja teiskeelse kirjanduse konteksti fundamentaalse dünaamilisuse, pideva muutlikkuse, eriti kuna Kaplinski tõlkimine on Pilve sõnul „võimalus muuta Jan Kaplinski eestivene või lihtsalt eesti luuletajaks“²⁵ – mõte, mida ei saaks kuidagi kohandada n-ö tavapärasele tõlkekirjandusele.

Kokkuvõtteks

Milline on siis selle mitmekeelsusvärvilise kriitikavaiba muster? Nii Kaplinski kui Kotjuhi retseptisioonis tulid esile huvitavaid ühisjooned. Teiskeelset loometööd nähakse tugeva žestina, mitte neutraalse „tööriistavahetusena“. Võib-olla just seepärast on teiskeelse luule arvustused tihti ärgitava tooniga: Epp Annus kutsub eestivenelasi üles oma kogemusi sõnastama, Mihhail Trunin tõukab Kaplinski teiskeelsust poeetilisena tõlgendama. Et teiskeelsust ei tajuta neutraalsena, väljendub selleski, et luulekogude retseptisiooni raputab pidevalt poliitiline laeng, mis nõuab maandamist. See joonistub selgelt välja nii Kotjuhi kui Kaplinski kriitikas, kus põimuvad kultuuri-line ja poliitiline modaalsus, ent viimast püütakse eitada ja vältida – tulemuseta.

Lisaks ilmnes mõlema luulekogu retseptisioonis katkestus erikeelsete lugejaskondade vahel: teises keeles ilmunud loomingu kriitikud räägivad vähe autori emakeelsest loomingust. Kotjuhi eestikeelne kriitika ei loo enam-jaolt seoseid autori venekeelse loominguga, Kaplinski

22 Märt Väljataga. „Vikerkaar loeb. Kaks suurt“ – *Postimees*, 13.04.2018.

23 Aare Pilv. „Saatesõna“, lk 139.

24 Julius Ürt. „Tõeluse servake-sel“, lk 881.

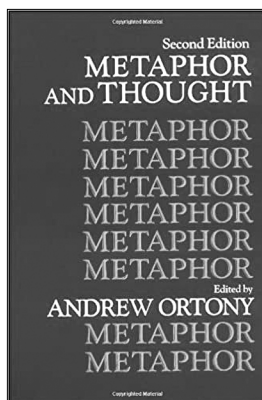
25 Aare Pilv. „Saatesõna“, lk 139.

eestikeelne kriitik poleks justkui lugenud tema vene luulet. Kirjandusvälja mitmekeelsus ei kandu samal kujul üle kriitikavälja mitmekeelsuseks ning venekeelne kriitik arvustab enamjaolt venekeelset teksti, eestikeelne ikka eestikeelset.

Raamatu-soovitused

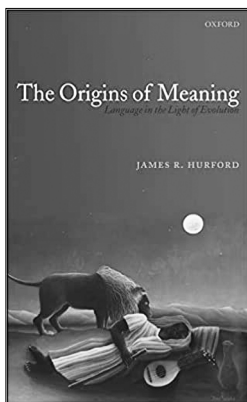
Arvi Tavast

1990ndatel pooljuhuslikult keelevaldkonda sattununa hakkasin otsima usutavana näivat seletust, miks me üksteist mõistame. Keeleteaduses jõudsin doktorikraadini ilma vastust saamata, ka keelefilosoofia ega semiootika ei pakkunud midagi usutavat. Kõik rääkisid keelest kui valmis abstraktsest süsteemist. Aga kust ta pärit on? Miks on ta just selline? Ja kuidas ometi on võimalik, et ta kõigist oma kummalisustest ja ebaregulaarsustest hoolimata nii hästi töötab? Vastuse leidsin hoopis mujalt. Siin on mõned selle olulised komponendid, raamatu kujul küll ainult üks neist, aga täistekstina võrgus kõik.

Michael J. Reddy, „The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language“ (Metaphor and Thought, 2, 1979)

Tavaarusaam keele tööpõhimõttest on, et sõnadel on kokkuleppelised tähendused ja nende abil saab mõtteid edasi anda (kanalimetafoor). Reddy arutluskäik, miks see kuidagi paika pidada ei saa, on mu jaoks olnud silmiavav kogemus. Boonusena kirjeldab Reddy selle arusaama mõju ühiskonnale: me usume keele kohta valesid asju, õpetame valesid oma lastele ja ei suuda oma keele võimalusi täielikult ega isegi mõõdukalt ära kasutada. Ta pakub ka alternatiivse, tööriistavalmistaja metafoori, mis on palju keerukam ja nõuab palju rohkem jõupingutust, aga see-eest suudab süstemaatiliselt ära kirjeldada kõik meie suhtluskäitumise aspektid, mitte ainult kõige lihtsamad.

James R. Hurford, „The Origins of Meaning“ (Oxford University Press, 2007)

Kui just kreatsioonismi mitte uskuda, siis on keele algne tekkimine üks neid asju, mida keelest kui valmis süsteemist rääkimine mõista ei aita. Hurford on kogunud uurimistulemusi väga erinevatest teadusharudest ja need viitavad kõik samas suunas: et nagu bioloogias, on ka keeles kõik mõistatav ainult tänu evolutsiooniteooriale. Ülevaate põhisisu on, et keel ei ole midagi inimesele ainuomast, vaid üleminek teiste liikidega võrreldes on sujuv. Pidevalt on aga kaasas teine, keele olemuse mõistmiseks oluline järeldus, et mõte on alati enne kui sõna, ehk et millegi tajumise võime tekib liigi arengus alati varem kui sellest rääkimise võime.

Michael Ramscar, Daniel Yarlett, Melody Dye, Katie Denny, Kirsten Thorpe, „The effects of feature-label-order and their implications for symbolic learning“ (Cognitive Science, 6, 2010)

Ehtsate kaheaastastega tehtud katsete ning arvutuslike mudelite abil näitavad selle artikli autorid mõtte primaarsust ka indiviidi keelelises arengus. Kognitiivteadusele, infoteooriale ja statistikale toetudes jõuavad nad Reddy arutlusega samale tulemusele, et sõnadel ei saa kuidagi olla tähendusi. Tekstist tema tähenduse tuvastamine on alaspetsifitseeritud ülesanne, ehk et tekstis endas ei leidu kunagi piisavalt infot tema dekodeerimiseks. Dekodeerimise asemel põhineb mõistmine ebakindluse vähendamisel: kuulajal on mingid suhtlus-kavatsuste teemalised ootused, mille ebakindlust ta kuulamise käigus järk-järgult vähendab. See mudel seletab ära nii info hulga näilise kasvu kuulamisel kui ka igapäevaelus pidevalt vaidlusi põhjustava asjaolu, et eri inimesed saavad samast ütlusest erinevalt aru. Viimane ongi inimkeele olemuslik erinevus masinlikest keeltest.

SÜGIS ON KÄES

JUBA ON KÜLM JA
LEHED LANGEVAD

KÕIK ON NAGU
VEIDI RASKE

ON VIST AEG
TALVEUNNE MINNA

NÄEME UUESTI SIIS
KUI LUMI SULAB
MA NÜÜD MÄS AKS
SUVE POHMA
VÄLJA

E-M MUOS

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Tõlketoimetaja: Mirjam Parve

Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste

Keeletoimetaja: Lydia Risberg

Kujundaja: Ellu-Marie Meos

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Tõlked: mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid: aurumuscaria, Ellen Emilie Laaksonen (lk 84–87)

Päeviku fotod: Riste Lehari

Intervjuu fotod: Triin Paja, Ladan Osman

Tel 50 17 053

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks, Carolina Pihelgas, Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda

Värske Rõhk nr 73 (5/2021)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

Olin suure osa elust oma lapsepõlvetrauma tõttu väga krampis olnud. Teraapia, kus ma sain lihtsalt rääkida, aitas mul harjutada haavatavust ka sõpradega suheldes, kuigi alguses tekitas mõte haavatavusest minus tõrget. Aga kui olin kord õppinud oma kallite sõprade ees haavatav olema, taipasin, et oskan nüüd olla nende vastu pehmem, ja see tähendas omakorda, et sain hakata endas kasvatama mingit õrnust iseenese vastu. Oleme rajanud kogukonna, kus ma saan olla hell, kus hellus on ootuspärane, ja see kaitseb mind maailma sisse kirjutatud julmuse eest.

Donika Kelly

License no. 00242445 - e